

Євген Нахлік

Перипетії з приват-доцентурою
Івана Франка
у Львівському та Чернівецькому
університетах

Національна академія наук України

ДУ «Інститут Івана Франка»

«Франкознавча серія». Випуск 16

Євген Нахлік

Перипетії з приват-доцентурою

Івана Франка

у Львівському та Чернівецькому університетах

Львів

2018

Надруковано за ухвалою вченої ради
ДУ «Інститут Івана Франка НАН України»
(протокол від 12 липня 2018 р. № 6)

Рецензенти:

- Іван Лучук, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник ДУ «Інститут Івана Франка НАН України»
- Оксана Мельник, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник ДУ «Інститут Івана Франка НАН України»
- Святослав Пилипчук, доктор філологічних наук, декан філологічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, професор кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси

На 1-й сторінці обкладинки використано світліну старого корпусу Львівського університету і костелу святого Миколая 1911–1914 рр.

(фотограф — Юзеф Косьцеша-Яворський),

яку люб'язно надала львовознавець Ірина Котлобулатова

На 4-й сторінці обкладинки — фотографія будівлі

Чернівецького ц.-к. університету імені Франца Йосифа, 1894

(із сайту «Інформаційний портал “Молодий буковинець”»: molbuk.ua)

У монографічному дослідженні всебічно й об'єктивно висвітлюються спроби І. Франка обійняти посаду приват-доцента у Львівському (1895, 1907) та Чернівецькому (1900) університетах, конкурування з О. Колесою, К. Студинським та іншими кандидатами, роль університетської професури (А. Каліни, М. Грушевського, І. Шараневича, ректора Т. Войцеховського та ін.), проводирів народовців-консерваторів О. Барвінського та А. Вахнянина, галицького намісника К. Ф. Бадені, греко-католицького митрополита Сильвестра Сембратовича та ін. Зазначені проблеми розглядаються в контексті австрійсько-українсько-польських відносин. Опора на першоджерела, зокрема архівні, їх систематизація, ретельна перевірка та критичне осмислення дали змогу уточнити деякі факти, дати, раніше публіковані тексти й дійти аргументованих висновків. Окрему частину праці приділено майстерності Франка-лектора.

Для науковців, викладачів і студентів — франкознавців, філологів, істориків, дослідників українського шкільництва, україністів та славістів.

ISBN 966-02-2900-3 (серія)

ISBN 978-966-02-8558-3 (Випуск 16)

© Євген Нахлік, 2018

Зміст

Список скорочень	4
Франкове подання на посаду приват-доцента української літератури та фольклористики Львівського університету (кінець жовтня грудень 1894)	5
Конкуренти (Кирило Студинський, Костянтин Лучаківський, Олександр Колесса, Володимир Коцовський та ін.)	19
Франкова габілітація: допуск, колоквіум, пробна лекція (<i>березень 1895</i>)	49
Протидія галицького намісника й міністерське незатвердження (<i>березень — серпень 1895</i>)	63
Олександр Барвінський і Франкова доцентура	89
Наміри Агатангела Кримського щодо львівської кафедри (<i>липень 1895 — лютий 1896</i>)	115
Новостворена під Кирила Студинського ще одна українська філологічна кафедра у Львівському університеті (1898–1900)	124
Чернівецька спроба Івана Франка (1900)	147
Франкова спроба обійняти доцентуру слов'янських літератур у Львівському університеті (1907)	151
Post scriptum. Майстерність Франка-лектора	155
Показчик осіб і творів без авторства	166

Список скорочень

Бібліографічні скорочення

- ЗНТШ — «Записки Наукового Товариства імени Шевченка»
(продовжуваний збірник)
- Іван Франко : Документи і матеріали — *Іван Франко : Документи і матеріали. 1856–1965* / [упоряд. І. Л. Бутич, Я. Р. Дашкевич, О. А. Купчинський, А. Г. Сісецький]. Київ : Наук. думка, 1966.
- ЛНВ — «Літературно-Науковий Вістник» (журнал)
- Спогади 2011 — *Спогади* про Івана Франка / упоряд. Михайло Гнатюк; [вступ. стаття і прим. М. Гнатюка]. Вид. 2-ге, доп., переробл. Львів : Каменяр, 2011.
- Франківська енциклопедія — *Франківська енциклопедія* : у 7 т. Львів : Світ, 2016. Т. 1 : А–Ж. Серія : Іван Франко і нова українська література. Попередники та сучасники / наук. ред. і упоряд. Євген Нахлік.
- KLw — «Kurjer Lwowski» (газета)

Із зазначенням у тексті тому й сторінки (в квадратних дужках)
цитовано видання:

Франко І. Зібрання творів : у 50 т. Київ : Наук. думка, 1976–1986.

Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах.
Київ : Наук. думка, 2008. Т. 51–53; 2011. Т. 54.

Абревіатури

ІЛ	— Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
ЛННБ	— Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
НТШ	— Наукове Товариство імени Шевченка у Львові
РУРП	— Русько-українська радикальна партія
УНДП	— Українська національно-демократична партія
ЦДІА у Львові	— Центральний державний історичний архів України у Львові

**Франкове подання на посаду приват-доцента
української літератури та фольклористики
Львівського університету
(кінець жовтня — грудень 1894)¹**

Намір Івана Франка стати доцентом Львівського університету (повна офіційна назва: Цісарсько-королівський Університет імені цісаря Франца І у Львові) сягає далекого 1888 року, про що письменник довірливо зізнався тоді (24 травня) під час вечірньої прогулянки своєму молодшому приятелеві Осипові Маковею, який і занотував цю новину в щоденнику:

«24 мая 1888 на проході вечером казав мені Франко (в секреті), що готовить дисертацію для д[окто]ра Огоновського “о політичних поезіях Шевченка до 1847 р.”, щоб здати докторат, бо має надію зістати колись доцентом на університеті. “Здалось би, — каже, — ввести здоровші погляди між молодіжю на нашу літературу, бо як Огоновський ще так 20 літ посидить, то погано буде»²

¹ Досі історію Франкового кандидування на посаду приват-доцента Львівського університету в 1894–1895 рр. найповніше висвітлено в розділі IV «Габілітація і втеча до Циган» у книжці: Горак Р., Гнатів Я. Іван Франко. Львів ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2006. Кн. сьома Протистояння. С. 100–133. У моєму дослідженні введено в обіг нові матеріали, зокрема архівні, систематизовано, перевірено й критично осмислено першоджерела, уточнено окремі факти й дати з Франкового життя, раніше публіковані тексти, висвітлено нові грані означеної проблеми, загальноукраїнський (галицький і наддніпрянський), польський та російсько-імперський контексти. Основою для пропонуваної студії послужили напрацювання, набуті під час виконання проекту «Франківська енциклопедія» — власне, її першої серії «Іван Франко і нова українська література. Попередники та сучасники».

² Маковей О. Дневник [Записи про Івана Франка] // *Semper magister et semper tiro*: Іван Франко та Осип Маковей / упоряд. Наталя Тихолоз ; [упорядкув., передм., коментарі та пояснення слів Н. Тихолоз]. Львів, 2007 С. 57–58.

Через два з половиною роки Франко вже повідомляв Михайла Драгоманова (у листі від 7 грудня 1890 р.) про те, що «скінчив <...> свою дисертацію про Вишенського» [т. 49, с. 263] і звернувся до Львівського університету з проханням допустити його до «докторського екзамену», проте виявилось, що йому за новим міністерським розпорядженням «треба слухати ще один семестр лекцій». Оскільки його не прийняли до Львівського університету, він подався до Чернівецького [т. 49, с. 263], де й закінчив цей останній, восьмий, семестр філософського факультету 30 квітня 1891 р.

Згодом у листі до Драгоманова від 28 січня 1893 р. з Відня, працюючи там під керівництвом професора Віденського університету Ватрослава Ягича над докторською дисертацією вже на іншу тему — «Роман про Варлаама і Йоасафа, уміщена в ньому притча “Чоловік у криниці” та її слов’янський варіант “Притча о богатыхъ отъ Книгъ болгарскихъ”»³, Франко передбачав «можливий скандал» навколо кафедри української філології Львівського університету: «Незадовго кінчиться служба Огоновського і йому прийдеться йти на пенсію, а хто буде його наслідником, сього і вгадати тяжко», — ділився він своїми міркуваннями. За його здогадом, «одинокий русин, про котрого могла б бути мова», — Степан Смаль-Стоцький, тодішній завідувач кафедри української мови та письменства Чернівецького цісарсько-королівського університету імені Франца Йосифа, «та він, — зауважив Франко, — своїми останніми роботами достаточнo-таки компромітує свій науковий авторитет і, о кілька можу судити, доки Ягич у Відні, він навіть ординаріусом [звичайним професором. — Є. Н.] не буде, <...> коли не проявить себе якими справді науковими працями» [т. 49, с. 380]

³ В автобіографії «Curriculum vitae» від 2 листопада 1894 р. Франко зазначив, що ступінь доктора філософії він здобув у Віденському університеті на підставі «писаної розправи» німецькою мовою «Der Roman vom Barlaam und Josaphat, die darin enthaltene Parabel “Der Mann im Brunnen” und ihre slavische Variante “Притча о богатыхъ отъ Книгъ болгарскихъ”» (Відділ рукописів ЛННБ. Ф. 29 М. Возняка. Спр. 724. П. 168. Арк. 2). Також див. публікацію: Мороз М. Документи, зв’язані з габілітацією Івана Франка у Львівському університеті в 1894–1895 роках // Іван Франко. Статті і матеріали. Львів Вид-во Львів. ун-ту, 1962. Збірник дев’ятий. С. 145.

Річ, однак, була не так у тодішньому науковому рівні Степа-на Смаль-Стоцького (хоча в цьому також), як у його національних переконаннях і політичній заангажованості (від 1892 р. він був на-родовським послом до Буковинського Крайового Сейму): хорват-ський філолог-славіст і при тому затятий русофіл Ягич упереджено ставився до цього буковинського народовця, вважаючи його за ук-раїнського націоналіста і не сприймаючи його праць, написаних в українському дусі та з публіцистичним запалом. Заважило й те, що Смаль-Стоцький якось не допустив до габілітації у Чернівецько-му університеті одного з учнів Ягича, про що мимохідь повідомляв Франко дружину Ольгу в листі від 28 червня 1893 р. [т. 49, с. 410].

Тож, за Франковим припущенням у листі до Драгоманова від 28 січня 1893 р., «кандидатом у наслідники Огоновського» міг бути «д. Третяк, поляк, з України родом», який «написав брошурку по-руськи про “Вплив Міцкевича на Шевченка” і видрукував її в Кра-кові *pro venia[e] legendi* [для дозволу викладати (латин.). — Є. Н.] укр. язика і літератури на Краківським університеті» [т. 49, с. 381]. Йшлося про книжечку українською мовою «Про вплив Міцкеви-ча на поезію Шевченка» (Краків, 1892) Юзефа (Осипа) Третяка (Tretiak; *1841–†1923) — польського й українського літературо-знавця та історика, який народився в с. Малих Біскупичах (тепер у складі м. Нововолинська Волинської обл.) в родині дрібної шлях-ти українського походження, від 1891 р. працював доцентом кафе-дри історії польської літератури, а впродовж 1894–1911 рр., після габілітації з української («руської») мови та літератури (1893), — професором, керівником закладу історії української («руської») мови та літератури Ягеллонського університету в Кракові. Однак, наскільки відомо, Третяк не подавався на львівську кафедру, ва-кантну після Ом. Огоновського.

Щоб чітко розуміти звичний у тодішній Австрійській держа-ві порядок здобуття наукового ступеня доктора та призначення на посаду університетського суплента, доцента або професора, варто скористатися роз’ясненням Михайла Грушевського:

«Звичайний порядок наукової кар’єри в Австрії такий: по скінченню університета (властиво — по зачеті 8 семестрів, без усяких екзаменів) складається докторат — іспити, а на

фільософічним факультеті й наукова розвідка, більш-менш самостійна — се б можна прирівняти до давнього кандидатства, трохи хіба більше. По трьох літах по доктораті можна габілітуватися на доцента: треба предложити самостійну наукову розвідку, а коли вона прийнята, в факультеті відбуває кандидат кольоквіум зі своєї групи наук (щось на магістерський іспит, в узшім тільки розмірі) і читає пробний виклад. По затвердженню міністерством стає кандидат “габілітованим доцентом”, і се властива університетська кваліфікація, що дає право на занятє катедри. Коли нема такого кандидата, факультет тимчасово може поручити виклади особі без габілітації, вона називається суплентом. Доцент, габілітований в однім університеті, переходячи до другого, просить у факультета *veniam docendi* [права викладати (*латин.*). — Є. Н.], се належить не тільки до австрійських, а й до заграничних доцентів. З огляду на визначні наукові праці та репутацию факультет може запросити на катедру свого чи заграничного ученого, не вимагаючи від нього ані габілітації, ані навіть доктората»⁴;

«Габілітація вимагає дуже солідного наукового приготування <...>. Для осягнення її по скінченню університета треба з кілька літ віддаватися спеціальним науковим студіям у якимсь університетським місті, до чого незаможнім людям звичайно служать різні стипендії або посади з легкими обов’язками при наукових інституціях»⁵

Отож після завершення вищої освіти Франко мусив спершу здобути докторат. 7–10 червня 1893 р. у Віденському університеті відбулася успішна апробація його докторської дисертації «*Der Roman vom Barlaam und Josaphat, sowie die darin enthaltene Parabel von dem Einhorn* (“*der Mann im Brunnen*”) und ihre slavische Bearbeitung» («Роман про Варлаама і Йоасафа, а також уміщена в ньому притча про єдиного “Чоловік у криниці” та її слов’янська обробка»). Референтами виступили Ватрослав Ягич і чеський професор слов’янських старожитностей у Віденському університеті Кон-

⁴ [Грушевський М.] Листи з-над Полтви. Лист третій (в справі укр.-руського університету у Львові) / *Observator* // ЛНВ. 1899. Т. 8. Кн. 11. С. 106–107

⁵ Там само. С. 114–115.

стантин Йосеф Їречек⁶. 20 червня 1893 р. Франко з Відня повідомляв Драгоманова, що саме того дня склав для здобуття докторського титулу «перше своє ригорозум (славістику і латину) <...> з відзначенням» [т. 49, с. 408], і в тому-таки листі зважував свою можливість викладати у Львівському університеті, почавши з посади приват-доцента (позаштатного викладача), чия платня залежала від кількості записаних на зайняття студентів:

«Ягич радить габілітуватися у Львові на доцентуру слов'янських літератур, та я боюсь, що часу потрачу на роботу [треба було писати ще одне, цього разу вже габілітаційне дослідження. — Є. Н.], а до доцентури мене не допустять, та й доцентура також хліба не дасть» [т. 49, с. 409].

Роль Ягича у Франковому претендуванні на посаду приват-доцента у Львівському університеті обмежувалася порадами та можливістю принагідної підтримки в разі звернення до нього австрійського міністра віровизнань і освіти, як пояснював Франко дружині в листі від 28 червня 1893 р. з Відня, відразу після того, як здав цього дня «другий екзамен (філософію) також з відзначенням»:

«Ягич не має тут ніякого права представляти мене куди-небудь: право таке має тільки сенат того університету, де я хотів би читати лекції, а тільки коли сенат згодиться і подасть міністрові до затвердження, міністр може запитати Ягича о його думку, а тоді, звісно, Ягич буде за мною. Але коли львівські професори мене відкинуть, то справа не дійде до міністра» [т. 49, с. 410].

Тож перед Франком уже тоді постала проблема заручитися підтримкою професорів (майже виїмково польських) філософського факультету Львівського університету.

Суботнього дня 1 липня 1893 р. у Віденському університеті відбулася урочиста церемонія присвоєння Франкові наукового ступеня доктора філософії — так звана «промоція, т. є. торжественний

⁶ Див. публікацію документа про апробацію, іспити та промоцію: *Wytrzens Güntner. Ivan Franko als Student und Doktor der Wiener Universität // Wytrzens Güntner. Slawische Literaturen — Österreichische Literatur(en)*. Bern : Peter Lang AG, 2009. S. 225–226. *Референт* — тут і далі: службова особа, що є доповідачем, консультантом із певних питань.

акт, на котрім об'являють публічно уділення такому-то степе-
ні доктора, після чого вручають і диплом», як пояснював Франко
дружині в тому самому листі (на диплом він, однак, вирішив не че-
кати і прохав надіслати його до Львова, куди мав намір вирушити
«в суботу зараз по промоції») [т. 49, с. 410] Про цю знаменну подію
відразу наступного дня з шанобою до здобувача повідомила поль-
ська газета «Kurjer Lwowski», у редакції якої працював тоді Франко:

«Doktorat filozofii uzyskał 1 lipca r[oku] b[iegłego] w uniwersy-
tecie wiedeńskim I w a n F r a n k o, zacny nasz kolega i współpra-
cownik, prawy Rusin i znakomity badacz rzeczy słowiańskich»⁷

Через рік у листі від 9 серпня 1894 р. Франко повідомляв Дра-
гоманова, що друкує «свою роботу про Вишенського власним ко-
штом» і хоче «подати її як габілітаційну розправу на право бути до-
центом універс[итету] по історії літератури руської» [т. 49, с. 509]⁸
Друкування монографії «Іван Вишенський і його твори» (Львів На-
кладом автора, 1895) мало закінчитися десь у середині жовтня, на
що Франко висловив сподівання у листі до Драгоманова від 7 жов-
тня 1894 р.. «Сими днями ледве-не-ледве кінчиться мій Вишен-
ський» [т. 49, с. 522] У тому-таки листі він також інформував:

«Я тепер думаю габілітуватися на доцентуру руської літерату-
ри при університеті, та проте все-таки треба буде десь заробля-
ти на хліб, бо приватна доцентура його не дасть» [т. 49, с. 521].

Події, однак, розвивалися інакше, ніж спершу гадав Франко.
28 жовтня 1894 р. несподівано помер Омелян Огоновський — дов-
голітній єдиний професор «руської мови і руської літератури» на
кафедрі «руської філології» (української мови, літератури та фоль-
клористики, за тодішньою термінологією — «етнографії») Львів-
ського університету. Багатотисячний похорон, на якому був при-

⁷ Doktorat filozofii... // KLw. 1893. № 181. 2.VII. S. 3. «Докторат із філосо-
фії здобув 1 липня поточного року у Віденському університеті I w a n
F r a n k o, достойний наш колега і співробітник, чеснотливий русин і добре
відомий дослідник слов'янських речей» (польс.).

⁸ У найменні Вишенський Франко клав наголос на другий склад, про що
свідчить ритм чотиристопового хорея у поемі «Іван Вишенський»: «був наш
брат Іван Вишенський» [т. 3, с. 58], «що ще вчора звався Вишенський» [т. 3,
с. 60], «Так моливсь Іван Вишенський» [т. 3, с. 82].

сутній Франко, відбувся у вівторок 30 жовтня пополудні⁹ Після похорону (про що є згадка в листі) Франко писав до Драгоманова:

«А Огоновський зробив нам несподіванку: взяв та й умер. <...> На кладовищі промовляли між іншими Грушевський і Макарушка¹⁰ <...> пок[ийний] не лишив по собі наслідника <...>.

Я подаюся сими днями о *veniam legendi* [дозвіл читання лекцій у вищій школі (*латин.*). — Є. Н.] на підставі своєї праці про Вишенського (котру Вам вислав передучора). Професори роблять мені надію, що до доцентури мене допустять. Правдоподібно, прийдеться в такому разі покинути “Kurj[er] Lw[owski]”, та з чого жити, я й сам не знаю» [т. 49, с. 523]

Ймовірно, листа написано в проміжку від 30 жовтня до 2 листопада, бо вже 3 листопада, в суботу, Франко вніс «до Світлого Збору Професорів» (тобто професорської колегії) філософського факультету подання на *veniam legendi*, датоване ще 30 жовтня. Прохання написано українською мовою рукою Ольги Франко й засвідчене його власноручним підписом «Др. Іван Франко»¹¹.

«Підписаний має честь предложити Світлому Зборови Професорів свою друковану працю п[ід] з[аголовком] “Іван Вишенський і его твори” на мові руській, а також праці “Charakterystyka literatury ruskiej XVI–XVIII w.” (друковану в “Kwartalniku Historycznym”) і “Podania o Mahomecie u Słowian, a zwłaszcza u Polaków i Rusinów” (друковану в “Wiśle”) з просьбою: Світлий Збір Професорів зволить на підставі праць, як також на підставі приложених плянів лекційних уділити підписаному *veniam legendi* історії літератури і етнографії руської на університеті Львівським руською мовою»¹²

⁹ *Pogrzeb śp. Ogonowskiego...* // KLw. 1894. № 303. 1/XI. S. 4. Правдоподібно, автор — Франко.

¹⁰ *Остан Макарушка* (*1867–†1931) — український філолог, педагог у Галичині.

¹¹ Як з'ясувала Марія Деркач (*Деркач М. Д.* Матеріали Івана Франка до історії української літератури / Радянське літературознавство. 1958. № 3. С. 112–113). Також див.: *Мороз М.* Документи, зв'язані з габілітацією Івана Франка у Львівському університеті в 1894–1895 роках. С. 143.

¹² ЛННБ. Ф. 29 Спр. 724. П. 168. Арк. 1а–1. Також див. наближену до сучасної літературної мови публікацію заяви: *Мороз М.* Документи, зв'язані з габілітацією Івана Франка у Львівському університеті в 1894–1895 роках. С. 144.

Угорі на першому аркуші заяви польською мовою написано: «Под[ано] 3/11 1894»¹³ Із заяви видно, що Франко насправді подав на габілітацію не лише україномовну монографію про Вишнєнського, як він сповіщав Драгоманова (а за Франком — і Михайло Павлик у листі до Драгоманова від 15 листопада 1894 р.¹⁴), а й польськомовні праці «Charakterystyka literatury ruskiej XVI–XVIII wieku» (Kwartalnik Historyczny. Lwów, 1892. Roczник 6. Zeszyt 4) і «Przyczynki do podań o Mahomecie u Słowian» (Wiśła. Miesięcznik Geograficzno-Etnograficzny. Warszawa, 1894. T. 8. Zeszyt I). Зрозуміло, що польськомовними публікаціями Франко мав на меті підсилити свою позицію в очах польської професури факультету.

У заяві не уточнено, на скільки семестрів розраховані «приложені пляни лекційні». Як видно зі звіту факультетської комісії від 13 березня 1895 р., доданий «план лекцій» стосувався «трьох перших семестрів», хоча й охоплював «повну картину історії руської літератури» (від усної словесности, найдавнішого письменства Руси до початку 1860-х рр.). Цей план супроводжувався поясненнями під назвою «Мотиви»¹⁵ У габілітаційній справі Франка окремого лекційного плану на три перші семестри з такими широкими хронологічними рамцями немає, натомість є не згаданий у звіті комісії «Плян викладів історії літератури руської», який охоплює вже чотири річні курси, або вісім семестрів, і хронологічно завершується висвітленням літератури Наддніпрянської України 1880-х років (VII семестр) і Галичини та Буковини 1870-х і частково 1880-х років (VIII семестр). Є ще «Спеціальні курси. 1. Южноруська етнографія. 2. Жерела і помічні книги для історії староруської літератури» (усі праці — українською мовою)¹⁶ Перші три семестри (від дохристиянського фольклору, письменства «старої Руси» до поле-

¹³ Там само; ЛННБ. Ф. 29. Спр. 724. П. 168. Арк. 1а.

¹⁴ *Переписка* Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. (1876–1895) / Зладив М. Павлик. Видав Др. Лев Когут. Чернівці, 1911. Т. 8 (1894–1895). С. 150.

¹⁵ *Мороз М.* Документи, зв'язані з габілітацією Івана Франка у Львівському університеті в 1894–1895 роках. С. 161. В автографі: «Мотиви» (ЛННБ. Ф. 29. Спр. 724. П. 168. Арк. 14–25 зв.).

¹⁶ Там само. Арк. 8–13. Першодрук: *Деркач М. Д.* Матеріали Івана Франка до історії української літератури. С. 112–132. Як з'ясувала М. Деркач, «Плян викладів історії літератури руської», «Спеціальні курси» написано рукою О. Франко, «Мотиви» автограф Франка (Там само. С. 113) [також див.. т. 41, с. 24–34, 540].

мічної літератури першої половини XVII ст.) у восьмисеместровому «Плянні викладів. » хронологічно не збігаються з «Мотивами», де весь курс історії української літератури (до початку 1860-х рр.) поділено на три семестри. Очевидно, що «Мотиви», які починаються реченням «Для вияснення і умотівовання сего пляну нехай послужать слідуєчі уваги»¹⁷, призначені не для пояснення чотирирічного «Пляну викладів. »; обидва тексти написано різного часу.

До заяви додано й стислу автобіографію претендента «*Curriculum vitae*» (українською мовою, рукою Ольги Франко, датовано «д[ня] 2 ноября 1894»)¹⁸

Франків лист до Драгоманова від 10 листопада 1894 р. засвідчує, що письменник тоді з оптимізмом дивився на свої університетські перспективи:

«Мої шанси з доцентурою стоять досить добре, а може бути, що мене зроблять навіть суплентом [кандидатом на доцента. — Є. Н.] по Огоновським; се виджу з того, що всі професори плачуть на те, чому я подався на викладання історії літератури і етнографії, а не на граматику [тобто також на викладання української мови. — Є. Н.]» [т. 49, с. 525–526].

Щоб визначитись щодо Франкової габілітації, з Олександром Барвінським консультувався Михайло Грушевський, якого просили за Франка його однопартійці-радикали. 23 жовтня ст. ст. 1894 р. Грушевський писав до Барвінського (зі Львова до Відня): «<. > я хотів якскоріще Вашу думку знати щодо Франка»¹⁹. 5 листопада 1894 р. на засіданні колегії професорів філософського факульте-

¹⁷ ЛННБ. Ф. 29. Спр. 724. П. 168. Арк. 14. Це саме перше речення, що становить окремих абзац, тексту «Мотивів», а не підзаголовок, як подано в першодруці (Деркач М. Д. Матеріали Івана Франка до історії української літератури. С. 118) та «Зібранні творів» [т. 41, с. 34].

¹⁸ ЛННБ. Ф. 29. Спр. 724. П. 168. Арк. 2–2 зв. Публікація: Мороз М. Документи, зв'язані з габілітацією Івана Франка у Львівському університеті в 1894–1895 роках. С. 144–145. У «Зібранні творів» і «Додаткових томах» цієї автобіографії не вміщено. До Повного зібрання текстів Франка мала би ввійти.

¹⁹ «Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу» [Листи М. Грушевського до Ол. Барвінського за 1894 р.] / передм., публ. та прим. Леоніда Зашкільняка // Пам'ять століть. 1996. № 2. С. 80–81. Листа датовано «23/10.94». Публікатор без пояснення переводить цю дату на старий стиль:

ту Львівського університету на пропозицію польського історика Людвіка Фінкеля (Finkel, Finkiel), керівника кафедри австрійської історії (у 1892–1918 рр.), до комісії для розгляду Франкової габілітації та оцінки його праць, поданих на доцента української літератури та етнографії (під останньою у цьому формулюванні мали на увазі переважно фольклористику), обрано декана, професора математики Юзефа Пузину, заступника декана, професора-філолога Антонія Каліну, ще одного професора-філолога Романа Пілята й історика Михайла Грушевського²⁰. Відразу після цього в листі до Барвінського Грушевський скаржився, що його вибрали до «Франкової комісії» (у примітці Барвінський зазначив, що «проф. Грушевський не бажав бути до неї вибраним»²¹):

«Знову мене зразив Бобжинський²² — раз що справу мою не вибору до комісії він полишив (вчора була сесія, я не ходив, і вони мене не вибирали — я навіть і не питався), і став мене умовляти, що воно, власне, добре, що мене вибрали до Франкової комісії, бо вона має принципіально ту справу рішення,

«11 жовтня 1894 р.» (Там само. С. 80), хоча, правдоподібно, Грушевський датував листа за старим стилем, бо в такому разі за новим це 4 листопада, отже, наступний день після того, як Франко подав заяву на дозвіл читати лекції в університеті. Цю цитату навів у спогадах О. Барвінський, датуючи листа «23/10», без конкретизації старого чи нового стилю, але пов'язуючи запитання Грушевського з «габілітацією д-ра Франка» (*Барвінський О. Спомини з мого життя* / Частина V / Олександр Барвінський ; Підготовка тексту, коментар А. Шацької // Спадщина : Літературне джерелознавство ; Текстологія. Київ : Laurus, 2011. Т. 6. С. 171).

²⁰ З протоколу: Іван Франко. Документи і матеріали. С. 180. № 165.

²¹ *Барвінський О. Спомини з мого життя* : Частина V. С. 172.

²² *Міхал Бобжинський* (Bobrzyński, *1849–†1935) — один з лідерів краківських консерваторів, належав до «станьчиків». Від 1877 р. — професор історії польського та німецького права Краківського університету. Співтворець Краківської історичної школи. У 1885–1901 рр. — посол до Галицького Крайового Сейму, у 1885–1901 та 1905–1908 рр. — до Державної Ради у Відні. У 1890–1901 рр. — віце-президент Крайової Шкільної Ради в Галичині (президентом був намісник). Почесний професор історії польського та німецького права Львівського університету (1893). На посаді галицького намісника (1908–1913) прагнув до порозуміння з українцями, підтримував українство, був автором сеймової угоди 1914 р. (*Аркуша О. Г. Бобжинський Міхал // Енциклопедія історії України*. Київ : Наук. думка, 2003. Т. 1. А–В. С. 304).

бо припущене Франка до доцентури рішає його припущене до катедри, і то добре, що я можу тут звернути й на громадську сторону питання справи узвzględнити [мало би бути: узвzględнити, від польського *uwzględnić* — взяти до уваги. — Є. Н.], побалакати з самим Франком, що він звертає мою увагу на відносини до свого митрополита etc. Себто я маю бути козлом жертвенним в справі Франковій, а тоді поляки й без мене справу катедри порішать»²³.

Приступивши до професорської праці у Львівському університеті щойно у вересні 1894 р. і знаючи про критичне ставлення до Франка галицьких народоців та їхніх київських однодумців-громадівців, особливо Олександра Кониського, який, власне, настійливо рекомендував Ол. Барвінському молодого Грушевського на кафедру української історії (після відмови од неї Володимира Антоновича)²⁴, Грушевський волів бути осторонь виборів на кафедрі української філології.

14 листопада 1894 р. Франко сповіщав Драгоманова, що в справі доцентури «вибрано комісію з трьох референтів: Каліна, Пілят і Грушевський» і що його здивувала позиція Грушевського:

«Розказували мені, що на конференції професорів при виборі тої комісії всі професори поляки були за тим, щоб допустити мене, а з русинів Шараневич не говорив нічого, а Грушевський був проти мене. Які аргументи він виводив у поле, не знаю» [т. 49, с. 528].

Насправді, як видно з цитованого листа Грушевського до Барвінського та коментаря останнього, Грушевський був не проти Франка, а проти свого входження до комісії, тобто, фактично, волів усунутися від непростого для себе вибору.

²³ «Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу». С. 82.

²⁴ Повідомляючи Митрофана Дикарева (у листі від 4 травня ст. ст. 1894 р.) про те, що «на Львів[ському] університеті засновано кафедру нашої історії» і що «звичайним професором» на неї «цїсар австрійський затвердив 9 квітня (за згодою нашого уряду)» М. Грушевського, Кониський наголосив: «І кафедра, і професор цілком наші діти!» [Ол. Кониський і перші томи «Записок». (З додатком його листів до Митр. Дикарева) Подав М. Возняк // ЗНТШ. 1929. Т. 150. С. 275].

У листі від 10/22 листопада 1894 р., після подорожі до Чернівців та Коломиї, Грушевський повідомляв Барвінського, що в Коломиї мав «добру суперечку» з радикалом Северином Даниловичем, який «признав, що прилучене радикалів до народовців, яко лівиці, було б добре, і просив у Львові побалакати про довірочну організацію». Від себе Грушевський зауважив: «Хоч я в політику не аранжуюсь, а проте раджу Вам подумати за се. Потребу лівиці, я думаю, й Ви відчуваєте, тільки лівиці союзної». Цей задум зближення і об'єднання частини радикалів та народовців заангажований у політику Грушевський здійснить у грудні 1899 р. заснуванням, разом із радикалом Франком і народовцем Юліяном Романчуком, але без консерватора Барвінського, Української національно-демократичної партії (УНДП)²⁵ У тому-таки листі Грушевський переказував з коломийських новин: «Також просили мене — просити, щоби Ви Франку з габілітацією допомогли»²⁶ Барвінський на це зауважив у мемуарах:

«Радикали старалися всіми способами добитися габілітації д-ра Франка, хоч би навіть з підмогою напастованих [агресивно критикованих (полонізм). — Є. Н.] ними “новоеристів” < .>, і не тільки д-р С. Данилович, але й д-р Окуневський просив мене < .>»²⁷

На засіданні колегії професорів філософського факультету 14 грудня 1894 р. на пропозицію мовознавця-славіста Антонія Каліни ухвалено просити міністерство призначити д-ра Юзефа Третьяка, професора Ягеллонського університету, для проведення габілітації д-ра Франка, позаяк у Львівському університеті бракує професора-фахівця, а також просити В. Ягича з Відня, «щоб ви-

²⁵ Газета О. Барвінського повідомляла про заснування нової партії («сторонництва»): «Нове руске сторонництво організуєся у Львові. На чолі сего сторонництва мають стати: проф. Романчук, проф. Грушевський, д-р Франко, д-р Евг. Олесницький, д-р Вол. Охримович, д-р Евг. Левицький і інші. < .> Виключеними мають бути з нового сторонництва група москвофільська, радикали острійшого покрою, як Павлик, Трильовський, Данилович і *nota bene* [зауваж (латин.). — Є. Н.] всі барвіньщуки» (*Нове руске сторонництво*. // Руслан. 1899. № 253. 11/23.XI. С. 2).

²⁶ «Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу». С. 82.

²⁷ Барвінський О. Спомини з мого життя. Часть V. С. 173.

словив свою думку про габілітаційну працю кандидата» (Грушевського у списку присутніх немає)²⁸ Мабуть, ішлося про монографію «Іван Вишенський і його твори». 20 грудня 1894 р. Грушевський інформував Барвінського: «Франкову справу, здається, одішлють до фахового референта, може, Третяка, вчора була анкета»²⁹ Проте на засіданні колегії професорів філософського факультету 20 грудня 1894 р. на пропозицію ректора Тадеуша Войцеховського відмінено попереднє рішення про запрошення Третяка і Ягича на габілітацію з огляду на те, що «в складі факультету є досить сил, щоб провести цю габілітацію», та ухвалено (за виїмком голосів професорів Фінкеля, Пілята і професора експериментальної фізики Ігнація Закшевського) доручити габілітацію первісній комісії. Пропозиція Фінкеля запросити через міністерство Третяка на колоквиум і пробну лекцію не пройшла (за неї голосували тільки Фінкель і Закшевський). Пілят заявив, що вибуває з габілітаційної комісії, а Каліна запропонував обрати до її складу Войцеховського, що й було підтримано одноголосно³⁰. Тож до складу оновленої комісії увійшли три референти: Каліна, Войцеховський і Грушевський.

Про ці ухвали Франко писав до Драгоманова 1 січня 1895 р.:

«Факультет передав мої праці до розгляду комісії, złożenій з проф. Каліни, Грушевського і Пілята. Комісія, переглянувши ті праці, більшістю двох голосів проти одного (Груш[евський]) признала себе некомпетентною до їх оцінювання і до переводження габілітації. Сила [головне, суть, причина. — Є. Н.] була в тім, що оба проф[есори]-поляки замало знають і руської літератури, і руської мови. Вони ухвалили запросити для сього проф. Третяка з Кракова. Та ректор університету, проф. Войцеховський, спротивився такій ухвалі комісії і спонукав її реасумувати [переглянути з метою зміни (полонізм: *reasumować*). Є. Н.] сю ухвалу, так що тепер стоїть на тім, що габілітацію мою будуть переводити таки свої сили» [т. 50, с. 11]

²⁸ З протоколу: Іван Франко Документи і матеріали. С. 180–181. № 167.

²⁹ «Не маю іншого інтереса більшого, як добро свого народу». С. 83.

³⁰ З протоколу: Іван Франко Документи і матеріали. С. 181. № 168.

До Франка явно неприхильно був налаштований лише професор польської мови та літератури Львівського університету Роман Пілят (Пілат, Pilat), який іще в листопаді 1890 р., будучи деканом філософського факультету, відхилив подане із запізненням Франкове прохання записати його на зимовий семестр (хоча міг дозволити)³¹ Через це Франко мусив податися до Чернівецького університету. Можливо, за відмову записати його на зимовий семестр Франко помстився Пілятові публікацією у двотижневику «Народ» (1890. № 24. 15.XII) трьох сонетів «Пілат Христа віддав катам на муки. », «І Бог поклав клеймо на грудь Пілата. » й «А як умер, хтось трупа взяв за ноги. », написаних іще в «Бригідках» на основі християнської легенди (у першодруці їх датовано 9 жовтня 1889 р.). Ці сонети Франко передрукував у другому виданні збірки «З вершин і низин» (1893), умістивши їх у циклі «Тюремні сонети» (під номерами XXXVI–XXXVIII та загальною назвою «Легенда про Пілата»; тут їх датовано 9 вересня 1889 р. [т. 1, с. 169–170]). Усі три сонети Франко переклав прозою польською мовою й під назвою «Legenda o Piłacie» й за підписом «Iwan Franko» опублікував у виданні «Upominek. Książka zbiorowa na cześć Elizy Orzeszkowej. 1866–1891» (Краків; Петербург, 1893). Можливо також, що ці публікації посилили неприхильне ставлення Р Пілята до Франка, виявлене вже в листопаді 1890 р.

Ще тільки подаючись на габілітацію, Франко пояснив професорам Львівського університету своє «політично неприємне минуле» (за його словами, він «кілька разів був невинно ув'язнений і раз невинно засуджений»), на що «один впливовий професор-поляк із філософського факультету» сказав йому: «Коли тільки це, то можете сміло робити далші кроки. Багато з нас мало за собою десять раз бурхливіше політичне минуле, і це не пошкодило їм тут нічого» («Історія моєї габілітації») [т. 39, с. 46] Політичне минуле особи мало менше значення, аніж її політичне теперішнє.

³¹ Корнійчук В. До проблеми «Іван Франко і Львівський університет» // Українська філологія: досягнення, перспективи : До 145-річчя заснування кафедри української філології у Львівському університеті. Львів, 1994. С. 194–195.

Конкуренти

(Кирило Студинський, Костянтин Лучаківський,
Олександр Колесса, Володимир Коцовський та ін.)

На той час Франка не бентежило, що, як він гадав, «на кафедрі по Огон[овському] університет думає запросити Житецького [Павла Житецького. — Є. Н.] або Дашкевича [Миколу Дашкевича. — Є. Н.]. Впрочім, — застерігався він у листі до Драгоманова від 10 листопада 1894 р., — не знаю докладно, чи се думка університету, чи також Барвінського» [т. 49, с. 525]. За спогадами Дениса Лукіяновича, тодішнього члена студентського «Академічного Братства»¹, після вечора пам'яті професора Омеяна Огоновського, що його влаштувало «новоєрівське» студентське товариство «Ватра»² першої половини листопада 1894 р., голова «Академічного Братства» запитав Франка,

«що буде з кафедрою української філології і чи Франко добивається доцентури. У відповідь на це Франко спростував чутку, начебто сенат вирішив запросити з Києва професора Ржепецького або Дашкевича. Це інтрига Ол. Барвінського, який хотів би одним пострілом убити двох зайців. Коли за допомогою Антоновича вдалося йому взяти до Львова молодого М. Грушевського, то забажав Барвінський мати при собі ще й таку особу, як Ржепецький. Так зв'язав би Барвінський праві наддніпрянські кола з австрійським цісарем. Другий заєць — не допустити Франка до кафедри»³.

Насправді йшлося не про Ржепецького, а про того-таки **Павла Житецького**, якого перетворив на Ржепецького або 82-річний

¹ Лукіянович Д. «Політично ненадійний» // Спогади 2011. С. 450.

² Товариство «Ватра» «було в 1892 році засноване на протипагу «Академічному Братству» і на підтримку так званої нової ери» (Там само. С. 450–451).

³ Там само. С. 451.

мемуарист Лукіянович, пишучи ці спогади 1955 р., або їх публікатори Олексій Дей та його дружина Наталія Корнієнко⁴, які могли неточно відчитати прізвище (місце зберігання рукопису не зазначено). Звідси, за коментарем упорядників, тим запрошуваним був «Ржепецький Антін — пізніше — реакційний буржуазний прибічник Скоропадського < .>»⁵ Ту саму примітку, якої, певно, не спростував Д. Лукіянович, повторено в іншому виданні спогадів⁶ У найновішому перевиданні спогадів при згадці про Ржепецького мовиться у примітці упорядника, вслід за попередніми коментаторами, також про Антона Ржепецького (*1868–†1932), але вже без негативних характеристик: як нащадка шляхетського роду, до революції 1917 р. — директора банку й радного Київської міської думи, згодом міністра фінансів за гетьманату Скоропадського (травень — грудень 1918 р.)⁷. Варто уточнити, що фінансист Антон Карлович Ржепецький походив із польської київської шляхти, але був православний, людиною польсько-української культури, масон. Зрозуміло, що такий 26-річний претендент, який не мав відповідної, та й загалом вищої освіти⁸, а отже, жодного стосунку до української філології, аж ніяк не міг розглядатися як кандидат на посаду доцента української літератури та етнографії. За подібним

⁴ Лукіянович Д. «Політично ненадійний» // Іван Франко у спогадах сучасників / [упорядкували О. І. Дей та Н. П. Корнієнко] Львів Книжково-журнальне вид-во, 1956. С. 246. Про упорядницю Н. Корнієнко (1921–2007), мовознавицю і франкознавицю, яка в тих роках працювала викладачем (1946–1949), старшим викладачем (1949–1956) і доцентом (1956–1960) кафедри української мови Львівського державного педагогічного інституту, див.. Корнієнко Наталія Павлівна // Семенюк Г., Александрова Г., Сахно Б., Кошарська М. Некрополь філологів викладачів Київського Свято-Володимирівського та Шевченківського університету біогр. довідник. Київ Логос, 2018. С. 120, 121.

⁵ Іван Франко у спогадах сучасників. 1956. С. 574.

⁶ Спогади про Івана Франка / [упорядкув., вступна ст., прим. О. І. Дея]. Київ: Дніпро, 1981. С. 393.

⁷ Спогади 2011. С. 451.

⁸ У власноруч написаних свідченнях у протоколі допиту від 16 січня 1919 р., що його провадив слідчий УНР, А. Ржепецький зазначив: «Освіту одержав середню» (Андрієвська Л. Деякі джерела до останнього періоду життя і діяльності А. К. Ржепецького, міністра фінансів Української Держави // Пам'ятки . археогр. щорічник. Київ, 2006. Т. 6. С. 123).

(сутолосным) прізвищем цим кандидатом міг бути хіба що тодішній авторитетний український філолог Павло Житецький.

Однак Анатоль Вахнянин, посол до Державної Ради у Відні, прагнув, аби вакантну кафедру посів його гімназійний учень⁹ і зять — молодий (народився 4 жовтня 1868 р.) історик літератури Кирило Студинський, який 17 лютого 1894 р. здобув ступінь доктора філософії зі спеціальності «слов'янська філологія» під керівництвом В. Ягича у Віденському університеті, захистивши працю «Ein Bild des geistigen Lebens Kleinrusslands im XVI.–XVII. Jahrh. mit besonderer Hervorhebung der Kalenderfrage» («Картина духовного життя Малоросії XVI–XVII ст. зі зверненням особливої уваги на календар»)¹⁰. 1 березня того-таки року він одружився з Леонтією (Леонтиною) Вахнянинівною, притому вінчав їх в Успенській церкві у Львові не хто інший, як сам греко-католицький митрополит Сильвестер Сембратович¹¹, який до того ж у 1883–1897 рр. був віце-маршалком Галицького Крайового Сейму, а в 1885–1898-му — членом Палати Вельмож австрійської Державної Ради.

До слова, К. Студинський здобув богословську освіту: протягом 1887–1889 рр. навчався у Львівській духовній семінарії та на теологічному факультеті Львівського університету, а завершив богословські студії упродовж 1889–1891 рр. у Центральній греко-католицькій духовній семінарії при церкві Святої Варвари у Відні та на теологічному факультеті Віденського університету¹².

⁹ В Академічній гімназії у Львові, яку К. Студинський закінчив у червні 1887 р., А. Вахнянин навчав та екзаменував його з історії та географії (*Студинський К. Мій перший побут на Україні // Єдлінська Уляна. Кирило Студинський. 1868–1941 : життєписно-бібліогр. нарис. Львів, 2006. С. 235*).

¹⁰ *Студинський К. На студіях у Києві 1894/1895 року // Там само. С. 253; Єдлінська У. Кирило Студинський. С. 13; Пахолків Святослав. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації / З ним. переклала Христина Николин. Львів : ЛА «Піраміда», 2014. С. 268.*

¹¹ *Студинський К. На студіях у Києві 1894/1895 року. С. 253.*

¹² Там само. Майже весь перший рік (від жовтня 1887-го до 1 квітня 1888 р.) навчався екстерном. Див.: *Студинський К. В духовній семінарії у Львові (1887–1889) : [частини 1–6] / Підготував Ігор Чорновол [Електронний ресурс] // RISU : Релігійно-інформ. служба України. URL: https://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/62257/; /62321/; /62384/; /62472/; /62570/; /62634/ (розміщено 22.01–24.02.2016).*

На той час ректором Віденської духовної семінарії був священник Церкви Святої Великомучениці Варвари у Відні (в 1883–1899 рр.), д-р богослов'я Теофіль Сембратович¹³, брат у перших митрополита Сильвестра¹⁴. У дописах з Відня Студинський схвально відгукувався про Теофіля Сембратовича¹⁵. Як і Студинський, «о. д-р Т. Сембратович», налаштований патріотично, в українському дусі, брав участь у «товариських сходинах» (зборах) українського «народного товариства» «Громада» у Відні й навіть очолював його «виділ» (управу)¹⁶. А митрополит Сильвестер був почесним головою і покровителем віденської «Громади», про що також з пієтетом до «В[исоко]преосвященого» писав тодішній учасник «Громади» Студинський, тепер уже (від жовтня 1891 р.) студент («академік», за тодішньою термінологією) філософського факультету Віденського

¹³ *Horbal Bogdan. Obecność Łemków w nauce i kulturze polskiej // Łemkowie / pod redakcją Beaty Machul-Telus. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2013. S. 154, 160; Корбяк Дмитро. Ставлення галицької громадськості до відзначення 50-літнього ювілею єпископства Папи Лева XIII // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль, 2015. Вип. 2. Частина 2. С. 22.*

¹⁴ Їхніми батьками були рідні брати: Теофіля (*31.07.1853–†15.10.1901) Михайло Сембратович (*1814–†1884), а Сильвестра (*3.09.1836–†4.08.1898) Антоній Сембратович (*1807–†1848) (5.2. Linia Pielgrzymka k. Jasła [Електронний ресурс] // Myszkowscy h. Jastrzębiec. URL: <http://myszkowscy.pl/r52.html>. Відвідано 15.07.2018).

¹⁵ «З признанем для ректора о. д-ра Т. Сембратовича треба піднести, що питомці дістають дозволене пійти від часу до часу на представлення театральні і концерти, що немало причиняєсь до ублагороднення молодих душ і пізнання світа» ([Студинський К.] Вѣдєньска духовна семинарія / Зорянь // Дѣло. 1891. № 160. 18/30.VII. С. 1–2). Зорянь — псевдонім К. Студинського.

¹⁶ [Студинський К.] Товарискі сходины «Громады» у Вѣдни. / К. Люнинъ // Дѣло. 1892. № 243. 28.X/9.XI. С. 2. К. Люнин — псевдонім К. Студинського. Перед сходинами 14 травня 1893 р., на яких Студинський нагадав членам «Громади» й гостям, що наступного «дня припадає 45-та річниця знесення панщини», і закликав «всіми силами трудитись для добра Руси-України», відбулося засідання «виділу [тут: управи. Є. Н.] під проводом о. д-ра Т. Сембратовича», у зв'язку з чим Студинський відзначив, що «виділ сповняє свою роботу в веденю товариства дуже совістно, тож за се належитьсь ему повне узнанє». Студинський також інформував, що «вже розпочались» підготування «до вечерка Шевченка, аранжованого “Громадою”» ([Студинський К.] Зъ Вѣдня. (Сходины “Громады”. Загальні збори “Сѣчи” Чехизація у Вѣдни) / К. Люнинъ // Дѣло. 1893. № 102. 10/22.V С. 2).

університету¹⁷. Про народовське спрямування «Громади» свідчить також повідомлення Студинського про звітно-виборні загальні збори товариства у Відні 10 грудня 1893 р., які «відкрив промовою дотеперішній голова товариства о. д-р Теоф. Сембратович»¹⁸. Під час вибору управи на наступний рік частина членів обставала за кандидатуру Т. Сембратовича на голову товариства, проте «він заявив, що не може прийняти сього уряду», й тоді

«акад[емік] Студинський, віддавши признанє бувшому голові за щирість і труди для “Громади”, підніс, що “Громада” на-ходиться в центрі житя слав’ян, потребує маніфестуватися якнайчастійше, мусить виступати нераз перед слав’янами в обороні свого народу, котрий деяким слав’янам і нашим ренегатам хочеся уважати за частину народу російського, — для того на голову товариства треба доконче чоловіка, ко-трого не в’язало би соціяльне становище, котрий би ставляв сміло чоло і не убоаявся ніяких демонстрацій, понижаючих наш нарід, а яких нераз допускалися у Відни наші москво-філи. Товариство “Громада”, — кінчив акад[емік] Студинський, — мусить все і всюди маніфестуватись яко товариство народовске, висказувати прямо і рішучо свої народні ідеали, і поручив на голову товариства д-ра Олександра Кулачков-ского, кандидата адвокатури».

Більшістю голосів його й обрали головою¹⁹. Варто зазначи-ти, що в хронікальних дописах Студинського з Відня, призначе-

¹⁷ Митрополит Сильвестер, прибувши в суботу 20 травня 1893 р. до Відня й зупинившись у духовній семінарії, прийняв «депутацію “Громади”», яка складалася із заступника голови Михайла Бігуна й «двох виділових» (членів управи) і яку представив «о. д-р Т. Сембратович». У вітальній промові М. Бігун «зазначив радість віденьських русинів, що “В[исоко]преосвященный” стає сміло і отверто в обороні рускої народної ідеї, а митрополит «тішився, що віденьські русини мають своє товариство і оно розвиваєся щораз красше, по-тім заявив, що через ціле жите стояв і буде стояти на становищі народнім і, кілько сил стане, буде трудитись для добра рускої церкви і руского наро-ду» ([Студинський К.] Зъ Вѣдня пишуть намъ... / К. Люнинъ // Дѣло. 1893. № 104. 12/24.V. С. 3).

¹⁸ [Студинський К.] Загальні збори товариства “Громады” у Вѣдни... / К. Люнинъ // Дѣло. 1893. № 271. 2/14.XII. С. 2.

¹⁹ Там само. № 272. 3/15.XII. С. 2.

них для народовської газети «Діло», чітко проступає його українсько-центристична позиція, протиставлена москвофільським настроям, що охопили частину віденських студентів із Галичини.

Зрозуміло, що добре знаний йому питомець духовної семінарії Кирило Студинський був для Сильвестра Сембратовича цілком прийнятним і навіть бажаним кандидатом на кафедру української словесности Львівського університету, що стала вакантною після смерті світського греко-католицького священика Ом. Огоновського.

Водночас А. Вахнянин мав інтерес підтримувати свого зятя ще й тому, що був не в ладах із Франком, який раз у раз пускав у бік Вахнянина дошкульні, зневажливі шпильки то за «новоєрівську» угоду з польською шляхтою, то за виборчу програму, виступи та й загалом поведінку під час виборів до Державної Ради 1893 р.²⁰

У спогадах «На студіях у Києві 1894/1895 року» К. Студинський зізнався, що відразу після здобуття докторського ступеня і вінчання його «мрією було стати доцентом університету». Задля цього він на початку травня 1894 р. поїхав до Берліна, де під керівництвом професора слов'янських мов і літератур тамтешнього університету, польського філолога Александра Брюкнера (Брікнера) розпочав, на його пропозицію, працювати над габілітаційним дослідженням про пам'ятку української полемічної літератури XVII ст. «Пересторога з'їло потребная на потомные часы православным христіаном...»²¹ На початку листопада 1894 р., затримавшись у Львові для участі в похороні Ом. Огоновського, Студинський виїхав до Києва для студіювання джерел у Київському центральному архіві, університетській бібліотеці та бібліотеці Київської духовної академії²² У Києві перебував від листопада 1894-го до квітня 1895 р. (з перервою від початку січня до початку лютого 1895 р. під час тимчасового виїзду до Львова). З Києва у квітні повернувся до Львова²³

²⁰ Див. публіцистичні статті Франка в «Народі» 1893 р. «П. Вахнянин серед "смітя"» (№ 21. 1.XI), «А хто виграв?» (№ 22. 15.XI) і його непідписані статті в газеті «Kurjer Lwowski» за квітень 1894 р.. «Era Wachnianina» (№ 106. 17.IV), «Aljans Wachnianina» (№ 110. 21.IV).

²¹ Студинський К. На студіях у Києві 1894/1895 року. С. 253.

²² Там само. С. 253–257

²³ Там само. С. 258, 266.

Про перспективи Студинського на вакантну львівську кафедру йдеться в листі А. Вахнянина від 15 листопада 1894 р. до нез'ясованого адресата (правдоподібно, до когось із родини, бо лист зберігається у фонді К. Студинського, але про нього в листі йдеться як про третю особу; починається лист звертанням «Любий!» і закінчується по-родинному тепло: «Цілюю всіх Вас сердечно[.] Нат[аль]») ²⁴. Перебуваючи тоді у Відні на парламентській сесії, Анатоль (Наталь) Вахнянин повідомляв про особисту зустріч із тогочасним міністром віровизнань і освіти австрійського уряду (Minister für Kultus und Unterricht), колишнім львів'янином Станіславом Мадейським ²⁵:

«<...> стрівнувся я з Мадейским і поговорив в справі Кирила ще раз. Мадейскій запоручив [запевнив. — Є. Н.] мені, що справа вже рішена, що Кирилови признано стипендію на рік цілий, що декрет і письмо припоручаюче [рекомендаційний лист. — Є. Н.] передасть мені і що се все станесь вже в сих днях» ²⁶.

Ішлося, очевидно, про міністерську стипендію Студинському для додаткових студій в університетах Берліна, Петербурга ²⁷ й Києва та наукових пошуків у тамтешніх бібліотеках. Хоча Студинський не належав до бідних людей (надто ж як зять заможного тестя), Вахнянин домігся для нього міністерської стипендії для наукових студій з метою досягнення габілітації. Далі Вахнянин сповіщав про можливих претендентів на вакантну кафедру української літератури та етнографії Львівського університету:

«Щодо катедри, то річ так уладиться. Хоч Франко подався о габілітацію, то міністерство не віддасть ему катедри яко соціалістови. Цілий рік буде катедра опорожнена, а суплен-

²⁴ ЦДІАУ у Львові. Ф. 362 (К. Студинського). Оп. 1. Спр. 469. Арк. 2–3. Публікація: Горак Яким. В справі габілітації Івана Франка // Дзвін. 1998. № 8/9. С. 149.

²⁵ Станіслав Мадейський (Madeyski, *1841–†1910) — польський політик, правник, від 1879 р. — доцент Львівського університету, відтак професор права, у 1889–1890 рр. — декан правничого факультету, в 1892–1893 рр. — ректор Ягеллонського університету в Кракові; від 12 листопада 1893 р. до 19 червня 1895 р. — австрійський міністр віровизнань і освіти; від 1879 р. — посол до Райхсрату, в 1882–1901 рр. — до Галицького Крайового Сейму. Належав до політичного угруповання так званих станьчиків (краківських консерваторів).

²⁶ Горак Я. В справі габілітації Івана Франка. С. 149.

²⁷ Єдлінська У. Кирило Студинський. С. 13.

туру [заступництво. — Є. Н.] дадуть наразі проф. Верхратському за ремунацією [винагородою. — Є. Н.]. По році, т[о] є[сть] вже в червні, Кирило най би подав свою роботу факультетови філософічному до габілітації, і міністер тільки на него рефлектує [на нього розраховує (з *нім.* *reflektieren*, *польс.* *reflektować*. — Є. Н.), бо Кирило має дуже добре припорушення [рекомендацію. — Є. Н.] з намісництва. На Колессу також не рефлектують, а тим менше на Третяка з Кракова. Якби Стоцкій з Черновець подався, то Кирило міг би поїхати на його місце. Але Стоцкій сказав Барвінському, що лиш на той случай старався би о катедру львівську, якби його запросив до того факультет львівський. Факультет львівський, як сказав Барвінський, знов не дуже одушевляєсь Стоцким, бо вже через тільки літ на університеті черновецьким не зробив ніякої роботи [не написав і не видав ґрунтовної наукової праці. — Є. Н.]. Видав вправді граматику руску²⁸, але она ще не перебула поважної критики. Се вже най напише Лютця [Леонтина, донька А. Вахнянина й дружина К. Студинського. — Є. Н.] Кирилови до Києва, най він нічим не журиться та най лиш робит свою розправу, хоч би навіть дві. Він має вже 3 розправи доси, то і буде певна підстава, щоб одержав катедру»²⁹

Під трьома «розправами» Вахнянин мав на увазі, певно, свіжі наукові публікації Студинського — «студії» «Лірники»³⁰ і «Пересторога»³¹, а також, можливо, якусь його ще не друковану працю або давню статтю, попередницю «Лірників» — «Дідівська (же-

²⁸ «Руска грамика» (Львів, 1893) С. Смаль-Стоцького і Теодора Гартнера. У 1885–1894 рр. Смаль-Стоцький був автором також кількох мовознавчих статей і чотирьох рецензій та ще близько десятка науково-популярних і публіцистичних статей у «Ділі», «Зорі», «Буковині» та «Правді» (*Бібліографія праць* Ст. О. Смаль-Стоцького // *Записки Історично-Філологічного Відділу Української Академії Наук*. Київ, 1919. Кн. 1. С. LXXVII). — Є. Н.

²⁹ Горак Я. В справі габілітації Івана Франка. С. 149.

³⁰ Студинський К. Лірники. Студія / Кирила Студинського // Зоря. 1894. № 11. 1/13.VI; № 12. 15/27 VI; Словарець // Там само. № 14–19. 15/27.I–1/13.X; також відбитка: Його ж. Лірники. Студія / Кирила Студинського. У Львові Видане Василя Лукича; Накладом Редакції «Зорі», 1894. 56 с.

³¹ Його ж. Пересторога. Літературно-історична студія / Дра Кирила Студинського // Правда. 1894. Т. 23. Вип. 68 за місяць жовтень. С. 670–687; Вип. 69 за місяць падолист. С. 725–734.

браща) мова»³². Цей ранній етнографічний матеріал був дебютною науковою публікацією Студинського³³, здійсненою до того ж «заходом п. Ів. Франка» (тодішнього неофіційного редактора «Зорі»), як згадав невдовзі сам Студинський у допису під псевдонімом *Зорян*³⁴. Значно пізніше, у спогаді «Як я став учеником Івана Франка», датованому 19 вересня 1926 р., він докладно описав, як приніс Франкові 8 лютого 1886 р. цю «етнографічну розвідку» (запис «таємної мови» лірників з власним пояснювальним словником і «переднім словом про особу поводатора та про його оповідання») і Франко дотримав обіцянки видрукувати її «ще цього року». Студинський також засвідчив, що псевдонім Кость Вікторин (Кость від імені Кирило, а Вікторин — від імені його матері Вікторії) придумав йому Франко. За словами мемуариста, хоча з тієї «пори минуло сорок літ», а він «ще не забув тих хвиль великої радості, яку спричинив» йому Франко «своєю дійсно незвичайною прислугою, що видрукував першу етнографічну спробу» учня, який саме тоді закінчив сьомий клас гімназії. Мало того, у цьому спогаді Студинський, на той час уже знаний і авторитетний учений, голова Наукового Товариства імені Шевченка та академік Всеукраїнської Академії Наук, зазначив про Франкове опублікування його гімназійного матеріалу:

³² Його ж. Дѣдѣвска (жебрацка) мова / Кость Викторинъ // Зоря. 1886. № 13/14. 8/20.VII. С. 237–238; Словарець дѣдѣвской мовы // Там само. С. 238–239. Із двома примітками публікатора І. Франка: Там само. С. 237 (підпис: И. Ф.). Ці примітки (друга досить розлога) стосуються народної мови та етнографії, тож повинні увійти до відповідного тому Повного зібрання текстів І. Франка. Також див. неповні й не зовсім точні описи цих публікацій Студинського: *Матеріали до бібліографії опублікованих праць Кирила Студинського і літератури про нього* / Підготував Мирослав Мороз // *Єдлінська У. Кирило Студинський*. С. 135–141. № 1, 72, 73.

³³ Нею починаються матеріали до бібліографічного покажчика Студинського (Там само. С. 135. № 1), хоча дебютував він у пресі роком раніше: за його спогадом, у львівському гумористично-сатиричному журналі «Нове Зеркало» 1885 р. було вміщено його «три гумористичні вірші: “Золотий хлопець” (ч. 2), “Нещасний” (ч. 3) і “Потішена” (ч. 4)» під його «хрестним іменем» (*Студинський К. Як я став учеником Івана Франка* // *Спомини про Івана Франка*. Львів : Наказом «Нового Часу», 1926. С. 85). Вірші надруковано у числах відповідно за 13/27 січня, 1/13 лютого і 13/27 лютого 1885 р. й підписано лише ім'ям: Кирило.

³⁴ [Студинський К.]. Вѣденська духовна семинарія / Зорянъ // Дѣло. 1891. № 163. 22.VII/3.VIII. С. 2.

«Наукову працю почав я в кілька літ пізніше, та все ж таки не знаю, чи був би важився на неї, якби не слова заохоти вже й тоді великого українського письменника Івана Франка»³⁵

Проте той факт, що Франко публікацією першої, ще гімназійної розвідки привів його в науку, не перешкодив амбітному Студинському через якихось вісім-дев'ять років не лише конкурувати з ним, а й дискутувати і публічно критикувати його праці.

Із цитованого листа Вахнянина видно, що він був у приязних стосунках із котримсь із братів Бадені — тодішнім галицьким намісником Казімежем або тодішнім послом Галицького Крайового Сейму Станіславом (а може, й обома): «Єсть тут Бадені і Бобжинський. З Бадені бачився вчора і пив»³⁶ Правдоподібно, йшлося про намісника, від якого безпосередньо залежало погодження кандидатур на посади професорів і доцентів Львівського університету.

А тимчасом М. Грушевський у листі від 24 листопада 1894 р. зі Львова до Студинського в Київ, де той опрацьовував бібліотеки, відхрещувався від участі в комісії («анкеті») для розгляду Франкової габілітації:

«Справа обсадження катедри стоїть нерухомо, скільки я знаю (сам я до тієї анкети не належу), здається, має прихильників Франко. В справі його габілітації також ще не було жодних нарад»³⁷

На той час Грушевський перебував на роздоріжжі між своїм благодійником Барвінським, який забезпечив йому кафедру всесвітньої історії з окремою увагою до історії Східної Європи у Львівському університеті, і Франком, кандидатуру якого підтримували галицькі радикали й польські професори.

Ставши доктором і здобувши стипендію австрійського Міністерства віровизнань і освіти (Ministerium für Kultus und Unterricht), К. Студинський одразу активно взявся за написання наукових праць. Монографію «Пересторога. Руський пам'ятник

³⁵ Студинський К. Як я став учеником Івана Франка. С. 89–90.

³⁶ Горак Я. В справі габілітації Івана Франка // Дзвін. 1998. № 8/9. С. 149.

³⁷ У півстолітніх змаганнях. Вибрані листи до Кирила Студинського (1891–1914) / [упоряд. О. В. Гайова, У. Я. Єдлінська, Г. І. Сварник]. Київ: Наук. думка, 1993. С. 24.

початку XVII віку. Історично-літературна студія» написав уже впродовж студій у літньому семестрі 1894 р. в Берлінському університеті, при цьому другу частину викінчив там повністю й воєни опублікував у «Правді», а першу частину доповнив і розширив у Києві³⁸. На початку 1895 р. видав книжку власним коштом у Львові. Того-таки року в «Записках Наукового товариства імені Шевченка» з'явилися ще два його дослідження: «Адельфотес», граматика видана у Львові в р. 1591. Студія літературно-язикова» (1895. Т. 7. Кн. 3)³⁹ і «Панегірик “Евфонія веселобрмачая”, посвячений Петрови Могили в р. 1633» (з додатком оригінального тексту панегірика; 1895. Т. 8. Кн. 4).

Понад те, також 1895 року, коли відбувалися конкурсні перегони, Студинський опублікував і дві розлогі, докладні рецензії на праці свого головного, як видавалося, конкурента, — Франка: на «Івана Вишенського і его твори» (ЗНТШ. 1895. Т. 5. Кн. 1. С. 29–48); «Причинки до історії унії. Критичні замітки на розвідку дра Івана Франка п[ід] з[аголовком] “Z dziejów Synodu Brzeskiego 1596 r.”, поміщ[ену] в “Kwartalnik-u Historyczn-im”, річнику IX р. 1895, зошит I, стр. 1–22» (Правда. 1895. Т. 26. Вип. 87. С. 517–537). Друга рецензія становила розгляд Франкового дослідження тієї частини «Перестороги», в якій викладено відомості, пов'язані з Берестейською церковною унією. У цих рецензіях, прикметних критично-аналітичним підходом, 26-річний Студинський на рівних дискутував із 38-річним Франком, на той час уже надзвичайно плідним і широко відомим письменником, літературним критиком та істориком літератури. Зі стилем викладу Студинського видно, що він мав удосталь часу (а певно, й коштів) на ретельний збір матеріалів та їх уважне осмислення. Аби не викликати звинувачень в упе-

³⁸ Студинський К. Передне слово // Студинський К. Пересторога : Руський памятник початку XVII віка : Історично-літературна студія. У Львові : Накладом Автора, 1895. [С. V]. «Передне слово» датовано: «Київ в місяці січни 1895 р.» (Там само. С. VI). У кінці книжки дата: «Берлін, в липні 1894» (Там само. С. 193).

³⁹ Цікаво, що на засіданні Філологічної секції Наукового Товариства ім. Шевченка цю працю реферував для друку Володимир Коцовський, конкурент Студинського на вакантну кафедру (З Товариства ім. Шевченка у Львові // Буковина. 1895. № 37. 13/25.V. С. 3).

редженому підході, Студинський дотримувався етики академічної дискусії, розважливо й аргументовано робив зауваження, віддавав належне шановному рецензованому дослідникові. Проте впадає в око, що, загалом позитивно оцінюючи працю «Іван Вишенський і его твори», він навмисне акцентував на її «слабих сторонах», «хибах», «помилках і недокладностях», навіть «значних недостатках».

Ось кілька показових прикладів:

«На замітку д-ра Франка, що так в Вишенського, як і Броньского [Христофора Броньского, він-таки Мартин Броневський, псевдонім: Христофор Філалет. Є. Н.] находимо одні і ті самі основні тези, мушу відповісти легеньким докором, що п. Франко не завдав собі труда роз'яснити се питане, о скілько ті основні тези Вишенського були его власністю і чи невзяті они іменно з твору Броньского?»⁴⁰

Рецензент амбівалентно визнав: «Мимо хиб, які я вказав, перша часть студії заслугує на повне узнане»⁴¹ Другу частину він оцінив значно критичніше:

«Може бути, що я в своїй рецензії виткнув праці д-ра Франка більше слабих сторін, чим підніс добрих; се ще не ослабляє ваги і значеня студії д-ра Франка. Ся друга часть, мимо помилок і недокладностей, останеся дуже цінним вкладом в нашу наукову літературу. Єсть се перша, систематична робота на поли студий над Вишенським; єсть се перша праця, в якій находимо пробу угрупованя творів Вишенського, оперту на часто бистроумних замітках <...>. Єсть се перша праця, де старанно піддано рецензії мисли Вишенського. Признаючи таке значенє тій части студії д-ра Франка, мушу виткнути ще деякі хиби. Поперед усього відмічу сей недостаток, що д-р Франко трактує твори Вишенського не оглядаючись на всю тогочасну полеміч-

⁴⁰ Студинський К. Іван Вишенський і его твори, написав др. Іван Франко <. .>, Льв., 1895 <...> // ЗНТШ. 1895. Т. 5. Кн. 1. С. 31.

⁴¹ Там само. С. 32.

ну літературу так православну, як і католицьку. <...> Закину д-рови Франкови ще один значний недостаток: б р а к якого - н е б у д ь т л а і с т о р и ч н о г о. <...> Не дав також д-р Франко характеристики важніших осіб, як, прим[іром], Потія, Острожского [Костянтина (Василя) Острозького. — Є. Н.], що так зв'язані з письмами Вишеньського. <...> не годжуся з хибним змальованем особи Потія. Д-р Франко просто приймає за правду всьо, що про Потія говорять Вишеньський та автор “Перестороги” <...>, а предсі певно об'єктивний писатель, яким єсть Ор. Левицький [очевидно, натяк на православне віровизнання і російсько-імперське громадянство київського історика й письменника Ореста Левицького. — Є. Н.], в своїй монографії (п[ід] з[аголовком] “Ипатий Поцей”, СПб., 1885), може, авторови незвістній, доходить до зовсім противних результатів. <...> Хоть звиняє тут п. Франка брак книжок, то се смію твердити, що п. Франко не вглибився і не старався вглянути в історичні події, які товаришили списаню творів Вишеньського, а тим самим не зрозумів Вишеньського яко історика і яко історичного діяча»⁴².

Мало того, рецензія на розвідку «Z dziejów Synodu Brzeskiego 1596 r.», написана, згідно з авторським датуванням під текстом, «в серпні 1895 р.»⁴³, тобто вже тоді, коли Франкові було відмовлено в затвердженні габілітації, містила майже самі лише зауваження, закиди, спростування «неоправданих» і «хибних тверджень», виправлення «похибок», різні уточнення і доповнення (з покликами на джерела) й у підсумку була негативною. Уже на самому початку її Студинський зауважив:

«Не дасться заперечити, що деякі замітки д-ра Франка випали щасливо, і я буду старатися їх відмітити, однак замічу, що більшість їх не видержує критики, а я вважаю конечним

⁴² Там само. С. 46–47.

⁴³ Студинський К. Причинки до історії унії : Критичні замітки на розвідку д-ра Івана Франка п. з. “Z dziejów synodu Brzeskiego 1596 r.”, поміщену в “Kwartalnik-u Historyczn-im”, річнику IX р. 1895, зошит I, стр. 1–22. Передрук з «Правди». С. 21.

справити їх в інтересі самої науки і студий над нашою літературою періоду 16 і 17 в.»⁴⁴

Не оминув рецензент і питання про те, наскільки правомірно з погляду наукової етики, доцільности й національної відповідальности обговорювати суто українські, надто ж дражливі, проблеми у польській пресі. Так, з приводу Франкового наведення чутки про те, чому з музею Львівської Ставропігії в 1870-х роках безслідно зник рукопис «Перестороги» («Była pogłoska, że Zubrzycki skradł rękopis i wysłał go Pogodinowi do Moskwy»), він зауважив:

«<...> чи подібне підношення наших брудів в польских часописах приносить нам честь? Чи написав би так поляк до руської часописи? <...> Підношення подібно драстичних річий в польських наших працях ми, русини, повинні рішучо вистерігатись».

Студинський звернув увагу на те, що галицький український історик та архівіст Денис Зубрицький помер 4 січня 1862 р.,

«а ще в 1863 р. рукопись “Перестороги” була, як впевняв д-ра Франка о. Петрушевич, в музею Ставропігії [помилка в даті: не 1863 р., а 1865-го. Франко зазначив, що о. Петрушевич “ще близько 1865 р. бачив цей рукопис” — т. 46, кн. 2, с. 197; звірено з польським першодруком. Є. Н.]. Сам Зубрицький не міг тому її забрати з музею і переслати Погодинові. Цілий книгозбір Погодина закупила петербурзька цісарська бібліотека. По совісім і точнім перегляді рукописної колекції Погодина на місці можу впевнити, що рукописи “Перестороги” там нема»⁴⁵

⁴⁴ Там само. С. 2.

⁴⁵ Там само. С. 20. Виявивши під час упорядкування братського архіву рукописний збірник, до якого входив так званий Львівський літопис і список «Перестороги», Д. Зубрицький зберігав його у власній бібліотеці, яку перед своєю смертю його донька Станіслава Кароліна передала Антонієві Петрушевичу, а той 1901 р. подарував Університетові Св. Володимира в Києві (Мицько Ігор. Денис Іванович із Зубриці Зубрицький // Зубрицький Д. Хроніка ставропігійського братства. Львів Апріорі, 2011. С. 32, 56). Тепер рукописний збірник із «Пересторогою» зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Це запевнення засвідчує, що після Києва й повернення до Львова у квітні 1895 р. Студинський невдовзі працював у петербурзьких бібліотеках. Про це наприкінці травня повідомляв, між іншим, його гімназійний товариш Осип Маковей у редакційній газеті: «Др. Кирило Студинський, пробувши зимовий семестер на студиях в Києві, жиє тепер у Петербурзі; а звідтам удаєся ще в Москву для дальших студий»⁴⁶. Точніші дати Студинський зазначив в автобіографічних нотатках: «Від початку травня по кінець липня перебував я в Петербурзі і працював в т. зв. “императорской” бібліотеці <...>»⁴⁷.

У «Причинках до історії унії» Студинський узагалі порушив питання про доцільність публікування польською мовою такого роду досліджень, як Франкова стаття, що є «пробою справлення похибок» української літературної пам'ятки:

«Чи будить се у поляків такий великий інтерес, щоби слідувало про се писати розвідку в польській мові? Я вдячний д-рови Франкови, що він познакомлює польску публику з нашим життям літературним, але я бажав би бачити в польських розвідках, що виходять від русинів, щ о с ь б і л ь ш е в а ж н о г о, прим[іром], зібраня загальних вислідів, до яких дійшла наука не над одним пам'ятником, але над важнішими пам'ятниками того або иньшого періоду, схарактеризовання напрямів, в яких наука розвиваєся <...>. Такі розвідки мали би немало вартість і для нас, і для наших сусідів»⁴⁸.

Хоча Студинський і визнав, що «загальна характеристика» «Перестороги» «вийшла у д-ра Франка добре»⁴⁹, він завершив рецензію не те що невтішним, а навіть нищівним висновком, висловленим — певно, для збереження свого етичного реноме — із двічі повтореним жалем:

⁴⁶ З Товариства ім. Шевченка у Львові // Буковина. 1895. № 37. 13/25.V. С. 3. Це повідомлення передрукувала львівська газета: *Д-рѣ Кирило Студинський...* // Дѣло. 1895. № 106. 15/27.V. С. 3.

⁴⁷ ЦДІАУ у Львові. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 22. Висловлюю щиру вдячність літературознавиці Олександрі Салій, яка знайшла в архіві Студинського цей запис і люб'язно ознайомила з ним мене.

⁴⁸ *Студинський К. Причинки до історії унії*. С. 20.

⁴⁹ Там само. С. 13.

«Пишучи ті замітки, я старався відмітити добрі і хибні сторони розвідки д-ра Франка. Жаль великий, що хибні сторони переважають. Замість освітлити пам'ятник або події, д-р Франко подекуди їх затемнив. Неточне відчитання «Перестороги», легковаженне жерел мусіли довести д-ра Франка до хибних або самовільних конклюдентів [висновків. — Є. Н.], до голословних тверджень. Цінуючи високо талант д-ра Франка, его глибоке знанє, жалую, що д-р Франко по так знаменитім творі, яким уважаю его «Вишеньского», взагалі сю розвідку напечатав. Вона не принесє авторови слави, а науці розмірно мало користи»⁵⁰

Очевидною метою цих досить прискіпливих рецензій Студинського було показати, що він краще за Франка розбирається у пам'ятках, джерелах і загалом історичному контексті українського письменства другої половини XVI — XVII століття, а також у сучасних дослідженнях тієї доби. Наскільки слушні закиди Студинського, нехай з'ясовують давники; мені ж ідеться про те, щоб показати його демонстративно критичний підхід до оцінювання праць свого конкурента. Зазначу лише, що А. Брюкнер у статті «*Spory o unię w dawnej literaturze*» підтримав свого потенційного габілітанта, високо оцінивши його монографію «Пересторога. Руський пам'ятник початку XVII віку», яку навіть вивив над Франковою статтею «*Z dziejów synodu Brzeskiego 1596 r.*»⁵¹ Франкові було відоме це оцінне порівняння — він одгукнувся невеликою рецензією (ЗНТШ. 1898. Т. 21. Кн. 1) на Брюкнерову статтю і при цьому відзначив, що «автор віддає велику похвалу д-рові Студинському не тільки за багатство матеріалу, зібраного в його монографії, але також за *staranie wykazania prawdy bezwzględnej*» [т. 31, с. 133]

⁵⁰ Там само. С. 21.

⁵¹ Франко «не цілковито вичерпав предмет; набагато обширнішим і ґрунтовнішим є історично-літературна студія д-ра Ц[ириля] Студзінського. Першу, історичну частину пам'ятки пояснює д-р Студзінський на підставі критично зібраного матеріалу якнайстаранніше <...>. Праця відзначається багатством матеріалу, черпаного переважно з російських публікацій, зазвичай недоступних і мало знаних нашим ученим; так зібраний матеріал опрацював автор з великим спокоєм і тактом; всюди пробивається намагання висловити безоглядну правду» (*Brückner A. Spory o unię w dawnej literaturze* // *Kwartalnik Historyczny*. 1896. Rocznik 10. S. 605).

Однак молодий (26-річний) Студинський не сприймався за гідну кандидатуру. Ольга Кобилянська в листі від 15 вересня 1895 р. до Олександра Колесси (утім, лише на неповних півтора року старшого за Студинського) зауважила: «Що чути за кафедру у Львові? <...> Если б її справді Студ[инський] одержав, dann kann die Welt stehenbleiben»⁵². А в листі до Колесси від 22 вересня 1896 р. переживала за нього й бажала йому досягти професуру:

«Мене відвідав Щурат, розповідав, що працюєте дуже много. Се було би справді сумно, если би Ви не одержали кафедру, і винні би були хіба самі русини»⁵³.

А головне, Студинський не мав потрібної підтримки серед професорів філософського факультету Львівського університету, які займали позицію, незалежну ні від галицького намісника, ні то більше від греко-католицького митрополита і провідників народо-вців О. Барвінського та А. Вахнянина.

Водночас хтось нині невідомий, але на той час знаний у шкільних народовських колах пропонував подаватися на кафедру гімназійному вчителеві у Львові **Костянтинові Лучаківському**, про що писав до нього в листі, датованому «Львів, 20/ii 894» (ii — так!), тобто 20 листопада 1894 р. Судячи зі звертання до 48-річного Лучаківського «Дорогий Костуню!» і прикінцевої фрази «Цілую тя і дякую за фотографію», адресант був його близьким другом і приблизно такого самого або старшого віку. Він повідомляв Лучаківського, який на той час, як видно з листа, був у від'їзді десь за кордоном:

«Зараз по смерті Ом. Огоновского зачався старати о катедру Д^р Иван Франко і позіскав собі прихильність кількох професорів універзитетских, як Каліна і пр[о]ч[і]. Се донеслося до Мікада»⁵⁴. Мікадо, наляканий, що старається Франко, за-

⁵² Тоді світ може зупинитися (нім.). Кобилянська О. Слова зворушеного серця : Щоденники ; Автобіографії ; Листи ; Статті та спогади / [упорядкув., передм. Ф. П. Погребенника]. Київ : Дніпро, 1982. С. 225. О. Колесса народився 24 квітня 1867 р.

⁵³ Там само. С. 226.

⁵⁴ «Так прозивали в приятельських кружках тодішнього намісника Галичини графа Казимира Бадені» (Прим. Франка до публікації листа: Франко І. Причинок до історії моєї габелітації / Д-р Иван Франко // Діло. 1912. № 268. 28/15.XI. С. 5). Мікадо — титул японського імператора.

візвав Сильвестра С[ембратовича]⁵⁵ і сказав до него: “Księże Metropolito! Franko stara się o Katedrę — czy wy już nie macie innych kandydatów?”⁵⁶ Сильвестер запитав: “A czy Excel[encja] myśli go popierać?”⁵⁷ — “Niechaj Bóg broni!” — відповів Мікадо. — “Ja właśnie chciałem się porozumieć z K[siędzem] Metropolitą co do kandydata. Niech się K[siędz] Metr[opolita] dowie, który kandydat ma odpowiednie prace naukowe i wszelkie inne warunki, i proszę mi przedstawić, a ja użyję mego wpływu, aby go przesadzić. A co do Fr[anki] to ja go nie dopuszczę pod żadnym warunkiem”⁵⁸ Metr[o]п[олита] відповів, що наколи б Фр[анко] зістав, він заборонив би питомцям ходити на его виклади. Metr[ополита], вернувши від Мік[а]д[а], зараз завізвав Леона Т[уркевича]⁵⁹ і, розказавши ему справу, завізвав его, щоби він звідався, котрий кандидат був би найвідповідніший. Леон прийшов до мене і питався, чи Ти маєш іспит і услів’я. Я розповів ему, що самотнім кандидатом міг би бути Д^p Конст[антин] Лучак[овский]⁶⁰ і щоби він се предложив Metr[ополиті], а Metr[ополита] — Мікадо-ви. При тім подав деякі твої праці. Metr[ополита], знісши-ся з Мік[а]дом, сказав Леонові, щоби Ти зараз вносив пода-

⁵⁵ Прізвище, позначене в листі ініціалом, розкрив Франко (Там само).

⁵⁶ «Отче Митрополите! Франко старається про кафедру. Чи Ви вже не маєте інших кандидатів?» (польс.) [переклад: т. 39, с. 626].

⁵⁷ «А чи Ви, Ексцеленціє, думаєте піддержувати його?» (польс.) [переклад: т. 39, с. 626].

⁵⁸ «Хай Бог боронить. Я саме хотів порозумітися з Отцем Митрополитом щодо кандидата. Довідайтеся, Отче Митрополите, котрий кандидат має відповідні наукові праці і всякі інші умови, і прошу подати мені, а я уживу мого впливу, щоб пересадити його. А щодо Франка, то я не допущу його за жодної умови» (польс.) [т. 39, с. 626; переклад скориговано].

⁵⁹ Прізвище, позначене в листі ініціалом, розкрив Франко (Діло. 1912. № 268. 28/15.XI. С. 5). Леон (Лев) Туркевич (світське ім’я: Лев Софронівч Туркевич; *1846–†1920) греко-католицький священик. Від 1890 р. обіймав у Львові посади крилошанина, радника й референта митрополичої консисторії, декана Львівського деканату. До 1895 р. парох Свято-Юрської архикафедральної парохії. У 1894–1903 рр. ректор Львівської духовної семінарії (Колб Наталія. «З Богом за Церкву і вітчизну»: греко-католицьке парадіяльне духовенство в Галичині у 90-х роках ХІХ століття. Жовква. Місіонер, 2015. С. 282).

⁶⁰ Прізвище розкрив Франко (Діло. 1912. № 268. 28/15.XI. С. 5).

не. Тож я зараз написав до Тебе. Але, думаю, Ти добре зробив, що подання не вніс-єсь, бо на се еще час. Отже, Мікада маєш за собою. Вчора говорив біленький професор Цеглинський⁶¹, що за Тобою суть професоре Цвікліньський⁶² і Пентак⁶³ і що Ти більше до гімназії не вернеш. Він хвалився, що він Тобі се передказував при Твоім від'їзді за границю. Твоїми суперниками є Франко і Верхрата, з котрого всі сміються. О Стоцким⁶⁴ нічого не говорять. Зачуваю, що Верхрата має тим часом обняти Катедру яко суплент. Мікадо казав, що треба конче, щоби сенат університетський Тебе припоручив [рекомендував. — Є. Н.], на котрім місци — се річ маловажна, хоть би і на 5. Я звідаюся, що ся діє на університеті, і зараз Тобі донесу. За кілька днів знов Тобі напишу. Казав Цеглинський, що більша часть професорів унів[ерситетських] єсть по Твоїй стороні, — мабуть, чув він се від Цвікліньського»⁶⁵.

Рукопис листа, збережений у Франковому фондi, найпевніш, є не автографом, а дуже акуратним списком: підпису немає, почерк каліграфічний, рядки рівні, паралельні, текст без жодних покреслень, що для автографів листів не характерно. Рукопис листа Франко дістав уже по смерті К. Лучаківського (помер 24 березня 1912 р. у Львові) од якогось товариша свого сина Петра й опублікував у замітці «Причинок до історії моєї габілітації» (Діло. 1912. № 268. 28/15.XI. С. 5), притому у власній літературній редакції (з фонетикоморфологічними, лексичними та стилістичними виправленнями) [див. передрук: т. 39, с. 626–627] та зі своїми примітками й коментарем. У коментарі, датованому «Львів, д[ня] 25. XI. 1912», зазначив:

⁶¹ «(молодший Роман, бо старший Григорій був брунет)» (Прим. Франка: Там само). Роман Іванович Цеглинський (*1859–†1914) — український класичний філолог, учитель української Академічної гімназії у Львові (від 1887 р.), учитель грецької мови і управитель української гімназії в Тернополі (від 1913 р.). Мав почесне звання «Радник митрополичої консисторії». Шкільний радник. Брат українського педагога й письменника Григорія Цеглинського (*1853–†1912).

⁶² Людвік Цвікліньський (Świkliński, *1853–†1942), професор класичної філології. — Є. Н.

⁶³ Леонард Пентак (Piętak, *1841–†1909), професор права. — Є. Н.

⁶⁴ Степан Смаль-Стоцький. — Є. Н.

⁶⁵ Іл. Ф. 3. Од. зб. 4440.

«Сей лист, як можна догадуватися з його змісту, походив від когось із круга того висшого духовенства, що живе в мурах св. Юра і має [у друзі: мав (певно, помилково). — Є. Н.] досить оживлені зносини, родинні та товариські, з учителями руської гімназії у Львові. Обставина, подана в отсім листі, що митрополит С. Сембратович виявив намір заборонити питомцям руської духовної семінарії ходити на мої виклади в тім разі, якби я одержав катедру, була мені відома вже в часі моєї габілітації, але до неї в кругах університетських професорів не прив'язували великої ваги, бо слухачі — питомці духовної семінарії — звичайно дуже слабкий науковий матеріал, а заборона митрополита, навіть хоч би фактично видана, могла бути з часом знесена»⁶⁶

Рік тому (в липні 1893 р.) вчитель української Академічної гімназії у Львові Костянтин Лучаківський здобув ступінь доктора філософії у Львівському університеті⁶⁷ Однак університетська професура мала його за шкільного методиста і не розглядала як поважного претендента на вакантну кафедру.

«Духівництво з собору св. Юра висунуло 50-літнього доктора Костя Лучаківського — непоганого вчителя середньої школи. Він був автором кількох шкільних підручників, але сенат був такої думки, що підручники для середньої школи не можуть замінити дисертацію»⁶⁸

До речі, Кость Лучаківський викладав в Академічній гімназії українську мову, і його учень, випускник 1887 р., К. Студинський так добре знав її, що отримав у нього в «матуральному свідоцтві» оцінку «похвальну» «з увільненням від усного іспиту»⁶⁹ А тепер учитель і учень зіткнулися як конкуренти за університетську посаду доцента.

⁶⁶ Франко І. Причинок до історії моєї габілітації. С. 5. За припущенням І. Верхратського, цей лист написав батько товариша Петра Франка (*Верхратский І. Горбатого і могила не справить* / Іван Верхратский // Руслан. 1912. № 276. 8.XII/25.XI. С. 3).

⁶⁷ Див. повідомлення: П. *Константинъ* Лучаковскій. // Дѣло. 1893. № 157 16/28.VII. С. 1.

⁶⁸ Лукіянович Д. «Політично ненадійний» // Спогади 2011. С. 452.

⁶⁹ Студинський К. Мій перший побут на Україні. С. 235.

48-річний професор української Академічної гімназії у Львові, мовознавець **Іван Верхратський** (Верхрата), згаданий як імовірний суплент (заступник доцента) кафедри в листопадових (1894 р.) листах Вахнянина до Студинського й невідомого адресанта до Лучаківського, сам зрезигнував із цієї посади, як зізнався пізніше у polemічній відповіді на Франкову публікацію листа до Лучаківського. У цій статті, сильно діткнений зневажливим відгуком про нього в невідданому (у публікації) листі («Верхрата, з котрого всі сміються») і тому обурений оприлюдненням цього листа, Верхратський покладав вину на Франка за те, що той його, «самовільно і гордо відчухнувшого від всего тодішнього калатання про бажану катедру, без жадної причини зачіпає і ображає»⁷⁰. Верхратський пояснював:

«Я наміряв податися о тую катедру. В разі, коли б одержав катедру руского языка, я розумів, що би взяв важкий обов'язок на себе, котрий би сповняв чесно і з великим пожертвоуванням. Більша пенсія [платня. — Є. Н.] мене не надила, я лише думав про працю чесну в користь рідному языку. Я бажав присвятитися лише виключно науці. В політику я зовсім не вдавався і вдаватися не гадав. Однак ж вскорі я дізнався, що різні людці, хоча́чи заняти місце по Огоновским, риють против мене і стараються мене опаплюжити. Нечесний той спосіб мене огорчив. “Такими стежками я не ходив ніколи і тепер не пійду! Уживати нечесних способів для осягнення катедри не буду! <...> Накидатись певно не стану!” — подумав я. З презирством я глядів на всіх тодішних конкурентів, <...> цілу ту справу я зненавидів і рішив о к а т е д р у р у с к о г о я з и к а не старатися»⁷¹.

Водночас Верхратський визнавав правомірність і доцільність здорової конкуренції компетентних претендентів і серед домагальників кафедри єдиним гідним її за науковим доробком вважав Франка:

«Розумієся, о катедру яку-небудь стараєся звичайно більше компетентів, і тоє виходить в користь науки; старання компетентів обмежаються до видання одвітних діл в обранім пред-

⁷⁰ *Верхратский* І. Горбатого і могила не справить. С. 4.

⁷¹ Там само. С. 3–4.

меті — інших чесних способів я не знаю. Один І. Франко достарчив наукової праці, другі ж, не маючи таких праць, мене обсмівали і на мене всячину брехали. Рішившись о катедру руского языка не старатися і взагалі до тої справи з презирством односячися, я не удавався до тодішного намісника К. Баденія і ні до кого другого, а також не виговорював на “Костуня”, ні на кого другого. Я цофнувся [відступився. — Є. Н.], і зовсім мене тота справа більше не обходила. Коли ж пізніше орудка [справа. Є. Н.] І. Франка почала клюкатися і він стратив те становище, яке здобув собі у професорів університету Львівського, я м о є ї п о с т а н о в и н е з м і н и в ⁷²

За домаганнями кафедри української словесности у Львівському університеті пильно стежив Олександр Кониський, який дуже переймався цією проблемою. Дізнавшись про несподівану смерть Ом. Огоновського, він одразу в листопаді 1894 р. спішно запропонував кандидувати на вакантну кафедру сорокарічному українському етнографові й фольклористу **Митрофанові Дикареву** в Катеринодарі на Кубані, написавши до нього спеціального листа, в якому на самому початку зазначив:

«Будьте ласкаві, з а р а з же відпишіть до мене: чи не згодилися б Ви заняти кафедру історії літератури і мови української замість померлого Омеляна Огоновського? Звістно, с е м о я м р і я, а проте попробувати можна. Напишіть до мене свій коротенький Curiq. [правильно: Curricullum. — М. Возняк] vit[ae], літа, факультет, степень учену (коли є), а головна річ — учені праці. Да під бандеролею і перешліть їх до мене швидче. Сьогодні із 100 — у мене є 10% надії виграти сю справу, а завтра може побільшати. Так було й з Грушевським. Жду відповіді швидче» ⁷³

Однак М. Дикарів не мав не лише відповідної філологічної, а й загалом вищої освіти (навчався у Воронежській духовній семінарії, звідки 1876 р. був відрахований з третього класу за зберігання

⁷² Там само. С. 4.

⁷³ Ол. Кониський і перші томи «Записок». (З додатком його листів до Митр. Дикарева) / Подав М. Возняк. С. 378.

заборонених книжок і брошур⁷⁴). До того ж за своїм психотипом він був явно кабінетним ученим, як сам зізнався у листі до Кониського від 12 жовтня ст. ст. 1894 р.⁷⁵ Тому його кандидатура відпала, й надалі в листах до нього Кониський лише повідомляв про ситуацію із львівською кафедрою. Наприкінці 1894 р. (напередодні Нового року за ст. ст.) з надією інформував:

«Кафедра у Львові ще й досі не має професора; а як би легко її заняти нашому чоловікові! — Коли б поталанило замістити її суплентом років на два, тоді б знайшовся наш певний чоловік»⁷⁶

Таким «певним чоловіком» для Кониського не був Франко, якого він недолюбливав не лише за соціальний радикалізм, а й за гостре слово (передусім в оцінці праць самого Кониського) та різку критику політики «нової ери», одним з ініціаторів якої був Кониський. Ще в листі від 12/24 грудня 1892 р. до Ол. Барвінського він настійливо радив не допускати Франка до «Просвіти» й Товариства ім. Шевченка:

«<...> зовсім можна обійтися без в о р о ж и х нам “геніїв” Я радив би Вам видержати приступ Риж[ого] і ні на один ступінь не поступатися йому н і ч и м. Я зовсім згожуюся з Вашою думкою, що він хоче Вас і вашу запомогу експloatувати на свою руку і певне знов полізе і до “Просвіти”, і до Т-ва ім. Шевченка. Отут і дайте йому одсіч!»⁷⁷

У листі до Драгоманова від 1 січня 1895 р. Франко сповіщав, «як стоїть справа» з його «доцентурою», на яку він з обачности претендував, не сподіваючись одразу посісти вакантну кафедру: «<...> майже всі <...> говорять про моє кандидування не до доцентури, а до кафедри по Огоновським. Се вийшло з того попросту, що ніякого іншого кандидата нема» [т. 50, с. 10] За Франковим поясненням, професор С. Смаль-Стоцький,

⁷⁴ Кониський О. Я. До життєпису М. О. Дикарева // ЛНВ. 1900. Т. 12. Кн. 10. С. 16.

⁷⁵ Там само. С. 18.

⁷⁶ Ол. Кониський і перші томи «Записок». (З додатком його листів до Митр. Дикарева) Подав М. Возняк. С. 383.

⁷⁷ Цит. за: Ол. Кониський і перші томи «Записок». (З додатком його листів до Митр. Дикарева) Подав М. Возняк. С. 348.

«котрий рад би був перейти до Львова, лишиться, мабуть, у Чернівцях не так з власної волі, як більше з волі уряду, котрому він у Чернівцях потрібний як агент "нового курсу"⁷⁸, а у Львові з того погляду був би лишній. З молодших кандидатів ані Колесса, ані Студинський не мають надії, щоб були одобрені факультетом, хоч Колесса подався на доцентуру в Чернівцях. Щодо мене ж професори видають опінію дуже корисну, а тільки кладуть одне застереження: що скаже намісництво?» [т. 50, с. 10–11].

І далі Франко переповів слова брата галицького намісника що їх передав йому «два дні тому» Теофіль Окуневський, український адвокат у Городенці, посол Галицького Крайового Сейму. Станіслав Бадені (також посол сейму) «після трьох міхів компліментів для мого таланту і т. ін., категорично заявив, що на кафедрі університетську вважає мене поки що з політичних причин не можливим» [т. 50, с. 11]. Натомість в університеті справа Франкової габілітації видавалася обнадійливою, передусім завдяки сприянню ректора (в 1894–1895 рр.), польського історика та славіста Тадеуша Войцеховського:

«Може бути, що в разі узискання доцентури [приватної. — Є. Н.] мене постановлять зараз суплентом кафедри Огоновського. Се значило би дуже багато, бо одно те, що тоді мені признано б жалування, хоч наразі й невеличке (1000–1200 гульд.), <...> а по-друге, те, що, доповнивши габілітацію ще граматикою, я міг би з часом компетувати [старатись, змагатись за (полонізм: kompetować). — Є. Н.] справді о кафедру по Огоновським. Та оп'ять однак — се залежати буде від політичної влади <...>» [т. 50, с. 11].

Отже, подаючись на приват-доцента, Франко мав на оці обійняти в дальшій перспективі посаду професора, хоча через два роки у спростуванні, датованому 7 січня 1896 р. й поданому до львівської москвофільської газети «Галичанинъ», заперечував, «немовби <...> коли-небудь або тепер старався о яку-небудь кафедру на львівським чи на яким-небудь другим університеті», і твердив

⁷⁸ «Новий курс» — продовження «новоєрівської» політики Ол. Барвінського у 1895–1897 рр. — Є. Н.

лише, що «за радою деякого з професорів того університету старався <...> о приватну доцентуру на університеті львівським <...>»⁷⁹.

Згодом у спогаді «Історія моєї габілітації» (Діло. 1912. № 251. 6.XI/24.X; № 252. 7.XI/25.X), написаному німецькою мовою ще влітку 1904 р. (крім першого й останнього абзаців) для українсько-го двотижневика «Ruthenische Revue», що виходив у Відні за редакцією Романа Сембратовича⁸⁰, Франко прояснив свою тактичну позицію:

⁷⁹ Франко І. Як я став «казенним радикалом». (Замість політичної хроніки) / Іван Франко // Житє і Слово. 1896. Т. 5. Кн. 6. С. 496–497.

⁸⁰ У першому абзаці, доданому до свого українського перекладу давнього спогаду, Франко пояснював: «Літом 1905 р. написав я для редакції віденської «Ruthenische Revue» отсю невеличку статтю, простуючи потроха її тверджене, висловлене в статі «Alma Mater Leopoliensis als Stiefmutter», буцімто при моїй габілітації на Львівським університеті професорська колеґія поступила собі супроти мене нельояльно і навіть не допустила мене до габілітації. Тодішній редактор «Ruthenische Revue», прочитавши мою статтю, написану, розуміється, по-німецьки, велів її зложити для друку, але уважав потрібним при тім додати свої уваги такі, які, мабуть, по дозрільшій увазі видались йому самому невідповідними для друку, і тому він, приславши мені щіткову відбитку моєї статі зі своїми увагами, не помістив її в своїм місячнику» (Франко І. Історія моєї габілітації / Др Іван Франко // Діло. 1912. № 251. 6.XI/24.X. С. 1). Український автопереклад і дописані два абзаци (перший та останній) датовано: «Писано дня 4 падолиста 1912» (Там само. № 252. 7.XI/25.X. С. 4). Стаття Р. Сембратовича про Львівський університет «Alma Mater Leopoliensis — як мачуха», у якій стисло висвітлювалося, зокрема, Франкове конкурування з О. Колессою і К. Студинським за вакантну посаду після смерті Ом. Огоновського, була надрукована під псевдонімом Severus у першому серпневому зошиті журналу за 1904 р.: [Sembratowycz R.] Alma Mater Leopoliensis — als Stiefmutter / Von Severus (Wien) // Ruthenische Revue. Halbmonatsschrift. Erstes Augustheft 1904. № 15. S. 451–454. Дослівно назва статті така: «Львівська мати-годувальниця (латин.) — як мачуха (нім.)». У самому спогаді Франко зазначив, що стаття «Alma Mater Leopoliensis als Stiefmutter» (так — Leopoliensis замість Leopoliensis, і без тире — він подавав її назву, очевидно, з пам'яті) опублікована «в ч. 15 <...> місячника [насправді двотижневика. — Є. Н.] з б[іжучого] р[оку] <...>» (Франко І. Історія моєї габілітації // Діло. 1912. № 251. 6.XI/24.X. С. 1). Отже, свій спогад німецькою Франко написав поточного року, коли було вміщено статтю, на яку він і зладив спростування, — тобто 1904 р., певно, вже в серпні. Згодом, перекладаючи цей спогад на початку листопада 1912 р., Франко помилково датував його літом 1905 р. (датування уточнюю вперше). У переддруку спогаду в 39-му томі «Зібрання творів» перший абзац, перші три речення другого

«Хоч це було вже по смерті Ом. Огоновського й кафедра руської мови та літератури була необсаджена, я в своїй амбіції не сягав так високо, аби відразу кандидувати на ту кафедру, але навмисне обмежився на те, що габілізувався тільки для історії руської літератури й бажав досягнути тільки приватну доцентуру, аби не ставати протикандидатом д[обродія] Олександра Колесси, про якого я знав, що рівночасно зі мною приготувався до габілітації для руської мови і літератури і для своєї кандидатури мав не тільки неминуче потрібну кваліфікацію як граматик, але також далеко важнішу в Галичині підмогу деяких впливових політичних чинників. <...> Я відразу не робив собі надії досягнути ступінь ординарного професора на галицькому університеті» [т. 39, с. 45–46].

А проте серед української громадськості в Галичині Олександра Колессу, який 1894 р. здобув ступінь доктора філософії у Віденському університеті, сприймали як основного Франкового конкурента, резонно вважаючи, що для Франка приватна доцентура — лише проміжний етап до посідання кафедри.

У листі від 14 лютого 1895 р. М. Павлик листовно інформував Драгоманова, що приходив О. Колесса, який уже «габілізувався в Чернівцях із укр[аїнської] мови і літератури і, очевидно, хоче дістатися на львівську катедру». Через те Колесса «просить вернути» «поезії», які сам надіслав Драгоманову 10 листопада 1894 р. (як можна здогадуватися, тепер опублікування тих поезій було для Колесси небажаним). Від себе Павлик висловив незадоволення «новими подвигами радикалів» (Франко та Колесса належали до Русько-української радикальної партії — РУРП⁸¹), а саме — запобіганням перед Барвінським, аби посісти місце у Львівському університеті:

«У Барвінського була просити за Франка его жінка [Ольга Франко з Хоружинських. — Є. Н.], та й сам Колесса (як признався мені) просив Барвінського підпирати его (Колессу).

абзацу і перше речення третього абзацу чомусь випущено [т. 39, с. 45], історію тексту не висвітлено [т. 39, с. 626–627]. Оскільки купюр не позначено, їх, на жаль, не відновлено у вид.: *Покажчик* купюр [до вид.: *Франко І. Зібрання творів* : у 50 т.]. Київ : Наук. думка, 2009.

⁸¹ У листі до Драгоманова від 14 січня 1893 р. Франко відрекомендував йому О. Колессу як галицького «студента, радикала» [т. 49, с. 376].

Питав про мою думку про це. Я сказав, що воно по крайній мірі безтактно, та він каже: “Що ж мені було робити? Барвінський всемогучий і міг би мені пошкодити!” О Рутеніє! Яка з тебе опозиція?! Всі щодо одного підуть у Барвінські»⁸².

Мало того, Колесса заборонив Павликові друкувати в журналі «Народ» його «радикальний гимн» («Шалійте, шалійте, скажені кати...», написаний 1889 р.), який, за словами Павлика, «співали на вічу» і ювілей Драгоманова⁸³ і який «радо співає молодіж не тільки рутенська, але і польська і рос[ійська]». Павлик виправдовувався:

«Звісно, я й не думав називати автора, та Колесса каже, що про авторство знає м[іж] і[ншими] Вахнянин, а позаяк тепер о катедру стараєся і его зять [К. Студинський. — Є. Н.], то він, В[ахняни]н, і его зять визискали би гимн протів Колесси: ось, мовляв, які люде стараються о катедру — в “Народі” надруковані он які его вірші!»⁸⁴

Улюблену Павликову пісню «Шалійте, шалійте, скажені кати...» на слова О. Колесси вперше надруковано (без мелодії) щойно через десять років, та й то під криптонімом О. К., — у збірнику «Ювілей 30-літньої діяльності Михайла Павлика (1874–1904)» (Львів, 1905)⁸⁵.

У тому самому листі Павлик у відчаї нарікав:

«Як бачите, не зробите діла з нашими заяцями і їх тровителями. Мені радше би дати трутизни, ніж таке довідатися про своїх людей. Колесса, видимо, був дуже прибитий тим, що я ему сказав. Та на цім точка — нехай ему рутенський бог допомагає»⁸⁶.

⁸² Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. Т. 8. С. 196.

⁸³ Радикальне народне віче, за участю переважно селян, а також української та польської радикальної молоді й робітників, скликане політичним товариством «Народна Воля» та «комітетом із селян різних повітів Галичини», було приурочене до відзначення 30-річчя «першого літературно-наукового виступу» Драгоманова. Обидва заходи відбулися одного й того самого дня — 16 грудня 1894 р. у великій залі львівської ратуші (Ювілей 30-літньої праці Михайла Петровича Драгоманова // Михайло Петрович Драгоманов. 1841–1895. Его ювілей, смерть, автобіографія і спис творів / Зладив і видав М. Павлик ; Коштом Українців. Львів, 1896. С. 1–2).

⁸⁴ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. Т. 8. С. 196–197.

⁸⁵ Погребенник Ф. «Шалійте, шалійте, скажені кати!» // Погребенник Ф. Наша дума, наша пісня : Нариси-дослідження. Київ : Муз. Україна, 1991. С. 58–71.

⁸⁶ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. Т. 8. С. 197.

А Колесса тимчасом переймався перешкодами на шляху його кар'єри у Львівському університеті — скаржився Павликові, що «кандидатів на катедру маса — і добиваються вони її самими свинствами»⁸⁷ Таке вразливе сприйняття конкурентної ситуації, певна річ, було емоційним перебільшенням.

Д. Лукіянович у тих самих спогадах, переповідаючи, як сам зізнався, давні «найрізноманітніші чутки»⁸⁸, також зазначив, що Франкові «першим небезпечним кар'єристом-контркандидатом був “вчений” без наукового доробку Олександр Колесса. Протегував йому впливовий князь Адам Сапега, підтримував Ол. Барвінський»⁸⁹ У цій мемуарній статті, призначеній для радянської преси й тому не позбавленій нальоту радянщини, Лукіянович упереджено подавав «буржуазно-націоналістичного» літературознавця Ол. Колессу — насправді, в того вже були наукові публікації. Та й чи справді йому протегували Ол. Барвінський і польський політик, магнат Адам Сапіга (Sapieha, в 1883–1895 рр. був послом Галицького Крайового Сейму) — годі сказати з певністю.

Далі Лукіянович навів таку не підтверджену щодо них версію:

«Коли сенат не брав під увагу нікого, крім Франка, князь Сапега і Барвінський спеціально попросили, щоб професор Смаль-Стоцький габілізував Колессу у себе, в Чернівецько-

⁸⁷ Там само.

⁸⁸ Лукіянович Д. «Політично ненадійний» // Спогади 2011. С. 455.

⁸⁹ Там само. С. 451–452.

⁹⁰ «Дві малознані поезії Т. Шевченка. Дещо про вірші “До сестри” і “Хустина”» (Зоря. 1892. № 14, 15), «Українські народні пісні в поезіях Богдана Залеського» (ЗНТШ. 1892. [Т. 1]; відбитка: Львів, 1892), «Юрій Коссован (Осип, Домінік, Ігор Гординський де Федькович). Проба критичного розбору автобіографічних його повістей та його житєписи» (Зоря. 1893. № 1, 6–9, 12–15, 17–20; відбитка: Львів, 1893), «Шевченко і Міцкевич. Про значіння впливу Міцкевича в розвою поетичної творчості та в генезі поодиноких поем Шевченка. Порівнююча студія» (ЗНТШ. 1894. Т. 3; відбитка: Львів, 1894). Ці публікації, як і раніші три виступи О. Колесси про вплив Міцкевича на Шевченкову поезію на засіданні слов'янського гуртка (1890), Франко в 1890–1894 рр. оцінював загалом схвально, хоч і з зауваженнями: «Kółko słowiańskie» («Слов'янський гурток») (KLw. 1890. № 31. 31.I; № 41. 10.II; № 41. 16.II) [т. 28, с. 53–55]; «Наше літературне життя в 1892 році (Листи до редактора “Зорі”)» (Зоря. 1893. № 1, 2) [т. 29, с. 21]; рецензія на дослідження «Юрій Коссован» (Житє і Слово. 1894. Т. 1. Кн. 1) [т. 29, с. 177–178].

му університеті, а міністр освіти перевів би його “веніам ле-генді” [право викладати в університеті (латин.). — Є. Н.] до Львівського університету. Очевидно, сам цей факт не перекреслив ще справи Франка, тільки ускладнив її»⁹¹

13 березня 1895 р. Франко сповіщав Драгоманова:

«Незадовго десь має відбутися моя габілітація; сьогодні справа мала бути на нараді факультету. По габілітації я поїду на пару день до Відня. На кафедру по Огоновським кандидують Колесса, Студинський, Лучаківський і має намір також Коцовський» [т. 50, с. 33]

34-річний **Володимир Коцовський** (народився 10 вересня 1860 р.) першої половини березня 1895 р. («сими днями», як інформувало «Діло» від 16 березня⁹², а відтак Володимир Левицький у другому березневому числі «Зорі») захистив у Чернівецькому університеті докторат із філософії на основі дисертації «Історично-критичні замітки до “Слова о пълку Игоревѣ”»⁹³ Уже від 15 березня 1895 р. «д-ра Коцовского» призначено «до служби в львівських семінаріях учительських на місце покійного» Омеляна Партицького⁹⁴, який викладав у цісарсько-королівських чоловічій та жіночій учительських семінаріях українську мову та літературу й помер 20 січня 1895 р.⁹⁵ Про Коцовського як досить гідного кандидата мовив у листі від 21 березня 1895 р. до дружини Олександр Барвінський:

«Пише лише Грушевський, звіщав я свою дружину, що Колесса, мабуть, буде доцентувати з історії літератури, а др. Каліна (професор порівняльної граматики слов'янських мов) — з граматики. Хоч обох ліпше заступив би др. Володимир Коцовський, та Грушевський за ним вступався, то, мабуть, цофне [візьме назад. — Є. Н.] своє внесенє. Він вельми хиткий»⁹⁶

⁹¹ Лукіянович Д. «Політично ненадійний» // Спогади 2011. С. 455.

⁹² П[ан] Володимиръ Коцовскій... // Дѣло. 1895. № 51. 4/16.III. С. 2.

⁹³ [Левицький В.] Хроніка / Василь Лукич // Зоря. 1895. № 6. 15/27.III. С. 120.

⁹⁴ П[ан] Володимиръ Коцовскій... // Дѣло. 1895. № 51. 4/16.III. С. 2.

⁹⁵ Копач Іван. Омелян Партицький Некрольог // ЗНТШ. 1895. Т. 5. Кн. 1. С. 5–10 (розділ «Miscellanea»).

⁹⁶ Барвінський Ол. Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. ad p[age] 643. Дружина (друга) Ол. Барвінського — Євгенія (*1854–†1913) з дому Любович, українська піаністка, хоролий диригент, громадська діячка.

Остання фраза (починаючи від другої згадки про Грушевського) не зовсім зрозуміла, та й загалом поки що невідомо, до яких заходів удавався Коцовський після здобуття докторського ступеня, щоб досягнути доцентури. На той час він був упорядником книжки «Писання» М. Шашкевича, І. Вагилевича і Я. Головацького (Львів, 1884) з власними передмовами, укладеною ним «Бібліографією» та його коментарями до Шашкевичевих поезій; автором виданих у Львові монографій «Жите і значене Маркіяна Шашкевича і в додатку матеріали і замітки до генези русько-народного відродження в Галичині» (1886), «Історико-літературні замітки до „Слова о полку Ігоревім“» (1893), брошури «Література галицько-руська і М. Шашкевич» (1894); низки історико-літературних та літературно-критичних статей і рецензій у львівських часописах «Зоря», «Діло» й «Учитель», наприклад: «Огляд національної праці галицьких русинів» (Зоря. 1887. № 21/22, 23), «Огляд русько-української літератури» (Учитель. 1892. № 4–6, 8–10, 14/15, 19–21), «До історії нашої літератури» (Дѣло. 1894. № 152. 9/21.VII; № 153. 11/23.VII; № 154. 12/24.VII). Разом з учителем Академічної гімназії у Львові Іларієм Огоновським (*1854–†1929), братом Ом. Огоновського, уклав «Методичну граматику рускої [української. — Є. Н.] мови для IV-ої класи шкіл 5 і 6-класових» (Львів, 1895).

16 березня 1895 р. «Діло» на підставі роздобутої неофіційної інформації повідомило:

«Зачуваємо, що виклади рускої літератури в львівськiм університеті розпочнуться вже в літнiм пiвроцi (по Великодних святах). Хто стане доцентом, взглядно [а власне (полонiзм: względnie). — Є. Н.] професором, рiч доси ще не певна»⁹⁷.

Тож основні кандидати далі боролися за омріяну посаду — в міру своїх талантів і можливостей, з більшими чи меншими сподіваннями на успіх.

⁹⁷ Зачуваємо, що виклады рускои літературы въ львѣоскѣмъ університетѣ... // Дѣло. 1895. № 51. 4/16.III. С. 2.

**Франкова габілітація:
допуск, колоквиум, пробна лекція
(березень 1895)**

На засіданні колегії професорів філософського факультету Львівського університету 13 березня 1895 р. на пропозицію А. Каліни, який зробив огляд Франкових праць, його одноголосно (за участю М. Грушевського) допущено «до дальших стадій габілітації». Водночас Каліна повідомив про заяву д-ра Студинського про його «габілітацію з української літератури» й запропонував передати його прохання до комісії, яка займається Франковою габілітацією, що й було ухвалено одноголосно¹. На той час К. Студинський перебував у Києві, тож заяву до Львівського університету надіслав або кимсь передав.

18 березня 1895 р. Франко успішно відбув габілітаційний колоквиум з історії української літератури та етнографії на засіданні колегії професорів філософського факультету Львівського університету, більшість із яких були поляки². Запитання кандидатів поставили польський мовознавець-славіст, етнолог Каліна, українські історики Грушевський та Ісидор Шараневич, польський про-

¹ З протоколу: Іван Франко : Документи і матеріали. С. 184. № 173.

² Головував декан проф. Юзеф Пузина, присутніми були звичайні професори Теофіль Цесельський, Броніслав Радзішевський, Людвік Цвіклінський, Еміль Габданк Дуніковський, Броніслав Кручкевич, заступник декана Антоній Каліна, Генрик Кадій, українці Ісидор Шараневич і Михайло Грушевський; надзвичайні професори Людвік Фінкель, Броніслав Дембінський, Ян Болоз-Антоневич, Ігнацій Закшевський, Броніслав Ляхович; приват-доцент Александер Скурський. За виїмком Грушевського, всі вони, а також Тадеуш Войцеховський підписали протокол габілітаційного колоквиуму (Іван Франко : Документи і матеріали. С. 185, 186. № 174). Імена розкрито за вид.: *C[i-sarsko-J. K[ró]lewski]. Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie : Skład Uniwersytetu i program wykładów w zimowem półroczu 1894/5. Lwów, 1894. 50 s.*

фесор порівняльної історії Броніслав Дембінський. З дев'яти запитань Каліни три стосувалися добре відомої Франкові творчості Івана Вишенського, решта — різних поглядів на поділ «історії української літератури», її «головних етапів», «релігійних відносин», які «привели до виникнення полемічної літератури», значення Мелетія Смотрицького «в історії української мови», «суперечки у питанні самостійності малоросійської та великоросійської мов», «значення для української літератури» «перших збирачів народних пісень». Грушевський запитував: «1. Яка є агіографічна література у найдавнішому періоді? 2. Які є головні моменти драматичної літератури XVIII ст.? 3. Які є найважливіші праці про Котляревського? 4. Яка є теорія Житецького про українські думи?». Шараневич, звертаючи увагу, відповідно до свого фаху, на історичний та соціологічний аспекти народознавства, ставив питання «про етнографію, її відношення до праісторії і соціології», «про межі народности» та «про морфологічний і генеалогічний поділ», а Дембінський — «про вплив політичних моментів на розвиток української літератури». На фактографічні питання Франко міг без проблем відповісти конкретно, бо був добре обізнаний з ними, порушені загальні питання також осмислював у своїх працях, тому протокольний висновок колегії був цілком позитивний: «Відповіді кандидата довели ґрунтовне знання предмету як в загальних, так і в окремих питаннях»³.

На цьому засіданні Франко на пропозицію Каліни був одностайно допущений «до дальших стадій габілітації». З трьох тем, що їх запропонував Франко на пробну лекцію, вибрано «Аналіз “Наймички” Шевченка»⁴ — розгляд неполітичної, родинно-побутової, морально-психологічної поеми, яка не зачіпала ні історичних між-національних чи міжконфесійних конфліктів, ні тогочасних політичних, а тому найкраще надавалася до суто наукового розбору.

20 березня «Діло» анонсувало:

«Габілітаційний виклад д-ра Івана Франка на доцентуру історії рускої літератури в львівському університеті відбудеться в п'ятницю дня 22 н. ст. марта о 5-тій годині пополудні. Те-

³ Протокол габілітаційного колоквіуму: Іван Франко : Документи і матеріали. С. 185, 186. № 174.

⁴ З протоколу: Там само. С. 186. № 175.

мою викладу буде розбір поеми Шевченка “Наймичка”. Вступ на виклад — за дозволом декана»⁵.

За спогадами Дениса Лукіяновича, на прохання студентів декан Пузина дав їм 30 пропусків «на пробну лекцію» Франка — «по 10 на кожне студентське товариство» («Академічне Братство», «Ватра» і навіть «москвофільський “Академический кружок”»)⁶.

22 березня на тій-таки колегії професорів філософського факультету Франко прочитав лекцію «“Наймичка” Т. Шевченка», після якої ухвалено одноголосно пропозицію проф. Каліни

«габілітаційну лекцію д-ра Франка визнати цілком відповідною і представити габілітацію на доцента української літератури і етнографії на затвердження ц[арсько-]к[оролівського] міністерства»⁷.

За повідомленням газети «Діло», ця лекція відбулася у III залі Львівського університету⁸ у присутності не лише професорів, а й численних слухачів, переважно молоді, і «збір професорський признав відчит д-ра Франка за цілком відповідний»⁹.

За спогадами Д. Лукіяновича, «за прочитану лекцію вся аудиторія нагородила Франка оплесками, і коли сенат вийшов, професор Калина і ще дехто з професорів потиснули руку Франкові, поздоровляючи його». Прихильники (переважно молодь) майбутнього, як гадалося, доцента провели його додому:

«По дорозі говорив Франко про підготовлюваний ним план курсу української літератури. Хтось накинувся на Олександра Колессу. Франко сказав на це: “Кожному можна старатися про доцентуру, а за обраний спосіб він відповідає своєю честю” <...>»¹⁰.

⁵ Габілітаційний виклад д-ра Івана Франка... // Дїло. 1895. № 54. 8/20.III. С. 3.

⁶ Лукіянович Д. «Політично ненадійний» // Спогади 2011. С. 453.

⁷ Протокол: Іван Франко : Документи і матеріали. С. 187. № 176. За виїмком Болоза-Антоневича, присутні ті самі, а також звичайний професор Бенедикт Дибовський. Крім Грушевського, всі, а також Войцеховський і приватдоцент Юзеф Семирадзький підписали протокол.

⁸ Містився тоді в будівлі на нинішній вул. М. Грушевського, 4; тепер тут старий корпус університету і пам'ятна аудиторія № 244.

⁹ Габілітаційний відчит д-ра Івана Франка // Дїло. 1895. № 58. 13/25.III. С. 3.

¹⁰ Лукіянович Д. «Політично ненадійний» // Спогади 2011. С. 454.

Справді, кожен із фахових претендентів мав право змагатися за доцентуру. Зрештою, на конкуренції (бажано добросовісній, хоча так не завжди буває) тримається у демократичному суспільстві поступ у різних сферах життя. Та й боротьба за посаду доцента стимулювала наукову продуктивність Франка, Студинського і Колесси. Немає підстав закидати тодішнім основним домагальникам посади доцента української словесности у Львівському університеті, що вони конкурували нечесно. Кожен із них діяв, по суті, двома способами: для підвищення своєї наукової репутації прагнув опублікувати наукові праці, захистити докторську дисертацію і габілітуватися, а водночас намагався заручитися підтримкою впливових осіб. Однак у їхнє конкурування втрутилася політика.

Правди ради, варто зазначити, що Франкова лекція не всім припала до душі. Іван Верхратський згодом зауважив, що «виклад про “Наймичку” Шевченка <...> випав не конче вдатно», бо Франко «яко “критик” виразився на тім викладі про Шевченка дуже неприлично»¹¹ Мабуть, Верхратський переповів враження від лекції, що склалося за переказами про неї або за її публікацією¹² у деякого зі старших поколінь народовців, які творили культ Шевченка в Галичині у 1860–1880-х роках і яким, здогадно, не сподобався трохи насмішкуватий тон Франкового закиду поетові у невмінні зображати гострі драматичні конфлікти:

«В своїй боязні перед малюванням різких конфліктів між людиною і людиною поет доходить до комізму, бо коли, напр., хоче показати нам в Яремі страшного местника і мучителя, то не вміє про нього сказати нічого страшнішого над те, що він “на пожарах і днює й ночує” і що він “мертвих ріже, мертвих віша, палить” Зовсім як той козак з народного анекдоту, котрий хвалився, що вбив татарина, відтявши йому руку й ногу, але голови йому не відтяв, бо її у нього не було. Найтрагічніша сцена в “Тайдамаках”, де Гонта ріже своїх синів, показує нам найліпше, що поет, мимо своєї волі не міг малювати таких сцен: замість трагедії вийшла слізлива мелодрама без

¹¹ *Верхратский* І. Горбатого і могила не справить. С. 3.

¹² *Франко* Ів. Наймичка Т. Шевченка Виклад габілітаційний, виголошений у львівськiм університеті 18 лютого 1895 // ЗНТШ. 1895. Т. 6. Кн. 2. С. 1–2. Виклад відбувся 22 березня (може, спершу був запланований на 18 лютого

найменшої психологічної правдоподібності. Те саме бачимо в “Катерині”, де справді трагічна сцена прогнання Катерини батьком і матір’ю з дому змальована поетом зовсім не як трагедія, а як якийсь сумний фамілійний обряд, в тужливо-меланхолійнім тоні. <...> Те саме можна сказати й про драму “Назар Стодоля”, котра власне найбільше потерпіла на тім, що поет не здужав вповні драматично зобразити конфлікту між Назаром і Хомою і остаточно мусив закінчити драму якимсь *deus ex machina* [Бог із машини (латин.). — Є. Н.]» [т. 29, с. 461].

Однаке дорікання окремих народовців ролі не грали. 22 березня на засіданні колегії професорів філософського факультету після схвалення габілітаційної лекції Франка професор австрійської історії Ісидор Шараневич запропонував

«від імені комісії, обраної для заміщення суплентури української літератури і української мови, щоб колегія професорів, сподіваючись, що лекції з української літератури по-українськи буде читати у літньому півріччі габілітований доцент [тобто Франко. Є. Н.], доручила двогодинні лекції з історії української мови професорові Каліні <. >».

Пропозицію ухвалено одноголосно¹³ Тож колегія професорів орієнтувалася на тандем Іван Франко (лекції з української літератури та фольклористики) і професор порівняльної філології слов’янських мов, завідувач кафедри славістики Антоній Каліна (лекції з української мови).

На підставі успішної габілітації Франка «професорська колегія» філософського факультету надіслала розлоге подання до Міністерства віровизнань і освіти, датоване 22 березня 1895 р. В ньому наведено звіт від 13 березня 1895 р. комісії, обраної на засіданні колегії професорів торік 14 грудня й оновленої на засіданні 20 грудня, у складі М. Грушевського, А. Каліни й Т. Войцеховського (перелік прізвищ у поданні зазначено за латинським алфавітом: Gruszevski, Kalina, Wojciechowski). У звіті на основі поданих Франком автобіографії та списку публікацій до початку березня 1895 р. («Спис важніших праць наукових дра Івана Франка до марта 1895 р.» з підзаголовком «Спис моїх праць, що відносять-

¹³ Протокол: Іван Франко Документи і матеріали. С. 187 № 176.

ся до історії літератури і етнографії»)¹⁴ викладено його освітні та наукові здобутки, а далі докладно схарактеризовано три габілітаційні праці, а також план лекцій у трьох перших семестрах і пояснення до них («Мотиви»)¹⁵ Властиво, написано класичні університетські відгуки на подані наукові та навчальні тексти, переважно із зазначенням їхніх позитивних ознак, із високими підсумковими оцінками, хоча також із зауваженнями. Передусім відзначено належну наукову методологію Франка, яскраво продемонстровану в монографії «Іван Вишенський і його твори»:

«Супроти робіт своїх попередників автор ставиться завжди критично і об'єктивно; він прикладає до них таку міру, якої вимагають від нього його начитаність, його ґрунтовні знання, пов'язані з проникливістю і критичним розумом. Він далекий від тієї односторонності і упередженості, якою часто руководяться, особливо в релігійних і політичних справах, російські вчені у відношенні до західноєвропейської науки».

Слушно підкреслено, що Франко розумів художню умовність полемічних творів Вишенського і не сприймав їх за вірогідне джерело історичних відомостей:

«Не інакше, як влучною слід уважати авторову оцінку значення творів Вишенського; він убачає в них тільки літературний продукт, а не історичне джерело, як, наприклад, Куліш і Житецький, за якими можна б писати політичну історію <...>».

Наголошено також на властивому Франкові критичному та аналітичному підході до джерел:

«Взагалі його критичне становище на джерела, якими він користується, завжди добре обосноване; він далекий від пустих фраз і необґрунтованих тверджень і оперує матеріалом якнайкраще провіреним критикою і фактичним станом речей»¹⁶

¹⁴ Див. автограф Франка: ЛННБ. Ф. 29. Спр. 724. П. 168. Арк. 4–7 зв.; публікацію списку: Мороз М. Документи, зв'язані з габілітацією Івана Франка у Львівському університеті в 1894–1895 роках. С. 145–152.

¹⁵ Див. публікацію звіту в українському перекладі М. Возняка з німецького оригіналу: Там само. С. 153–161.

¹⁶ Там само. С. 155.

Звернуто увагу й на такі Франкові засади, як всебічність у дослідженні письменницького феномена та всеохопність творчої спадщини:

«Автор додержується правильного погляду, що вірна характеристика Вишенського як людини, письменника й полеміста можлива тільки тоді, якщо вона спирається на ґрунтовний аналіз і критичну оцінку всіх його творів <...>»¹⁷

Водночас у звіті зауважено, що не з усіма «твердженнями автора» можна погодитися, бо серед них трапляються й «необґрунтовані»¹⁸ Оскільки «в природі творів Вишенського» «здебільшого полемічний тон базується на етично-аскетичній основі охоплює» надто «широкі рамки», «щоб ужити їх для історичних або хронологічних цілей», у звіті висловлено пораду «лишити це на боці, щоб <...> не попасти в гіпотези, реальна вартість яких могла б бути проблематичною»¹⁹ Більшість зауважень мали частковий характер. «Пустим» названо «твердження автора» (монографії), наче королівське право патронату при надаванні єпископств відкривало шлях до симонії (торгівлі духовними посадами): «Цього лиха не можна ніяк звальювати на голову королів». Зауважено також, що твердження, наче Станіслав Оріховський одержав од Папи підтвердження свого шлюбу (с. 431), спирається на хибному джерелі (комісія радила зазирнути до книжки Людвіка Кубалі «Stanisław Orzechowski i wpływ jego na Rzeczpospolitą wobec reformacji XVI wieku», Lwów, 1870. S. 102). На думку комісії, «не менше сумнівним видається те, що автор говорить про католицького священика в Луцьку, про його любовні зносини з дівчиною і в зв'язку з цим зроблені ним висновки щодо життєвої долі Вишенського, с. 432»²⁰

Найістотнішим був закид в упередженій оцінці прибічництва унії Петра Скарги: «Незважаючи на об'єктивність, яку проявляє автор у релігійних справах», він займає «партійне становище» «проти єзуїта Скарги»,

¹⁷ Там само. С. 156.

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само. С. 157

«недооцінює величі цього мужа, на його величний і бездоганний характер він осмілюється робити наклепи, закидаючи йому самохвальство, с. 247, 248, брехню, с. 285 і гордість, с. 287 Його теологічним творам, які він написав у захист церковної унії у Південній Русі, він відмовляє вартости, яку вони мали, їх наукове значення він відкрито намагається придавити і заперечити, пор. с. 270, 278, 280»²¹

Попри те комісія визнала, що Франкова «характеристика Вишенського у своїх головних зарисах влучна»:

«Незважаючи на те, що він відчуває деяку симпатію до свого образу й навіть накладає на нього надто світлі фарби, але все ж таки він не поминає мовчанкою і слабких сторін його характеру. Він звертає увагу на його обмежений кругозір і однобічність у справах, що відносяться до соціального життя його народу, с. 483, 485; він підкреслює його крайньо консервативний погляд щодо цивілізаторських зусиль церкви, с. 486, він не прикриває його політичної незрілості, с. 487»²²

Перелічивши насамкінець «визначні прикмети» «формального» боку монографії про Вишенського («Мова чиста й коректна, форма стилю проста і проглядна, спосіб вислову ясний і вільний від всякого перебільшення і зайвого перевантаження»), комісія у висновку підсумувала, що цю працю «можна зовсім слушно віднести до найбільш вдалих, які появлялись в руській науковій літературі»²³

Оцінка другої габілітаційної праці Франка — «Charakterystyka literatury ruskiej XVI–XVIII wieku» («Характеристика руської літератури XVI–XVIII століть») [український переклад: т. 53, с. 332–369] — усущіль позитивна. Зокрема, про Франкове висвітлення літературного життя відтоді, як йому нанесено шкоду тим, що «Київська метрополія перейшла під Московський патріархат», зазначено:

«Цю трагічну картину руської літератури XVIII сторіччя автор змальовує живими фарбами; він накреслює влучно, з од-

²¹ Там само.

²² Там само. С. 158.

²³ Там само.

ного боку, ті втрати, які понесла руська література, віддаючи свої соки великоруській літературі, з другого боку, знов ті моменти, які пускали ще слабі ростки в душі руського народу, але які проявлялися потім з усією силою, поки вони з виступом Івана Котляревського не поклали основи української національної літератури. <...> Він навів найважливіші моменти духового життя, які знайшли своє відображення в літературі. Він придає великого значення таким явищам цього життя, які поклали шлях новим напрямкам в літературі; він уміє розмежувати важливе від менш важливого і оцінити це; він не розгублюється в дрібницях; він проявляє поряд з талантом спостереження також критичний смисл, який вміє охопити різні моменти духового життя в одне ціле».

При цьому комісія вважала за потрібне

«ще раз підкреслити його об'єктивність і безсторонність, коли він не допускає політичних впливів на себе й дошукується всередині різних тенденційних тверджень завжди правильної середньої міри»²⁴

Характеристика третьої поданої праці — «Przyczynki do podań o Mahomesie u Słowian» («Причинки до переказів про Магомета у слов'ян») [український переклад під назвою «До питання про перекази про Магомета у слов'ян»: т. 29, с. 122–148] — також позитивна. Після викладу її змісту комісія дійшла висновку:

«Автор доводить, що він не тільки обізнаний з друкованими роботами, але що прагне в своїх студіях проникнути далше, збираючи матеріал з рукописів і потім опрацьовуючи його науково. <...> Автор користується успішно порівняльним методом і розшукує літературні явища аж до їх джерел, дошукується їх зв'язку та їх взаємовпливу. Таким чином, ця робота є не тільки гарним причинком до слов'янської етнографії, але й до порівняльної історії літератури»²⁵

Далі комісія висловила свою думку про навчальні плани габілітанта і його концептуальні пояснення до них:

²⁴ Там само. С. 159.

²⁵ Там само. С. 160–161.

«План лекцій, які кандидат задумує прочитати в трьох перших семестрах, охоплює повну картину історії руської літератури. Він накреслює найважливіші моменти політичного й духового життя, що знайшли своє відображення в літературній продукції, він підносить найважливіші течії, в яких реалізувалися ці твори; він просліджує на фоні літературних явищ хід і дальший розвиток їхньої історії».

З цієї характеристики випливає, що Франко подав якийсь попередній план лекцій («повна картина» історії української літератури «в трьох перших семестрах»), відмінний од «Плану викладів історії літератури руської» [див. т. 41, с. 24–32], у якому він «цілість історії руської літератури» ділив «на 4 курси річні, або на 8 семестрів» [т. 41, с. 24]. А з відгуку про супровідний текст («Обґрунтування свого розуміння історії літератури, а також порядок думок у своїх лекціях подає він у “Мотивах”») видно, що йдеться саме про згадану вище працю «Мотиви» [т. 41, с. 34–65], адже комісія звертала увагу на Франкову характеристику «двох основних напрямів» у дослідженні «історії літератури» — «критично-естетичну і культурно-історичну школи» та його вмотивований поділ історії української літератури на «три епохи», висвітленню яких відведено перші три семестри: «Для першого семестру він призначає найстаршу епоху, для другого середню, для третього новітню <...>». Підсумковий висновок комісії про Франкову концепцію навчальної програми цілком позитивний:

«З цього [Франкового. — Є. Н.] аналізу виявляється, що кандидат проробив дуже ґрунтовні студії руської літератури і що він до найдрібніших деталей ознайомлений з її явищами. Він провів самостійні досліджування над її окремими ділянками й поодинокими епохами і має великий рукописний матеріал, який навіть кине нове світло на багато пунктів літератури. Таким чином, слід вважати його лекції на тутешньому університеті бажаними»²⁶.

Далі в поданні до міністерства відведено по абзацу колоквиумів та пробній лекції. Зазначено, що на «колоквиумі, в якому взя-

²⁶ Там само. С. 161.

ли участь професори Каліна, Грушевський, Шараневич і Дембінський як екзаменатори», Франко

«виявив не тільки ґрунтовне знання в усіх ділянках руської літератури, їх джерел і панівних поглядів учених про окремі пункти, але довів, що володіє самостійним і критичним осудом про невирішені питання. Його специфічний спосіб висловлювання свідчить про те, що він не тільки добре володіє матеріалом, але вміє висловлювати свої думки в ясній і коректній формі. Колоквіум знайшов загальне признание і як по змісту, так і по формі може бути зарахованим до числа найкращих з тих, які відбулися на тутешньому університеті»²⁷.

«Поетична і духова характеристика» Шевченка в пробній лекції, на думку професури, «свідчить про ґрунтовний підхід кандидата». Щоправда, у поданні лише констатовано, що кандидат говорив про хронологію поеми й повісти під однаковою назвою «Наймичка» й «на основі внутрішніх і зовнішніх особливостей обох творів висловився за пріоритетом роману в прозі»²⁸. Насправді Франкова гіпотеза, сформульована без достатніх підстав, буцім однойменну повість Шевченко написав раніше від поеми [т. 29, с. 448–451], виявилася помилковою. Однак для переважно польської професури філософського факультету такі хронологічні тонкощі були поза межами досяжного. Тож в оцінці габілітаційної лекції обійшлося без зауважень:

«Кандидат виявив не тільки тонку естетичну оцінку, але й у високій мірі критично розвинений розум, він доказав однакове вміння розглядати літературний продукт як під оглядом естетики, так і критики, з кожного погляду задовольняючи наукові вимоги»²⁹.

Проте з хронологічною гіпотезою Франка відразу не погодився наддніпрянський шевченкознавець Олександр Кониський, який ознайомився з публікацією лекції «“Наймичка” Т. Шевченка»

²⁷ Там само. С. 162.

²⁸ Там само.

²⁹ Там само.

в «Записках НТШ» (1895. Т. 6. Кн. 2). У докладному листі до Франка від 29 червня (ст. ст.) 1895 р. з Києва він повідомляв:

«Я маю звістку (оголошу її, пишучи про жите Шевч[енка] в Новопетровському) про те, коли саме і кому автор читав вперше повість “Наймичку”, і та звістка зміцнює висловлену вже мною думку про не певність дати “25 февр[аля] 1848, Переяслав” і вказує, що повість написана коли не під кінець р. 1853, дак спочатку 1854»³⁰

Тож Кониський прохав Франка «поділитися <...> своїми думками і фактами, які дали <...> ґрунт до тієї хронології», яка висунувана в його статті³¹ Не мавши ні доказів, ні нових аргументів для обґрунтування своєї надуманої гіпотези, а може, й збагнувши її помилковість, амбітний Франко не відписав Кониському, і той нарікав у листі до Ол. Барвінського від 1/13 серпня 1895 р..

«Незвичайно зди[во]вав мене відчит Франка про “Наймичку”; здивовав властиво помилками в хронології <...> я злякався, чи не я часом помилився за хронологію “Наймички”? Швидче написав до його 29 червня листа, кажучи, що його помилки — може, ще й не помилки, але доказів зовсім нема, і так як я заходився улаштувати взагалі хронологію до Шевченкових творів, а се діло громадське, дак чи не поділивсь б він зі мною своїми думками про хронологію. <...> Франко не вважав потрібним і ввічливим відповісти, я тільки дурно цілий місяць прождав і одіслав статтю про Хронологію до “Записок”»³²

У цій статті, датованій 21 липня (ст. ст.) 1895 р., Кониський показав хибність Франкової гіпотези й аргументовано довів, що поему «Наймичка» Шевченко написав до заслання, а однойменну повість, як і повість «Варнак» (її Франко, покладаючись на фіктив

³⁰ Іл. Ф. 3. Од. зб. 1613. С. 100–101. У сучасному шевченкознавстві повість датується орієнтовно 1852–1853 рр. (Боронь Олександр. «Наймичка» // Шевченківська енциклопедія в 6 т. Київ, 2013. Т. 4 М–Па. С. 421).

³¹ Іл. Ф. 3. Од. зб. 1613. С. 101.

³² Ол. Кониський і перші томи «Записок». (З додатком його листів до Митри Дикарева) / Подав М. Возняк. С. 360.

не Шевченкове датування, також вважав створеною до заслання [т. 29, с. 450]), — на засланні³³

Насамкінець університетського подання повідомлено, що колегія професорів на засіданні 22 березня ухвалила одноголосно призначити д-ра Франка «доцентом руської літератури і етнографії» і що це рішення «колегія нижче підписаних професорів» подає «високому міністерству до ласкавого підтвердження». Підпис під поданням: «Від професорської колегії. Львів, 22/3. Референт Каліна»³⁴ свідчить, що його готував, а отже, брав на себе відповідальність за його зміст, Антоній Каліна. Зрозуміло, що текст подання був погоджений з кожним членом професорської колегії. В обговоренні звіту комісії могли брати участь і висловити свої міркування два її інші, побіч Каліни, члени — Грушевський і ректор Войцеховський. Певна річ, Калінина характеристика габілітаційних праць Франка не вільна від національної та релігійної тенденційності й політичної заангажованості, але тільки в одній з них (власне, у монографії про Івана Вишенського) референт знайшов кілька моментів, які не збігалися з його поглядами й переконаннями не тільки як ученого, а й як поляка і католика. Чи допомагав Каліні Франко складати звіт комісії та готувати дальший текст подання невідомо. Зовсім відкидати його співпрацю над цим документом не варто, проте й припускати її наразі немає підстав.

Згодом у спогаді «Історія моєї габілітації» (1904) Франко спростовував неправдиву інформацію у віденському двотижневнику «Ruthenische Revue»:

«В ч. 15 <. .> цінного місячника з б[іжучого] р[оку], ст[орінка] 452 в статі “Alma Mater Leopoliensis als Stiefmutter” згадано між іншим також про мою габілітацію на тім університеті і при тім представлено сю подію неправдиво <. .> і тим самим зроблено кривду тим мужам науки, що при тій габілітації поступали зі мною прихильно та лояльно <...>»³⁵

³³ Кониський О. Я. Проба улаштування хронології до творів Тараса Шевченка. Частина перша // ЗНТШ. 1895. Т. 8. Кн. 4. С. 10–15, 19.

³⁴ Мороз М. Документи, зв'язані з габілітацією Івана Франка у Львівському університеті в 1894–1895 роках. С. 162.

³⁵ Франко І. Історія моєї габілітації // Діло. 1912. № 251. 6.XI/24.X. С. 1.

У згаданій статті автор Роман Сембратович помилково зазначив: «Ein zweiter Kandidat für diese Lehrkanzel, der bekannte Schriftsteller Dr. Iwan Franko, wurde zur Habilitierung an der Lemberger Universität nicht zugelassen»³⁶ На це хибне твердження Франко зауважив:

«Отже, поперед усього неправда, що говорив д. Severus, автор тої статі (ним був, як я опісля довідався, сам редактор часописи д[обродій] Сембратович), що мене “не допущено до габілітації на Львівськiм університетi” Навпаки, <. .> мене зовсім без перешкоди допущено до габілітації на Львівськiм університетi»³⁷

За прихильне ставлення до його габілітації Франко був вдячний насамперед польській професурі Львівського університету. В «Історії моєї габілітації» він згадував:

«Визначні польські професори, Тадей Войцеховський і Людвік Цвіклінський, яким я склав візити в їх помешканнях по моїй габілітації, виявили для мене багато прихильности й заохочували мене зробити дальші потрібні кроки для досягнення *venia[e] legendi*» [т. 39, с. 45]

Небезпека чигала на Франка не з університетського середовища, а з державно-політичного — з боку цісарської адміністрації у Галичині.

³⁶ [Sembratowycz R.] Alma Mater Leopoldensis als Stiefmutter / Von Severus (Wien) // Ruthenische Revue. Halbmonatsschrift. Erstes Augustheft 1904. № 15. S. 452. «Другий кандидат на цю кафедру, відомий письменник д-р Іван Франко не був допущений до габілітації у Львівському університеті» (нім.). Далі про Франка сказано: «Bei diesem hat wieder angeblich die Statthalterei (und durch diese das Ministerium) “politische Anstände” gefunden. Auf diese Weise musste einer der tüchtigsten und verdienstvollsten Ruthenen die Bahn einer Universitätskarriere aufgeben» (Ibid.). «У нього губерніяльний уряд (а через нього й міністерство) начебто знову-таки знайшли “політичні застереження” Таким чином один із найздібніших і найзаслуженіших русинів мусив одмовитися від університетської кар’єри» (переклад Юрія Прохаська). Р. Сембратович спершу мовив про О. Колессу, потім про Франка, відтак про «третього кандидата» К. Студинського.

³⁷ Франко І. Історія моєї габілітації // Діло. 1912. № 251. 6.XI/24.X. С. 1.

Протидія галицького намісника й міністерське незатвердження (березень — серпень 1895)

Через кілька днів після габілітації, 26 березня, Франко зі Львова довірливо зізнавався Агатангелові Кримському в далекій Москві:

«Я сьогодні або завтра їду до Відня старатись о затвердження моєї габілітації. Якби Ви знали, яке болото сплетень, інтриг і хитрощів я мусив перейти сими часами, поки дійшов до тої габілітації, а кілька ще прийдеться перейти на будуще! Та що діяти! Маю надію, що мені удасться перебороти противності, а властиво сказати: *п е р е б о р о т и р у с и н і в*, бо русини різних відтінків і сторонництва дружно станули проти мене» [т. 50, с. 35–36].

До галичанина Андрія Чайковського того-таки дня Франко писав стримано:

«Габілітація моя пішла дуже добре, і можу сказати сміло, що я здобув собі симпатію в факультеті. Тепер діло піде на дорогу політичну, і тут, звісно, прийдеться перебути хожденіє по мукам. Який буде результат, тепер ще годі передвидіти» [т. 50, с. 36].

А 29 березня 1895 р., вже з Відня, Франко поспішив листовно передати Павликові своє невідкладне прохання:

«Коли побачите Колессу, то будьте ласкаві завідомити його, що його доцентура вже затверджена, та zarazом зверніть його увагу на те, що, може б, ліпше було йому не квапитися на Львівський університет. Говорю се не з агітації, не з конкуренційної боязні < . >» [т. 50, с. 37]

І далі Франко пояснював, що був того-таки дня у Рітнера (на тоді — керівник відділу університетських справ у Міністерстві віровизнань і освіти) і той натякнув, що, як йому здається, Колесса має більші шанси в Чернівцях. Франко спершу не зрозумів натяку, проте пізніше Юліян Романчук, посол до австрійського парламенту, сказав йому, що «чув, буцімто існує намір покликати Стоцького до міністерства і дати йому якийсь реферат». «Аж тоді стали для Франка «ясні слова Рітнера»¹ Застерігшись, що не подає «сього всього за певну річ», Франко прохав звернути увагу «Колесси на яку комбінацію» [т. 50, с. 37]. Правдоподібно, йшлося про намір австрійської освітянської влади запросити професора Чернівецького університету С. Смаль-Стоцького на роботу до Відня у Міністерство віровизнань і освіти. Таким чином, для Колесси відкривалася перспектива стати професором Чернівецького університету, а для Франка — позбутися основного конкурента на львівську кафедру.

Про те, що Міністерство віровизнань і освіти затвердило О. Колессу «доцентом університету для руської мови і літератури», чернівецька газета «Буковина» повідомила 23 квітня 1895 р.²

А майже за місяць до того, 29 березня 1895 р., Павлик листовно повідомляв Драгоманову прикру новину: «Фр[ан]ко у Відні, а Колесса казав мені учера, що єму уже поручено у Львові читати в унів[ерситеті] лекції про укр[аїнську] літературу. Так-то!»³ За спогадами Д. Лукіяновича, який від жовтня 1894 р. працював у Львові секретарем у радикальному двотижневику «Народ»⁴ (його видавав і за редакцію відповідав тоді Павлик⁵), «29 березня [точніше, пев-

¹ Едвард Рітнер (Rittner, *1845–†1899) — польський правник, від 1891 р. секційний шеф (керівник відділу університетських справ) Sektionschef (Universitätsangelegenheiten) у Міністерстві віровизнань і освіти Австрії, міністр віровизнань і освіти від 20 червня 1895 р. до 30 вересня 1895 р., міністр у справах Галичини (1896–1898), посол до Галицького Крайового Сейму (1882–1899), колишній доцент (від 1873), надзвичайний (1874) і звичайний (1877) професор церковного права, декан правничого факультету (1879/1880, 1885) і ректор (1883/1884) Львівського університету.

² Др. Олександр Колесса. // Буковина. 1895. № 19. 11/23.IV С. 3.

³ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. Т. 8. С. 223.

⁴ Лукіянович Д. «Політично ненадійний» // Спогади 2011. С. 450.

⁵ Галушко М. Народ // Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. історико-бібліогр. дослідж. Львів Оріяна-Нова, 2007 Т. 1 : 1812–1890 pp. С. 453–454.

но, 28-го, як подавав у щойно цитованому листі від 29 березня сам Павлик ("учера"). — Є. Н.] зайшов до Павлика Колесса і похвалився, що Міністерство освіти доручило йому кафедру. Він сповістив уже про лекції з 1 квітня і чекає дальших розпоряджень»⁶ За західноєвропейською традицією, зимовий (перший) семестр в університеті починався 1 жовтня і закінчувався перед Великодніми святами (за григоріанським календарем), практично — у 20-х числах березня або й навіть у середині квітня, а літній (другий) семестр починався після Великодніх свят — од 1-го (або середини) квітня чи навіть од початку травня і тривав до 31 липня⁷

Мабуть, Колесса навмисно поспішив оголосити про свої лекції у Львівському університеті вже з 1 квітня, аби відбити охоту в конкурентів претендувати на кафедру по Огоновському. Незрозуміло, чи справді міністерство адміністративним чином доручило Колесі читати лекції з 1 квітня, чи лише дало йому вказівку бути готовим до

⁶ Лукіянович Д. «Політично ненадійний» // Спогади 2011. С. 455.

⁷ Згодом у довідниках Львівського університету спеціально повідомлялося про початок і кінець семестрів:

зимового від 1 жовтня 1903 р. до 23 березня 1904 р. (С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1903/1904. Lwów, 1903. S. 1), від 1 жовтня 1904 р. до 13 квітня 1905 р. (С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1904/1905. Lwów, 1904. S. 1), від 1 жовтня 1905 р. до 5 квітня 1906 р. (С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1905/1906. Lwów, 1905. S. 1), від 1 жовтня 1906 р. до 21 березня 1907 р. (С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu zimowym 1906/1907 Lwów, 1906. S. 1);

літнього від 13 квітня до 31 липня 1904 р. (С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letniem 1903/904. Lwów, 1904. S. 1), від 3 травня до 31 липня 1905 р. (С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* : Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letniem 1904/1905. Lwów, 1905. S. 1), від 19 квітня до 31 липня 1906 р. (С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letniem 1905/1906. Lwów, 1906. S. 1), від 23 квітня до 31 липня 1908 р. (С. К. *Uniwersytet im. cesarza Franciszka I we Lwowie* . Program wykładów w półroczu letniem 1907/1909. We Lwowie, 1908. S. 1), від 15 квітня до 31 липня 1909 р. (С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* : Program wykładów w półroczu letniem 1908/909. We Lwowie, 1909. S. 1).

викладання у Львові з літнього семестру після відповідних розпоряджень, бо його *venia legendi* ще не була переведена з Чернівецького університету до Львівського. Чернівецька «Буковина» навіть наприкінці травня ще тільки повідомляла: «Др. Ол[ександр] Колесса, доцент для рускої мови і літератури в черновецькім університеті, подався о перенесенє *veniae legendi* до львівського університету»⁸. У своєму поданні Колесса зазначив, що планує переїхати до Львова з особистих міркувань⁹.

У листі до Митрофана Дикарева від 15 квітня (ст. ст.) 1895 р. О. Кониський ділився львівськими новинами:

«А кафедра Огонов[ського] й досі гуляє, хоча охочих на неї чимало. Між ними й Франко: він вже й габілітовався на історію письменства, одначе нема у мене надії, щоб Мадейський дав йому справляти відчити; тим паче не сподіваюся на се, що Мадейський звелів на сей семестер історію письменства читати Колесі (молодий учений, дуже швидкий на такі порівняння, що на!), а історію мови нашої сказано читати Калині, — але по-польськи...»¹⁰

В «Історії моєї габілітації» Франко згадував, що Рітнер запевнив його: отримане від Львівського університету повідомлення про його габілітацію «дуже корисне» для нього, й міністерство «не має нічого проти» надання йому *veniae legendi*, хоча «все буде залежати від львівського намісництва», до якого з міністерства перешлють «опінію сенату» про Франкову габілітацію [т. 39, с. 48].

А тимчасом зустрічі у Відні не додали Франкові оптимізму. 11 квітня 1895 р. Павлик інформував Драгоманова: «Франко уже вернувся із Відня — надій великих на професуру не має»¹¹. 17 квітня 1895 р. Франко повідомляв Федора Вовка, що в справі доцентури після успішної габілітації був у міністра освіти, клопочучи про затвердження на доцента, й той сказав, що «се залежати буде від галицького намісника», з чого Франко доходив невтішного висновку:

⁸ З університету // Буковина. 1895. № 37. 13/25.V. С. 3. Цю новину повторило львівське «Діло» (Д-р'я Олександр'я Колесса... // Д'ло. 1895. № 106. 15/27.V. С. 3).

⁹ Пахолків С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині... С. 266–267.

¹⁰ Ол. Кониський і перші томи «Записок». (З додатком його листів до Митрофана Дикарева) / Подав М. Возняк. С. 384.

¹¹ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. Т. 8. С. 233.

«<...>се значить — в останній лінії від директора львівської поліції» [т. 50, с. 38] У листі до Франка від 12 квітня 1895 р. А. Кримський цікавився: «Яку саме посаду Ви тепер обіймаєте? < > Д[обродій] Павлик писав тільки, що Ви стаєте за університетського професора, а якого — не пише»¹² У Франковому відписі від 11 травня 1895 р. помітні настрої збентеження і непевність щодо того, як вирішиться його справа і завершиться конкурування з Колессою:

«З моїм професорством ще далека історія. Я габілітувався у Львівським університеті на доцента руської літератури і етнографії, та досі ще не затверджений міністерством. Колесса габілітувався також у Чернівцях і вже затверджений, та хоче перенестись до Львова» [т. 50, с. 43]

18 травня 1895 р. в листі до Драгоманова Франко теж бідкався:

«З моєю доцентурою діло не витанцьовується, та, мабуть, і зовсім не вигорить. І Вахнянин, і Барвінський, і Колесса пускають проти мене всякі способи агітації, звісно, не речової, а особистої, щоб мені підтяти ноги» [т. 50, с. 44]

Проте найбільше Франкова справа ускладнювалася тим, що категоричну позицію проти затвердження його на посаді приватного доцента української літератури та етнографії Львівського університету зайняв цісарський намісник Галичини Казімеж Фелікс Бадені. Свої контраргументи він висловив самому Франкові під час авдієнції, що відбулася 24 березня 1895 р. (письменник прийшов прохати *veniam legendi*): «< > як же я можу допустити, аби із співробітника “Kurjer-a Lwowsk-ого” раптом робився університетський професор?» Навівши ці слова у спогаді «Історія моєї габілітації», Франко пояснював, що демократична газета «Kurjer Lwowski» «не раз гостро виступала проти корупційної та деградаційної системи, протегованої графом Бадені, і йому особисто була дуже немила» [т. 39, с. 46] З політичного погляду Галицьке намісництво й поліція вороже ставилися до газети «Kurjer Lwowski» як інтернаціональної радикально-опозиційної, а відповідно — й до Франка як її співробітника. Ще 22 серпня 1893 р. дирекція поліції у Львові доносила президії намісництва:

¹² Кримський А. Твори : в 5 т. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 5. Кн. 1. С. 174.

«Зв'язки Франка з “Kurjerem Lwowskim”, в редакції якого об'єднуються поляки, українці і євреї, якщо лише вони є радикальних переконань, і на сторінках якого знаходить місце все, що пахне радикалізмом будь-якого напрямку, незважаючи на те, чи воно взаємно погоджується, переконливо доводять, що діяльність Франка не обмежується українськими радикальними елементами, але що він готовий з таким самим завзяттям агітувати ентузіастів польського табору»¹³

Однак, з другого боку, Франкова робота в редакції газети «Kurjer Lwowski» («від липня 1887» [т. 41, с. 463] до 10 травня 1897 р.¹⁴) дала їй позитивний ефект. Назагал **польський контекст Франкового кандидування** виявився сприятливим для нього. Співпраця з цією щоденною газетою, як і його численні публікації у багатьох інших польських часописах («Ateneum», «Głos», «Kraj», «Kurjer Warszawski», «Kwartalnik Historyczny», «Lud», «Myśl», «Prawda», «Przegląd Literacki», «Przegląd Społeczny», «Przegląd Tygodniowy», «Przyjaciel Ludu», «Ruch», «Wisła»)¹⁵, а також членство й активна участь у польському Історичному Товаристві (Towarzystwo Historyczne)¹⁶ та українсько-польському Народознавчому Товаристві (Towarzystwo Ludoznawcze)¹⁷, безперечно, сприяли тому, що польські професори Львівського університету підтримали Фран-

¹³ Іван Франко : Документи і матеріали. С. 170–171. № 157

¹⁴ «Kurjer Lwowski» у № 130 за 11 травня 1897 р. в рубриці «Kronika» (s. 4) стисло й сухо повідомив, що д-р Франко перестав бути співпрацівником газети.

¹⁵ Див.. Radyszewskyj R. Iwan Franko w polskiej prasie: literatura i kultura // *Fran-ko I. Szkice o literaturze* Kultura, Literaturoznawstwo, Publicystyka / [pod redakcją Jana Matkowskiego i Ihora Rozłuckiego]. Warszawa ; Drohobycz, 2016. S. 5–19.

¹⁶ Див.. *Середа О.* Співробітництво Івана Франка з «Товариством історичним» у Львові // *Українське літературознавство*. Львів, 1992. Вип. 56 Іван Франко Статті і матеріали. С. 137–145. Головою Історичного Товариства у Львові був у 1891–1914 рр. згаданий Т. Войцеховський.

¹⁷ На перших (установчих) загальних зборах Народознавчого Товариства, що відбулися у Львові 9 лютого 1895 р., головою обрано професора університету Антонія Каліну, а Франка до складу правління (див. офіційне повідомлення Франкові за підписом голови товариства Каліни: Іван Франко : Документи і матеріали. С. 183. № 171, *Кирчів Р.* Зв'язки українських учених з «Towarzystwem Ludoznawczym» // *Вісник Львівського університету* Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. 2009. Сер. філол. Вип. 48. С. 317–318).

кову кандидатуру на приват-доцента, вважаючи його не лише українським, а й польським літератором і журналістом.

Показово й те, що Франків приятель, польський письменник Ян Каспрович, колега по редакції «Kurjera Lwowskiego», де він працював у 1889–1900 рр. і був, до речі, другим хресним батьком Андрія Франка (хрестини відбулися 15/27 жовтня 1889 р.)¹⁸, позичив нашому письменникові фрак для габілітаційного відчиту¹⁹.

Безпосередня співпраця зі щоденною газетою «Kurjer Lwowski» призвела до того, що польська мова стала для Франкового спілкування звичною і повсякденною. Показовою є нотатка в Маковеевому щоденнику про те, що 4 липня 1888 р. Франко на засіданні слов'янського гуртка у Львівському університеті прочитав українською мовою доповідь «Література російська до смерті Пушкіна (1837)», проте в обговоренні виступав польською мовою, незважаючи на те, що в залі було «русинів багато». «Франко веде дискусію, по-польськи говорить — се на давніших засіданнях і тепер декого разить», — зауважив Маковей²⁰

6 березня 1895 р. голова Антропологічної комісії Академії Знань у Кракові (Akademia Umiejętności) офіційним листом повідомив Франка, що його запрошено взяти участь у її працях і що це запрошення затверджено ухвалою Математично-природничого відділу від 4 березня 1895 р., згідно з чим Франко отримує титул співробітника Антропологічної комісії та право одержувати її видання²¹ 16 березня «Діло» сповістило: «Антропольогічна комісія польскої академії наук в Кракові іменувала своїм членом між

¹⁸ Перша пара хресних батьків Андрія — Сергій Деген і Наталія Кобринська, друга — Ян Каспрович і Марія Хоружинська (сестра Ольги Франко з Хоружинських) (Нахлік Є. Франкова кореспондентка і перекладачка Наталія Арабажин з роду Дегенів / «Йшла не тільки з духом часу, але й перед ним» Наталія Кобринська та літературний процес кінця XIX–XX ст. зб.-к наук. пр. / відп. ред. А. Швець. Львів, 2015. С. 195; Нахлік Є. Арабажин Наталія Вікторівна // Франківська енциклопедія. Т. 1. С. 57; Тихолоз Н. Згасла свічка Андрія Франка // Франко А. Найдорожчий помічник: творчий доробок передм., упорядкув. і комент. Н. Тихолоз. Львів, 2017. С. 10–20).

¹⁹ Каспрович Я. Спогади про Франка / Спогади 2011. С. 344.

²⁰ Маковей О. Дневник [Записи про Івана Франка] С. 58–59.

²¹ Іван Франко : Документи і матеріали. 1856–1965. С. 184. № 172. Публікатори зазначили, що підпис голови комісії нерозбірливий.

иншими і д-ра Івана Франка»²² Очевидно, підставою для статусу співробітника слугувала насамперед «зібрана і впорядкована Франком «колекція» галицькоукраїнських «приповідок» (близько 15 000), що її він подав до Антропологічної комісії Академії Знань і яку комісія ухвалила видати, як зазначив він в автобіографії від 2 листопада 1894 р., доданий до прохання про *veniam legendi*. Франко навіть запевняв, що ця «колекція» «буде незабаром зовсім готова до друку»²³ Ця інформація як позитивна для габілітанта була наведена в поданні від 22 березня 1895 р. до Міністерства віровишень і освіти за підписом референта Каліни:

«< .> він зібрав приблизно 15 000 приказок руського народу в Галичині, які Академія Наук у Кракові постановила видати незабаром у своїх публікаціях. Признаючи літературну діяльність доктора Франка і його заслуги для літератури і етнографії, Академія Наук у Кракові призначила його членом Антропологічної комісії»²⁴

Цікаво, що в ранішій автобіографії («Curriculum vitae»), написаній півтора року тому німецькою мовою для здобуття докторату у Віденському університеті (датована 18 травня 1893 р.), Франко згадав, що його «збірка галицько-руських прислів'їв» мала вийти «у періодичному виданні Краківської академії» «*Zbiór wiadomości do antropologii krajowej*», «але через смерть професора Каперницького справа не була доведена до кінця» [т. 29, с. 81] Польський антрополог і етнограф, професор Ягеллонського університету в Кракові Ізидор Коперницький (Kopernicki, *1825–†1891) видав у 1877–1890 рр. 14 томів заснованого ним наукового збірника «*Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej*». У тій-таки автобіографії Франко інформував, що «тепер» його значно доповнена збірка «охоплює 15000 прислів'їв, порівнянь, образних висловлювань, каламбурів, жартівливих виразів, прокльонів, благословень, пародійованих молитов і церковних співів» [т. 29, с. 81–82], але нічого не повідомляв про її можливе видання.

²² *Дрѣбнѣи вѣсти* // Дѣло. 1895. № 51. 4/16.III. С. 3.

²³ ЛННБ. Ф. 29. Спр. 724. П. 168. Арк. 2 зв.; Мороз М. Документи, зв'язані з габілітацією Івана Франка у Львівському університеті в 1894–1895 роках. С. 145.

²⁴ Там само. С. 154.

Здогадно, повторне зголошення Франка зі значно побільшеною збіркою паремій до краківської Академії Знань було продиктоване його наміром не лише опублікувати багатющі матеріали, а й здобути прихильність польських учених. Зрозуміло, що прийняття цієї збірки до друку, вчасне іменування її збирача й упорядника співробітником Антропологічної комісії (певно, за дійового сприяння когось із польських науковців), а відтак офіційне повідомлення про це титулування теж було Франковим козирем для успішної габілітації.

Щоб заручитися підтримкою польських професорів філософського факультету Львівського університету Франко з певним тактичним розрахунком провадив свою кампанію за посаду приват-доцента. Згодом він визнавав можливий сприятливий вплив його наукових контактів із польськими професорами Львівського університету на їхнє прихильне ставлення до його спроби здобути приватну доцентуру, проте застерігав од перебільшення цього впливу і заперечував, наче він сам запобігав перед ними:

«З проф. А. Каліною я познайомився в початках 90-их років і ввійшов із ним у ближші зносини з нагоди зав'язання польського "Towarzystwa Ludoznawczego" та видавання його органу "Lud", якого перший річник вийшов 1895 р. Ся моя знайомість з проф. Каліною не була зовсім така, аби могла чимбудь допомогти мені до досягнення не то університетської катедри, але навіть хоч би приватної доцентури. Моя знайомість з іншими професорами Львівського університету, з якими я засідав разом на зборах польського "Towarzystwa Historycznego" і брав участь у його органі "Kwartalnik Historyczny", могла, певно, здобути мені у них деяке признание для моєї наукової праці, але сеї знайомости я ніколи не старався використати, аби виробити собі між професорами якусь протекцію для досягнення університетської посади»²⁵

А проте в самий розпал конкурентної боротьби за посаду у Львівському університеті Павлик з гіркотою писав до Драгоманова 4 грудня 1894 р..

²⁵ Франко І. Причинок до історії моєї габілітації. С. 5.

«<. .> Франко взагалі відсувається від політики, бо хоче стати професором. Як він розкажує, то є надія, хоть, певне, прийдеся йому дорого заплатити, бо то залежить від станьчиків, один із провідників котрих, гр. Ст. Бадені сказав недавно: "Tego człowieka trza wyciągnąć z błota"²⁶ Звісно, що воно значить. Опроче, статті Ф[ран]ка в "Народі" тепер якісь рутенські — хоть би про Огоновського. Та, може, він буде писати хоть научні статті»²⁷

Отже, побутувала поголоска, що Станіслав Бадені подумував вирвати Франка з ліворадикального оточення, як українського (РУРП), так і польського («Kurjer Lwowski»). У листі до Драгоманова від 16 січня 1895 р. Павлик знову нарікав:

«Праці Франка в "Народі" і взагалі стають чимраз більше неможливі. Вже навіть барвінчуки побивають его за полонофільство і аристократизм! А кінець статі про Огоновського — просто чортовщина. Боюся, щоби під "радикалами, що підлазять до Барв[інського]", як каже "Правда", не був Франко, хоть він і був обурений на те, що пише "Правда"»²⁸

Щодо статті «Професор Омелян Огоновський» (Народ. 1894. № 20. 15.X; № 21 1.XI, № 23/24. 1–15.XII) Франко виправдовувався перед Драгомановим у листі від 25 січня 1895 р..

«Хотілось би мені сказати Вам кілька слів про мою статтю о Огоновськім. Признаюсь Вам, я боявся, що Ви дуже вилаєте мене за неї, іменно за той дипломатичний спосіб писання, котрого я там держався. Та діло вийшло таке, що я майже з самого початку поставлений був у фальшиве положення. Зараз по смерті Огоновського я обіцяв Павликові статтю о нім для "Народу" Я міркував, що моє кандидування на приватну доцентуру, отже, зовсім не на наслідство по Огон[овськім], не перешкодить мені сказати все коротко і ясно. Тимчасом вийшло так, що моє кандидування на доцентуру без моєї спеціальної причини перемінилося в кандидування на професуру, і я мусив, щоб не утруднювати собі

²⁶ «Цього чоловіка треба витягнути з болота» (польс.). Є. Н.

²⁷ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. Т. 8. С. 153.

²⁸ Там само. С. 180.

і так трудної позиції, позичити языка у дипломатів і писати, як каже Ревакович²⁹, “спірально”, щоб і гусей не дразнити, і правди надто в лице не бити. Кінцева фраза³⁰, признаюсь, може, більше б’є на ефект, ніж має в собі правди, але після всього сказаного в статті, я думаю, кожний тямущий легко пізнає, яка міра правди є в тій фразі» [т. 50, с. 16–17]

А щодо співпраці з польськими діячами, державними, культурними чи науковими, то галицькі реалії були такі, що українські претенденти на високі державні посади в краї залежали від польських достойників і мусили зважати на них, адже вони домінували в Галицькому Крайовому Сеймі, намісництві, Крайовій Шкільній Раді, Львівському університеті, мали своїх репрезентантів в австрійському Міністерстві віровизнань і освіти. Той, хто співпрацював із польською інтелігенцією, досліджував українсько-польські культурні зв’язки, надто ж вплив польської літератури на українську, мав більше шансів обійняти вигідну посаду. Галицький український адвокат, журналіст, політичний і громадський діяч Степан Баран (*1879–†1953) у спогадах зауважив:

«Що Франко і Колесса — це зовсім не рівня, відчували всі студенти, це відчувала й велика частина нашого старшого громадянства. До університетської кар’єри Колесси допомогла його студія про вплив Міцкевича на творчість Шевченка, тема, сприйнятлива для вирішальних польських кіл Львівського університету і політично-державної адміністрації краю, що була цілком у польських руках»³¹

Утім, Франко теж писав про помітний вплив на Шевченкового «Перебендю» образу поета у фрагменті «Wielka Improvizacja» Міцкевича, а також образів кобзаря у Тимка Падури, Северина Гощинського та Міхала Чайковського (передмова до видання «поєми» 1889 р. [див. т. 27, с. 287–306]). Ол. Барвінський підтримав ви-

²⁹ Генрик Ревакович (Rewakowicz, *1837–†1907) — польський журналіст, публіцист і політик демократичного спрямування у Галичині, масон; у 1884–1907 рр. головний редактор газети «Kurjer Lwowski». Є. Н.

³⁰ «Він робив, що міг, і можемо додати: з р о б и в, щ о м і г» [т. 43, с. 381]. Є. Н.

³¹ Баран С. З моїх спогадів про Івана Франка. В 36-ті роковини з дня смерти (28.5.1916–28.5.1952). Видання «Українських Вістей» (Німеччина), 1952. С. 28.

сновки полемічної рецензії О. Кониського (Правда. 1889. Вип. 5 на Франкове «Передне слово» до його видання «Перебенді» (Львів 1889), погодившись із закидом у перебільшенні впливу поетів «української школи» на Шевченків образ Перебенді: «На мою думку, <...> Шевченко, геній, котрому не рівня Гоцинський, а тим паче Чайковський або Падура, міг незалежно і самостійно витворити тип “Перебенді” <...>»³² А Наталія Кобринська в листі до Франка від 19 січня 1889 р. обурилася самим фактом того, що Франко поставив Шевченкову поезію у залежність од Міцкевичевої: «Шевченко, крепак, учився розказувати про свою долю від польського шляхтича — га! з тим мені трудно погодитися»³³

А в доповіді «Wzajemny stosunek literatury polskiej i ruskiej» («Взаємини польської та руської літератур»), виголошеній на II з'їзді польських літераторів і журналістів, що відбувся у Львові 18–23 липня 1894 р. (того-таки року надрукована у збірнику доповідей і повідомлень), Франко, тодішній співробітник газети «Kurjer Lwowski», простежуючи взаємні впливи польської та української літератур, як на позитивний факт вказав на внесок у польську образну словесність багатьох українських письменників, які творили польською мовою; а з іншого боку, не тільки відзначив, що «w Galicji wpływ polski na rozwój literatury ruskiej był jeszcze większy [ніж у Наддніпрянській Україні. — Є. Н.], można powiedzieć, że dotychczas jest dominującym», а й не без явного перебільшення заявив:

«Śmiało powiedzieć można, że gdyby nie było zbioru pieśni Wałcława z Oleska, to nie byłoby i odrodzicieli ruskiej literatury narodowej w Galicji, Szaszkiewicza, Wagilewicza, Hołowackiego, Ustianowicza»³⁴

³² Барвінський Ол. Спомини з мого життя / Олександр Барвінський. Нью-Йорк ; Київ : Видавничий дім «Стилос», 2009. Т. 2 Частини третя та четверта / [упоряд. Альбіна Шацька ; коментар Богдана Янишина]. С. 88.

³³ Іл. Ф. 3. Од. зб. 1605. С. 195. Див. також: Швець Алла. Жінка з хистом Ариадни : Життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах. Львів, 2018. С. 273–275.

³⁴ Franko I. Wzajemny stosunek literatury polskiej i ruskiej / Dr. Iwan Franko // Pamiętnik Zjazdu literatów i dziennikarzy polskich. 1894 Referaty i wnioski. Lwów, 1894. Т. 1. [S. 3]. «У Галичині польський вплив на розвиток руської літератури був іще більший, можна твердити, що й досі домінує. Сміливо можна сказати, що якби не було збірки пісень Вацлава з Олеска, то не

Загалом у змісті й тональності Франкової доповіді відчувається жест доброї волі до культурної співпраці, взаємного пізнання та порозуміння українського й польського народів:

«W całej Słowiańszczyźnie nie ma dwóch narodów, któreby pod względem życia politycznego i duchowego tak ściśle zrosły się ze sobą, tak licznymi połączone były węzłami, a mimo to tak ciągle stroniły jeden od drugiego, jak Polacy i Rusini»³⁵

Тодішня польська професура філософського факультету виявила особливу прихильність до проскрибованого Франка, якої ні раніше, ні пізніше не виявляла до жодного українського кандидата на посаду університетського доцента чи професора. Про унікальність такої шанобливої уваги до Франка свідчать, між іншим, протилежні факти. Так, 1894 р. польська професура факультету права політичних знань Львівського університету відмовила в габілітації українському правознавцю, галичанинові Михайлові Зобкову, який іще 1889 р. здобув ступінь доктора права у Віденському університеті й відтак кандидував на львівську кафедру австрійського цивільного права з українською мовою викладання, вакантну після смерті проф. Олександра Огоновського (*1848–†1891), брата Омеляна Огоновського. Тож М. Зобків мусив виїхати до Загреба, де й влаштувався у місцевому університеті; 1898 р. габілітувався там з австрійського цивільного права, а 1906 р. — з римського права³⁶ 1895 р. філософський факультет Львівського університету відмовив у габілітації К. Студинському, а в 1898–1899 рр. не давав згоди на утворення другої української філологічної кафедри на факультеті (про це далі). Навівши ці факти й додавши, що на медичних кафедрах немає жодного українського професора, Студин-було б і воскресителів народної літератури в Галичині: Шашкевича, Вагилевича, Головацького, Устияновича» (польс.; переклад Є. Нахліка) [також див. т. 53, с. 467].

³⁵ Ibid. [S. 1]. «У всій Слов'янщині немає двох народів, які б із погляду політичного й духового життя так міцно зрослися між собою, так були пов'язані численними узами, але, незважаючи на це, так довго цуралися один одного, як поляки й українці» (польс.; переклад Є. Нахліка) [також див. т. 53, с. 465].

³⁶ Андрусак Т. Г. Зобків Михайло Васильович // *Енциклопедія Сучасної України*. Київ, 2010. Т. 10. З–Зор. С. 646.

ський у невідданій статті нарікав, що «на Львівськiм університетi з святинi науки зроблено мiсце полiтики»³⁷

М. Грушевський також констатував, що за умов університетської автономії

«i при загальнiм загостреннi польсько-руських національних вiдносин та при звiснiй непоздержливостi польського шовiнізма становище <. .> нещасливих руських катедр у Львівськiм університетi, пiд повною властю польської бiльшостi, розумiється, дуже прикре: не тiльки не може бути мови про дальший розвiй їх, але й саме iснування ненормальне й загрожене»³⁸

Грушевський навiв приклад iз Зобковим, замість якого правничий факультет 1895 р. «габiлітував до руських викладiв цивiльного права поляка д-ра Долiнського, очевидно — надiючися тим закрити дорогу русинам до сеї катедри». I лише завдяки протестам у пресi, парламентських колах i серед студентiв Мiнiстерство вiровизнань i освiти проiгнорувало габiлітацiю Александра Долiнського, через що той перестав викладати українською мовою i перейшов на польську, а університет наприкінці 1897 р. мусив запропонувати мiнiстерству, та й то поки що на суплента, українця д-ра права Станiслава Днiстрiянського³⁹ (працював вiд 1898 р.).

Повернiмось до авдiєнцiї Франка в намісника. Інші закиди Баденi, висловлені пiд час розмови 24 березня 1895 р., стосувалися приватного життя письменника: «Ви оженилися з росiянкою» (тобто пiдданою Росiйської iмперiї); «Ви взяли за нею дещо грошей?» Незрозумiло, чому Франко, за його спогадом, пiдтвердив пiд час авдiєнцiї клерикальний закид Баденi: «П[ан] намісник: “У вас четверо дiтей, i вони досi не хрещені” Я. “Так, Ексцеленцiє”» [т. 39,

³⁷ [Студинський К.] До iсторiї нової рускої катедри // Руслан. 1898. № 256. 14/26.XI. С. 1. Авторство на пiдставi рукописної бiблiографiї К. Студинського: Матерiали до бiблiографiї опублiкованих праць Кирила Студинського i лiтератури про нього / Пiдготував Мирослав Мороз. С. 145. № 116.

³⁸ [Грушевський М.] Листи з-над Полтви Лист третiй (в справi укр.-руського університету у Львовi) / *Observator* // ЛНВ. 1899. Т. 8. Кн. 11. С. 107

³⁹ Там само. С. 108.

с. 47]. Хіба що мав на увазі, що їх не хрещено у греко-католицькій церкві, адже старші сини Андрій і Тарас були охрещені за православним обрядом іще 15/27 жовтня 1889 р. (Анна і Петро таки пізніше 3/15 листопада 1896 р.). Можливо, Франко волів не признаватися католикові Бадені про православне хрещення перших двох дітей. Насамкінець намісник напучував Франка: «< > свою агітаторську діяльність мусите наразі покинути» [т. 39, с. 47]

У листі від 25 березня 1895 р. до Драгоманова, який жив у Софії, Павлик попри зауваження «Франкови узяли за зле участь у Вашім юбилею» обнадійливо сповіщав:

«Вчера Франко був у намісника, та я ще з ним не бачився; казали мені тільки, що багато его випитувався і остаточно обіцяв підперти [підтримати. Є. Н.] его. Фр[анко] цими днями їде в своїй справі у Відень. Чи не можна би відти через Ваших міністрів або кого заговорити про него у Відні? Побіда Фр[ан]ка була би й наша побіда, бо все ж таки він не вискочить зі своєї радикальної шкіри, навіть на катедрі. <. .> Найприкріще, що один із конкурентів его — Колесса»⁴⁰.

Після того як Франко прийшов до нього й розповів про візит до намісника, Павлик дописав, що Бадені «узяв Ф[ран]ку за зле» «горячу промову» на комерсі з приводу ювілею Драгоманова (Франко «розказував про Вас, як про Антихриста в Рутенії»), «на що Франко відповів, що це був гумор зо страху рутенців і т. п. перед Вами» (тобто глузування над страхом «рутенців» перед Драгомановим). Що ж до наукової промови Франка на ювілеї, то після того, як Франко показав публікацію її в «Народі» (1895. № 1/2. 1 і 15 січня), «намісник дав спокій»⁴¹ Урочистий вечір, присвячений 30-річчю літературно-наукової та громадської діяльності Драгоманова, відбувся ще 16 грудня 1894 р. у великій залі львівської ратуші. Організували його галицькі радикали за почином наддніпрянців. Франко виступив з доповіддю про наукову діяльність Драгоманова⁴²

⁴⁰ *Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом*. Т. 8. С. 219.

⁴¹ Там само. С. 220.

⁴² Юбилей 30-літньої праці Михайла Петровича Драгоманова. С. 1; Власивий юбилей // *Михайло Петрович Драгоманов. 1841–1895. Їго юбилей, смерть, автобіографія і спис творів*. С. 23. Доповідь Франка: Др. Іван Франко // Там само. С. 25–36.

Про це ще в листі до Драгоманова від 9 березня 1895 р. (тобто до авдієнції Франка в намісника) Павлик повідомляв:

«Франкові узято за зле і те, що він узяв участь у Вашім юбилею, та він відповів: *hier stehe ich*⁴³ “Я тому чоловікові завдячую більше, ніж вам усім, і коли що, то радо зречуся професури” І навіть нігде не ходив оправдуватися. Це дуже гарно з его боку»⁴⁴

Цей вчинок Франка не лише шляхетний, а й показовий: провадячи габілітаційну кампанію досить обачно, заангажовуючись польські наукові товариства, беручи участь у з'їзді польських літературів та журналістів і утримуючись од висловлювань, що їх могли сприйняти як антипольські, він, однак, не уникає політично невигідного для його стосунків із владою ушанування Драгоманова. Немає підстав гадати, наче Франкові виступи на ювілейних урочистостях фатально позначилися на його змаганні за університетську посаду, проте його шанси таки зменшили. А головне — у цьому вчинку Франка вкотре виявилася його духовна залежність од Драгоманова.

Після ювілейного вечора в ратуші учасники пішли на спільну вечерю «в одну з найперших львівських реставрацій т[а] зв[ану] Grzywińskiego»⁴⁵, де зайняли всю велику залу. За столами сиділи галицькі українські селяни разом «із молодіжю і робітниками та жінками різних народностей і станів», вони «провели кілька годин серед дружної гутірки, пісень українських та промов із різних боків на тему про солідарність опозиційних сил у Галичині, Росії й Слов'янщині та в честь Юбілята». Павлик, який робив цей огляд, відзначив Франкову промову на комерсі:

«Найбільше вражінє зробила, особливо на селян, промова, де Юбілята показано як антихриста для всіх нечистих сил у Галичині, яко вільного духа, що вибиває своє вільне пятно в кожній чесній душі»⁴⁶

⁴³ «я тут стою» (нім.). Алюзія до слів, що їх промовив Мартін Лютер на райхстазі у Вормсі 18 квітня 1521 р. у відповідь на вимогу зректися своїх ідей: «Я тут [на тому] стою! Я не можу інакше. Нехай допоможе мені Бог! Амінь». — Є. Н.

⁴⁴ *Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом*. Т. 8. С. 214.

⁴⁵ Ресторация Гживінського містилася в будинку на пл. Мар'яцькій, 9 (тепер пл. Міцкевича). Будинок зруйновано в 1990-х роках.

⁴⁶ *Властивий юбилей*. С. 104.

За повідомленням Павлика Драгоманову (в листі від 25 березня 1895 р.), Бадені «узяв» Франкові «за зле найбільше те», що співпрацює в газеті «Kurjer Lwowski»; «також дивувався, чому всі русини протів Ф[ран]ка, навіть романчукісти, — на що Ф[ран]ко відповів, що остатні, мабуть, хотіли его вжити для своїх цілів, а у него свої цілі»⁴⁷. «Романчукісти» займали більш радикальну національну позицію, ніж прихильники Ол. Барвінського, які схилялися до консерватизму й угодовства. На зборах народовсько-політичного товариства «Народна Рада» 4 травня 1894 р. більшість народовців на чолі з його головою Ю. Романчуком перейшли в опозицію до Барвінського та його прибічників, чим поклали край політиці «нової ери». У відповідь Барвінський та його одноподумці оголосили 1895 р. «новий курс» угодовської політики стосовно польських та австрійських можновладців Галичини (на відміну від соціалістів-радикалів і національних демократів, які боролися з цісарським урядом і Галицьким намісництвом, Ол. Барвінський намагався розвивати українську справу з їхньою допомогою). Зрозуміло, що для Бадені ближчими були «барвінщуки», ніж «романчукісти».

Хоча Павлик і зауважив у тому листі: «Певне, намістник брав єму за зле ще не одно, та Франко, звісно, про те мені не скаже», — усе-таки прохав Драгоманова зробити, що може, «через Шишманова, чи кого, у Відні», аби посприяти затвердженню Франкової габілітації: «Франко усе ж таки ліпший від Колесси: більший літ[ературний] талант і більше образований літературно і суспільно»⁴⁸.

За Франковими спогадами, в нього з авдієнції у намісника склалося гнітливое враження: «Тепер я знав досить напевно, що моя справа програна» [т. 39, с. 47] Та це було сприйняття через декілька років. А відразу після тої прикрої розмови з Бадені Франко не полишав спроб домогтися затвердження його приватної доцентури.

Заодно з намісником діяв супроти Франка тодішній віцепрезидент галицької Крайової Шкільної Ради, польський історик, правник і консервативний політик Міхал Бобжинський, противник суспільного радикалізму та лівих поглядів. Впадає в око, що

⁴⁷ Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. Т. 8. С. 220.

⁴⁸ Там само.

в спогадах «Історія моєї габілітації» Франко писав, наче закид за прилюдний виступ «на зібранні в честь Драгоманова» і за те, що «на комерсі по концерті» він виголосив «маркантно [яскраво, чітко означену. — Є. Н.] політичну промову» «про Драгоманова як про антихриста», йому зробив не Бадені (як одразу після авдієнції у нього Франко розповідав Павликові), а Бобжинський. Ба більше, «цей високий достойник» начебто навіть звинуватив Франка в тому, що він порушив застереження намісника утриматися «від усякої політичної агітації» [т. 39, с. 47–48]. За переказаним в «Історії моєї габілітації» твердженням Бобжинського, виступом на ювілеї Драгоманова Франко пошкодив «собі дуже», тож освітянський віце-президент одверто сказав йому: «Політичного агітатора на кафедрі не можемо стерпіти» [т. 39, с. 48]. Знаючи добре, що «приватна думка пана Бобжинського в шкільних справах майже завжди була рішачою», Франко після цієї розмови «рішуче попросився з надією на досягнення приватної доцентури». Щоправда, не бажаючи «покинути ні одного легального способу» домогтися доцентури, діждався, коли офіційний звіт про його габілітацію відіслано до міністерства, й поїхав до Відня [т. 39, с. 48].

З цієї Франкової згадки виходить, що він спершу побував у Бадені, потім виступив на ювілеї Драгоманова, відтак «кілька днів пізніше < > був на авдієнції у тодішнього віце-президента галицької Крайової Ради Шкільної проф. Бобжинського в іншій справі», після залагодження якої зайшла мова про його габілітацію [т. 39, с. 47], а відтак вирушив до міністра освіти у Відні. Проте ювілей Драгоманова радикали відзначили у Львові 16 грудня 1894 р. Франкова авдієнція в намісника відбулася 24 березня 1895 р., відтак авдієнція у Бобжинського могла бути 24–27 березня 1895 р., перед від'їздом Франка до Відня, де 29 березня він зустрівся з Рітнером. Тож розповідь про те, що Бобжинський зауважив йому: «Пан намісник сказав Вам виразно, аби Ви здержалися від усякої політичної агітації, а Ви ось знов прилюдно виступили на зібранні в честь Драгоманова» [т. 39, с. 47], скидається на Франкову фантазію, хоча Бобжинський міг дорікати йому за участь у ювілейному зібранні, яке «мало виразно політичний характер» [т. 39, с. 47]. Однак прив'язка цього закиду до авдієнції у намісника, яка насправ-

ді відбулася через три місяці після ювілею Драгоманова (а не перед цією подією), є анахронізмом⁴⁹

Отож намісник Бадені на запит Міністерства віровизнаний освіти від 25 квітня 1895 р. щодо його «думки про політичну моральну поведінку претендента»⁵⁰ надіслав пояснення від 3 липня 1895 р., у якому застерігав, що Франко разом із Павликом

«є організатором Української радикальної партії, яка має соціалістичні тенденції на національному ґрунті, вороже виступає проти держави, церкви, заможних класів і намагається викликати загрозливий економічний і політичний рух серед селян»⁵¹.

Доносячи, що «в ранніх роках д-р Франко висловлював зовсім відкрито словом і на письмі свої крайнє радикальні переконання і брав участь майже у всіх політичних соціалістичних рухах у країні», намісник визнавав, що при цьому письменник «остерігався відкрито підтримувати і вимагати крайніх заходів. Соціалістичні тенденції проявилися в нього лише теоретично». Хоча Франко заявляв про своє несприйняття ідеології соціал-демократії, «це признание не перешкоджало йому брати участь, як гостеві, в соціал-демократичних партійних з'їздах для того, щоб давати соціал-демократам поради про агітацію серед селян». Те, що «недавно Франко відійшов від офіційної участі в радикальній партії і коли в цьому році молодші елементи відкрито перейшли до соціал-демократичної партії, він не приєднався до неї», намісник трактував як «удаване коливання переконань», зумовлене бажанням «відкрити собі шлях до університетської кар'єри».

В очах намісника зашкодила Франкові також співпраця із польською газетою лівого спрямування «*Kurjer Lwowski*»: «Протягом цілого ряду років Франко був співробітником редакції львів-

⁴⁹ Згодом, коли Бобжинський мусив піти з посади віце-президента Галицької Шкільної Ради, Франко опублікував проти нього свою статтю «*Die Grosstathen des Herrn Bobrzyński*» (*Die Zeit*. 1901. Bd. 28. № 355. 20.VII; № 356. 27.VII). Український переклад: *Франко І.* Великі діяння пана Бобжинського // Радянська школа. 1959. № 11.

⁵⁰ Іван Франко. Документи і матеріали. С. 189. № 179.

⁵¹ Там само. С. 189–190. № 179.

ської скандальної газети "Kurjer Lwowski", яка вихваляла крайню радикальний напрямок в кожній галузі», дарма що, як визнавав цей польський граф, «при цьому піднімала національно-польський патріотизм». Не забув згадати Бадені й те, що «агітаторська діяльність д-ра Франка привела його до багатьох конфліктів з судом» та ув'язнення 1878 р. Насамкінець намісник висловив сумнів «у тому чи д-ру Франкові можна доручати лекції в університеті, навіть при його блискучих здібностях і красномовстві», адже «цим самим йому дали б можливість заманювати університетську молодь в радикальний або соціал-демократичний табір», а тому пропонував «відхилити прохання колегії професорів філософського факультету»⁵² Фактично, аргументи Бадені проти Франкової кандидатури мали не національну, а соціально-політичну мотивацію.

Формальною підставою для цього офіційного відпису, виразно «викривального» й неприхильного до Франка, слугував звіт дирекції львівської поліції (за підписом Кшачковського) від 27 травня 1895 р. про політичну діяльність Франка. Проте поліційний звіт, складений на доручення президії намісництва від 1 травня 1895 р., мав констатувально-стриманий характер. Зазначалося, що Франко на цей час, «хоча і належить до радикальної партії, не бере активнішої участі в її діяльності. Посвячується вивченню української історії і літератури, а також етнографії», видає «літературний журнал» «Жите і Слово». Щодо

«поглядів, то Франко разом з Павликом українофіли на підставі програми Драгоманова. Вони займають особливу позицію відносно польської нації, сприяючи тим елементам, які домагаються політичної свободи як для українців, так і росіян в Росії. Ця позиція < . . > стала в останній час причиною розколу в радикальній партії, тому що молодші елементи, що хочуть надати рухові українських селян більш класовий, ніж національний напрямок, не погодились з досюгочасними методами ведення роботи і об'єдналися з соціал-демократичною партією тоді, коли Павлик і Франко були проти цього об'єднання»⁵³

⁵² Там само. С. 190.

⁵³ Там само. С. 188. № 177

Намісник у листі до міністерства навмисно поставив такі акценти, які б аргументували недоцільність затвердження Франкової доцентури. Саме на підставі цього клопотання («звіту») від 3 липня 1895 р., «виходячи із викладених [у ньому. — Є. Н.] обставин», новий міністр віровизнань і освіти Едвард Рітнер 18 липня 1895 р. листовно повідомив Бадені про своє незатвердження «рішення колегії професорів філософського факультету Львівського університету про призначення д-ра Івана Франка приватним доцентом української літератури та етнографії цього факультету»⁵⁴ Цісарська влада Галичини й Відня за духовного сприяння верхівки греко-католицької церкви не допустила Франка до викладання у Львівському університеті, вважаючи його за соціаліста, соціал-демократа, радикала й атеїста.

Запит про Франка до Галицького намісництва від 25 квітня 1895 р. підписав тодішній міністр Станіслав Мадейський, який перебував на цій посаді до 19 червня 1895 р., а відпис намісник Бадені адресував уже новому міністрові Рітнерові, який обійняв цю посаду 20 червня. Невідомо, чи спеціально витримав таку паузу. З промов українських парламентських послів на бенкеті, що його влаштувало Польське коло на честь Мадейського 3 липня 1895 р., видно, що той прихильно ставився до галицьких і буковинських українців. Так, Вахнянин відзначив:

«<...> Мадейский яко міністер просвьіти розумів вагу справи рускої, а до потреб народу руского відносився з повною прихильністю. Яко міністер боровся Мадейский за високу мисль рівноправности народів австрийских, іменно братнього нам народа словінського. Упав він, уцілений стрілою німецької нетерпимости, але не сумніваємось, що він і на дальше буде трудитися для тої мисли».

Посол Ксенофонт Охримович, бурмістр Дрогобича, «підніс в довшій річі заслугу Мадейского для галицких та буковинських русинів»⁵⁵ Однак це ще аніж не означає, що належний до «станьчиків» Мадейський, підтримуваний галицькоукраїнськими кон-

⁵⁴ Там само. С. 191. № 180.

⁵⁵ Пир на честь б[увшого] міністра Мадейского // Буковина. 1895. № 63. 27.VI/9.VII. С. 3.

серваторами, затвердив би Франкову габілітацію. Ідеологія соціалізму та радикалізму була чужа Мадейському. Та й не міг би він згнорувати застережень і пропозиції галицького намісника «відхилити прохання колегії професорів філософського факультету».

За спогадами Франка («Історія моєї габілітації»), після того як «минали тижні за тижнями» без жодної відповіді з міністерства, знову поїхав «до Відня, але не міг застати міністра освіти» [т. 39, с. 48]. А другого дня довідався від «депутата Романчука», що міністерство відхилило його прохання і що він «з причини політичного минулого» не може «одержати *venia[e] legendi* на Львівському університеті» [т. 39, с. 49]. Очевидно, до Відня Франко заїздив 19–20 липня 1895 р. по дорозі до Праги на етнографічну виставку⁵⁶. Через кілька днів «Буковина», що виходила за редакцією Осипа Маковея, сповістила:

«Міністерство не затвердило габілітації д-ра Івана Франка на доцента рускої літератури в львівським університеті з причини его політичної минувшости»⁵⁷

Насправді Франка не затверджено не так через його політичне минуле, як через його теперішнє — участь у радикальній партії та працю в редакції радикально-опозиційної газети «Kurjer Lwowski».

13 серпня 1895 р. від Галицького намісництва (за підписом особи, яка заміщала Бадені: «Za c: k: Namiestnika», тобто «За [ісарсько-]к[оролівського] Намісника») до деканату філософського факультету Львівського університету надійшло письмове повідомлення польською мовою про те, що міністр віровизнання і освіти Рітнер відписом від 18 липня 1895 р. не затвердив ухвали колегії професорів факультету в справі габілітації д-ра Франка як приват-доцента української літератури й етнографії. У зв'язку з цим намісництво повернуло деканатові документи від 22 березня 1895 р. Про це незатвердження декан Пузина листом польською

⁵⁶ У листі до А. Чайковського від 28 червня 1895 р. зі Львова Франко сповіщав, що збирається їхати до с. Циган (на Тернопільщині), відтак повернувшись «до Львова, щоб їхати до Відня і Праги» [т. 50, с. 47–48]. 21 липня листом вистував Франтішека Ржегоржа, що він уже «в Празі» й хотів би зустрітися, а в листі до нього-таки від 26 липня 1895 р., також із Праги, шкодував, що «не міг бачитися» з ним, і повідомив: «<. > міністерство не затвердило моєї габілітації на доцента руської літератури на університеті» [т. 50, с. 48].

⁵⁷ *Міністерство...* // Буковина. 1895. № 72. 13/25.VII. С. 3.

мовою від 26 серпня 1895 р. повідомив Франка, повертаючи йому «додатки» до його «прохання» (тобто заяви на габілітацію). В обох письмових повідомленнях причини незатвердження не зазначено⁵⁸

За спогадом Яна Каспровича, згодом він «мав нагоду говорити про кафедру з тодішнім маршалком Бадені» (тобто Станіславом Бадені, який двічі — у 1895–1901 і 1903–1912 рр. — був маршалком Галицького Крайового Сейму), і той винуватцем недопущення Франка до викладання у Львівському університеті називав греко-католицького митрополита:

«Маршалок казав мені тоді (я не мав причини сумніватися в правдивості його слів, так відзначалися вони щирістю), що покликанню Франка на ту кафедру спротивився тогочасний український митрополит Сембратович, мотивуючи тим, що на його виклади ходитимуть українські богослови, що на них муситиме впливати негативно, бо ж Іван Франко — “атеїст”»⁵⁹

Першого разу цісар призначив Станіслава Бадені маршалком сейму VII каденції, перша сесія якої почалася 28 грудня 1895 р., тобто вже після того, як Франкову доцентуру не затверджено в міністерстві. Заступником маршалка цісар знову іменував кардинала Сильвестра Сембратовича⁶⁰

Однак про те, що саме намісник Казімеж Бадені, а не митрополит Сильвестер Сембратович, відіграв вирішальну роль у відхиленні Франкової доцентури, свідчив невідомий адресант у цитованому вище листі до К. Лучаківського від 20 листопада 1894 р. Роль митрополита Сембратовича звелася радше до моральної підтримки намісничої протидії. Згодом у листі до Михайла Комарова від

⁵⁸ ЛННБ. Ф. 29. Спр. 724. П. 168. Арк. 38–39 зв.; Мороз М. Документи, зв'язані з габілітацією Івана Франка у Львівському університеті в 1894–1895 роках. С. 162–163. Ці матеріали (автографи) зберігаються у фонді М. Возняка у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника (Ф. 29. Спр. 724. П. 168. Арк. 1а–39 зв.). Їх описи та публікації (німецькомовних та польськомовних текстів — лише в українському перекладі) див.: Деркач М. Д. Матеріали Івана Франка до історії української літератури. С. 112–132; Мороз М. Документи, зв'язані з габілітацією Івана Франка у Львівському університеті в 1894–1895 роках. С. 143–163.

⁵⁹ Каспрович Я. Спогади про Франка // Спогади 2011. С. 344–345.

⁶⁰ *Sejm galicyjski* // KLw. 1895. № 360. 29.XII. S. 1.

18 квітня 1900 р. Франко покладав вину за недопущення його до викладання у Львівському університеті саме на галицького намісника: «<...> у Львові я не викладаю для того, бо власть (гр. Бадені) не затвердила мене» [т. 50, с. 149–150] А в статті німецькою мовою «Wie ich dazu kam? Eine Erinnerung» [«Як це сталося? (Спогад)»] (Die Zeit. 1903. № 167) — післямові до публікації повісти «На дні» в німецькому перекладі (№ 164–165) — Франко, згадуючи свої перший та другий арешти, пов'язав також із ними відмову Бадені допустити його до викладання у Львівському університеті:

«З таких і подібних епізодів <. .> повстав серед п'ятнадцять літ великий злочин того “політичного минулого в попередньому моєму житті”, через який граф Бадені як галицький намісник не міг перемогти себе, щоб затвердити мене приватним доцентом при Львівському університеті» [т. 34, с. 376].

Про те, що Франко добре усвідомлював, хто був винуватцем його недопущення до університетської кар'єри, свідчить його заперечення українському перекладачеві й літературознавцю Грицькові Войташевському⁶¹, який у передмові під невигадливою назвою «Предисловие» до збірки з двох Франкових оповідань «К свету! На промыслах / Перевод с украинского Г Войташевского и М. Новиковой» (Москва, 1911]) твердив, буцімто «кафедри йому все-таки не пощастило дістати, тому що сього не захотіла шовіністично настроєна польська професура, в якої руках міститься фактично розпоряджування університетом» [цит. за Франковим перекладом: т. 39, с. 40] У відповідь Франко у статті «Причинки до автобіографії» (Неділя. 1912. № 9) спростовував:

«<. .> я справді, хоч і не маючи надії на досягнення професури, габілізувався у Львові на доцента і видержав габілітаційний екзамен з відзначенням, але доцентури не одержав не через шовінізм професорської колегії Львівського університету, яка сама не має власти рішати про такі справи, а для мене особисто була навіть прихильно настроєна, але через veto політичної власти, а власне тодішнього намісника гр[афа] Казимира Баденія» [т. 39, с. 41]

⁶¹ Про Г. Войташевського та його взаємини з Франком див.. Нахлік Є. Войташевський Грицько // Франківська енциклопедія. Т. 1. С. 297–300.

27 серпня 1895 р. в чернівецькій газеті «Буковина» з'явилося повідомлення, датоване 26 серпня, про те, що «др. Володимир Коцовський, дотеперішний суплент при учительській семінарії у Львові, іменованій провізоричним головним учителем [учителем-практикантом. — Є. Н.] при тій школі»⁶². Перед ним відкривалася кар'єра семінарського професора. На цій посаді він дослужився до директора чоловічої учительської семінарії в Сокалі (директорував од 1910 р.⁶³ до кінця життя; помер 10 або 11 лютого 1921 р.).

А доцентом Львівського університету став Олександр Колесса, який габілітувався у Чернівецькому університеті й того самого року був не лише затверджений Міністерством віровизнань і освіти, а й переведений до Львова на підставі ухвали колегії професорів філософського факультету тутешнього університету. 21 вересня 1895 р. «Діло», покликуючись на оголошення у віденській урядовій газеті «Wiener Zeitung», повідомило, що міністр

«затвердив ухвалу колегії професорів виділу філософічного університету львівського, котра одержану д-ром Алекс[андром] Колесою на виділі філософічним університету черновецького *veniam docendi* для руского языка і літератури узнає за важну для філософічного виділу університету львівського»⁶⁴

Очевидно, після того як у середині серпня 1895 р. деканат філософського факультету Львівського університету отримав офіційне повідомлення від Галицького намісництва про міністерське незатвердження Франкової габілітації, у колегії професорів не було іншого виходу, як погодитися на переведення Колесси, щоб забезпечити викладання історії української літератури.

Недавній радикал Колесса з популярною революційною піснею на його слова «Шалійте, шалійте, скажені кати. .» виявився для можновладців (знали вони про його авторство чи ні) «меншим

⁶² Іменоване / Буковина. 1895. № 91. 15/27 VIII. С. 3.

⁶³ Дійсні члени Товариства з кінцем 1910 року // Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові. 1911. Вип. I. Ч. 45. С. 21.

⁶⁴ Приватні доценти // Діло. 1895. № 202. 9/21.IX. С. 3. Наступного дня цю новину поширила «Буковина»: «Др. Олександр Колесса одержав від міністерства просвіти позволене не в Чернівцях, але у Львові викладати про руску мову і літературу» (Др. Олександр Колесса... // Буковина. 1895. № 105 і 106. 10/22.IX. С. 5).

злом», аніж Франко з «Вічним революціонером». Крім габілітованого Колесси, який вчасно відступився од радикалізму, державна (австрійсько-польська, шляхетська) і церковна (греко-католицька) влада Галичини не мала кого реально протиставити Франкові. У цій ситуації, коли одним домагальникам доцентури чи професури у Львівському університеті бракувало достатніх наукових підстав, а інші відмовилися од кандидидування, у Колесси виявилися найбільше шансів стати провладною альтернативою Франкові. За сприятливого збігу обставин О. Колесса і здобув доцентуру у Львівському університеті, не відзначаючись ані бездоганною політичною благонадійністю, ані безперечною науковою репутацією і не маючи беззастережної впливової підтримки ні від професури філософського факультету, яку доводилося обходити через Чернівці, ні від греко-католицької митрополії, ні від народо-вців («барвінщиків» та «романчуків»), ані від радикалів, ані від наддніпрянських українців, хоча водночас йому сприяло те, що всі ці групи не були категорично налаштовані проти нього. «Рутенський бог», помічі якого іронічно побажав Колессі Павлик у листі до Драгоманова від 14 лютого 1895 р., таки допоміг йому.

Олександр Колесса працював приватним доцентом української («руської») мови та літератури філософського факультету Львівського університету від 1895 р.⁶⁵ і водночас заміщав професора цих предметів од зимового семестру 1896/7 р.⁶⁶ до зимового 1897/8 р.⁶⁷ Щойно з літнього семестру 1898 р. став надзвичайним професором⁶⁸, а з літнього семестру 1901 р. — звичайним⁶⁹.

⁶⁵ Його прізвище вперше фігурує в довіднику на літній семестр 1895/96 навчального року (тобто на квітень — липень 1896 р.): *C[isarsko-]. K[rólewski]. Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie : Skład Uniwersytetu i program wykładów w letniem półroczu 1895/6. Lwów, 1896. S. 18.*

⁶⁶ *C. K. Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie : Skład Uniwersytetu i program wykładów w zimowem półroczu 1896/7. Lwów, 1896. S. 18.*

⁶⁷ *C. K. Uniwersytet imienia Franciszka I we Lwowie : Skład Uniwersytetu i program wykładów w zimowem półroczu 1897/8. Lwów, 1897. S. 20.*

⁶⁸ *C. K. Uniwersytet imienia Cesarza Franciszka I we Lwowie : Skład Uniwersytetu i program wykładów w letniem półroczu 1897/8. Lwów, 1898. S. 20.*

⁶⁹ *C. K. Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie : Skład Uniwersytetu i program wykładów w letniem półroczu 1900/901. Lwów, 1901. S. 21.*

Олександр Барвінський і Франкова доцентура

Вину за свою невдачу із затвердженням габілітації Франко покладав, зокрема, на свого впливового політичного опонента Олександра Барвінського, який нібито використав свої посольські впливи, щоб не допустити його до університетської кафедри. На той час О. Барвінський був депутатом Палати Послів Державної Ради у Відні (1891–1907), послом до Галицького Крайового Сейму (1894–1904), а також головою Руського Педагогічного Товариства (1891–1896) і членом Крайової Шкільної Ради (1893–1918). У спогаді «Історія моєї габілітації» Франко переповів таку чутку:

«О. Барвінський, тоді найвпливовіший руський депутат і головний діяч так званої польсько-руської угоди, мав сказати: “Скоріше на моїй долоні виросте волосся, як Франко буде доцентом”» [т. 39, с. 47]

З цього приводу син Ол. Барвінського Богдан із жалем згадував (оскільки тут і далі цитую архівні матеріали та малодоступні публікації, то є сенс наводити їх при потребі досить широко):

«З уст мого батька знав я, як знаменитим був цей виклад [Франкова лекція. — Є. Н.], як колегія професорів філософічного факультету одногосно вставила Франка у пропозицію на призначення йому доцентури, однак австрійське Міністерство освіти не дало свого дозволу на “*veniam docendi*” [право викладати (латин.). — Є. Н.]. Тим прикріше відчув я це, коли Франко приписував цю свою невдачу в досягненні доцентури мому батькові Олександрові, а навіть у передмові до випущених у 1897 р. в польській мові “Галицьких образків” п. н. “Дещо про себе самого” <. .> вложив у батькові уста такі слова: “Бійтеся Бога, як можна цього чоловіка пустити на університет! Придивіться тільки, в якому подер-

тому сурдугі він ходить". При цьому вказував Франко недвозначно на мого батька <. >»¹

У цій трохи іронічній згадці у передмові «*Niesco o sobie samym*» («Дещо про себе самого») до збірки «*Obrazki galicyjskie*» (1897) Франко не називав прізвиська Барвінського, але натякав на нього словами «брат-русин» (тобто один із братів Барвінських) та добре оплачувана «праця для добра Руси й Австрії» (камінець у бік Ол. Барвінського як посла Райхсрату й сейму, а також педагога-високопосадовця, а водночас закид йому в угодовстві):

«Об'єднаній коаліції урядових сфер з інкамерованими² українцями [в оригіналі: *Rusinami*. — Є. Н.] вдалося врятувати Русь від такого нещастя, яким, без сумніву, було б моє викладання. "Бійтеся Бога, як можна цього чоловіка пустити в університет! Подивіться тільки, в якому сурдугі він ходить!" Так кваліфікував мою кандидатуру брат-русин [у польському оригіналі: «*brat Rusin*»; в українському перекла-

¹ Барвінський Б. О. Мої спомини про д-ра Івана Франка (1890–1915). Др. Богдан Ол. Барвінський // ІЛ. Ф. 3. Од. зб. 4890. Арк. 3–4. Машинопис із рукописними виправленнями та вставками.

² *Інкамерований* той, що є на державній службі (польс. *inkamerowany* — на державній службі, у державній власності; пор. *камеральний* — державний: *Словник української мови* : [в 11 т.]. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 4 І-М. С. 82). У першодруці помилково: *inkarmerowanymi*; так само у перекладі: *інкармерованими* [т. 31, с. 30]. До речі, М. Возняк, цитуючи цей уривок в українському перекладі, виправив помилку в польському першодруці: «із інкамерованими українцями» (*Возняк М. Недопущення Івана Франка до доцентури у Львівському університеті* // Іван Франко Статті і матеріали. Львів, 1948. Збірник 1. С. 62).

Вислів «інкамеровані русини» трапляється в тодішній галицькій пресі чи то з легкої руки Франка, чи то як такий, що кружляв серед галичан. Так, його вжито в невідпущаній статті у польському часопису, надрукованій після появи Франкової передмови «*Niesco o sobie samym*» (*Na szkodę narodu polskiego* // *KLw*. 1897. № 311. 9.XI. S. 1), і передруку цієї статті (у перекладі) в українській газеті: до «однієї із заслуг "великого мужа" гр. Баденього» саркастично залічено «витворене зненавидженої руским загалом "спільки інкамерованих русинів", котра йому завдячує своє настанє і існуванє» і становить одну з «причин, що зложилися на необчислиме в наслідках заострене руско-польських відносин в Галичині» («*На шкоду народу польського*» // *Дїло*. 1897 № 245. 28.X/9.XI. С. 1). — Є. Н.

ді у «Зібранні творів» слово «русин» пропущено. — Є. Н.] — той самий, який за свою патріотичну працю для добра Руси й Австрії одержує шість чи сім платень. Очевидно, перед таким аргументом моя кандидатура на приват-доцента мусила впасти, а мотив “Politisches Vorleben” (політичне минуле) тільки чемніше прикривав справжню причину...» [т. 31, с. 30].

Богдан Барвінський зазначив далі у спогадах:

«Мій покійний батько неодноразово пояснював мені, а у своїх не видрукованих ще в цілості “Споминах з мого життя” підкреслює з повною рішучістю, що подібних слів про Франка ніколи не сказав і взагалі проти його кандидатури на доцента ніколи не виступав»³

У рукописних «Споминах з мого життя» Ол. Барвінський спеціально зупинився на докладному і правдивому висвітленні своєї позиції щодо Франкової габілітації:

«Після некорисного рішення справи габілітації д-ра Франка Міністерством просьвіти опозиціоністи гляділи [шукали. Є. Н.] провинника і витворили сплетню: хто винен? Очевидно Барвінський! <...> Д-р Франко найшов на філос[офічному] виділі [тут: факультеті. — Є. Н.] Львівського університету між польськими професорами прихильників, котрі після відчитання кандидатом габілітаційної розвідки про Шевченкову “Наймичку” піддержали змагання д-ра Франка до осягнення доцентури, і виділ філософічний подав до Міністерства просьвіти внесення на затвердження. Д-р Франко робив усякі заходи з свого боку, щоби добитися доцентури, представився д-рові Бобжинському, котрий звичайно писав від намісництва реферати [доповідні записки. Є. Н.] в університетських справах, і намісникові гр. Баденьому. Як мені опісля оповідали, гр. Бадені мав сказати д-рові Франкові по довшій розмові: “to trudno wprost z redakcji “Kurjera Lwowskiego” dostać się na katedrę uniwersytecką!”⁴ Намісник недобрим оком дивився на “Kurjer Lwowski”, ко-

³ Барвінський Б. О. Мої спомини про д-ра Івана Франка. Арк. 4.

⁴ «це важко просто з редакції “Kurjera Lwowskiego” потрапити на університетську кафедру!» (польс.). — Є. Н.

трий не раз доволі різко виступав проти гр. Баденього. Намісник вважав д-ра Франка соціал-демократом, прихильником М. Драгоманова, котрого тоді вважали революційним агітатором, і з того становища і митрополит д-р С. Сембратович був противником д-ра Франка. Деякі наші люди дораджували д-рові Франкові, щоб представився також митрополиті, але чи се зробив, не знаю. Звертався до мене також посол д-р Окуневський з проською, щоби я піддержав змагання д-ра Франка до досягнення доцентури: “Виходили-сьте пару чобіт за кафедрою історії України і Грушевським, зробіть се ще і за д-ром Франком”, — говорив він мені. Я на се відповів д-рові Окуневському, що зовсім не буду ставати д-рові Франкові в дорозі до габілітації, одначе годі від мене вимагати, щоби я і за ним “пару чобіт виходив” Нехай вже за ним походять сі люди, що говорять, що досягнені моїми заходами [успіхи. — Слово, вписане олівцем. — Є. Н.] мали би значіння в інших обставинах, але тепер не мають сеї ваги, бо нібито дані “з ласки”, а не “виборені” Я, отже, зовсім не вдавався в сю справу, полишаючи її полагоду иншим, але зате д-р Окуневський в кілька місяців накинувся на мене мокрим рядом < >»⁵

Згадував О. Барвінський і свою розмову з Франком про його доцентуру.

«Д-р Франко їздив опісля до Відня, щоби і в Міністерстві просвіти походити за своєю справою. Був у секційного шефа д-ра Рітнера і у міністра просвіти Мадейського, і сам мені про се оповідав, коли я [його. — Слово, вписане олівцем. Є. Н.] случайно зустрів на дворці північної залізниці і спитав его, що він тут поробляє. “Ось приїхав поклонитися панам в міністерстві” — й оповідав про свої візити. Я тоді подумав собі, яка то у нашого некритичного громадянства подвійна мірка. Коли я, як опісля признавав мені М. Павлик, “ходив по міністерствах за справами народними, для народу”, то се називано на вічах і в “Ділі”, “Народі” і т. п. сервілізмом, а навіть М. Драгоманів називав се “забіганням в та-

⁵ Барвінський Ол. Спомини з мого життя / Олександр Барвінський // М. Ф. 135. Од. зб. 26. С. 638–641.

бір історичної Польщі”, а коли чоловік, хоч би так спосібний, як д-р Франко, ходив “за собою”, то се не тільки нікого не вражало, але, навпаки, вважали се чимсь зовсім потрібним і природним»⁶

Раніше у спогадах Барвінський з образою зауважив, що, коли вимагали громадські справи, він «не відказувався та ходив — як радикали глумливо висловлювалися, “антишамбрував” [чекав у передпокої, оббивав порогів. — Є. Н.] — по міністерствах і робив усе по своїм силам, а не тільки “говорив”, як злосливо перед моєю дружиною сказала п. Франкова»⁷.

Про свою тодішню обізнаність із ситуацію довкола виборів О. Барвінський зазначив у мемуарах:

«В ту пору робив заходи в справі доцентури з укр. літератури д-р Олександр Колесса, а також д-р Кирило Студинський, і з того виходили всякі неприємні сплетні і коромоли [крамоли. — Є. Н.], про котрі і до мене доходили слухи. Про ці поговори різнородні звіщала мене також моя дружина, а на се відписав я 21/3 1895: “І Грушевський пише мені про габілітацію, а се перевів факультет, а від міністра залежить затвердження, і він уже заявив, що зробить в порозумінню з намісником, а сей виразно і рішучо сказав: “to sprawa skończona”⁸ — очевидно, не потвердить. < .>”⁹

А сам Барвінський, за його словами, дотримувався позиції невтручання:

«Я не вдавався, отже, в сю справу < .>. Очевидно, опісля, хоч я не ставав у дорозі д-рові Франкові, коли справа була неприхильно рішена, накинулися на мене знов як на провинника, а також д-р Окуневський < .> написав мені 1 (13) жовтня 1895 р. вельми напасливий лист < >»¹⁰

⁶ Там само. С. 641–642.

⁷ Барвінський Ол. Спомини з мого життя . Часть V / Олександр Барвінський ; Підготовка тексту, коментар А. Шацької // Спадщина Літературне джерелознавство , Текстологія. Київ Laugus, 2011. Т. 6. С. 174.

⁸ то справа вирішена (польс.). Є. Н.

⁹ Барвінський Ол. Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. С. 642–643.

¹⁰ Там само. С. 643.

У цьому листі, що його О. Барвінський опублікував у газеті «Руслан» зі своєю відповіддю, Теофіль Окуневський зауважив:

«І коли я знов просив Вас, щоби-сте ужили свого впливу, коли уже судьба дозволила Вам коло високого олтаря стояти, та допомогли Франкови досягнути катедру літератури рускої, Ви, від котрого можна було чей надіятися, що дорожачи будучностей свого народу, своєї молодіжи, внесетеся понад всякі партійности, дрібнечки та личности, — Ви не відчули, видко, навіть того, що увесь наш нарід дивився тогди на Франка, як на красшу будучність свою, бо-сте тільки і написали втогди в “Правді” своєї, що як радикалам треба кого з них “в люди вивести”, то они уміють кланятись Вам!»¹¹

На цього листа Барвінський одписав 14 листопада 1895 з Відня:

«<...> мушу <...> рішучо заперечити, начебто я кермовався чи то в житю приватнім, чи прилюднім л и ч н и м и н е н а в и с т я м и <...>. Я вихований змалку релігійно <...>, і вже з християнського становища се в мене неможливе. <...> я до нікого в світі н е н а в и с т и не чую <...>»¹².

Зазначивши, що він «побиває змаганя» радикальної партії, бо ці змагання, на його погляд, «незгідні з потребами нашого народу, позаяк се теорії західні, вироблені серед інших обставин і потреб житєвих», Барвінський наполягав: «Однак і тут н е н а в и с т и <...> мені таки не докажете»¹³.

¹¹ З переписки між д-ром Теофілем Окуневським а послом Олександром Барвінським : Лист д-ра Теофіля Окуневського до Олександра Барвінського // Руслан. 1906. № 29. 7/20.II. С. 2. Також див. власноручну копію Ол. Барвінського з оригіналу: *Барвінський Ол.* Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. С. 646–647.

¹² З переписки між д-ром Теофілем Окуневським а послом Олександром Барвінським : Лист Олександра Барвінського до д-ра Теофіля Окуневського в Городенці // Руслан. 1906. № 30. 8/21.II. С. 2. Рукописна копія невідомою рукою з оригіналу: *Барвінський Ол.* Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. Арк. 653–653 зв.

¹³ З переписки між д-ром Теофілем Окуневським а послом Олександром Барвінським : Лист Олександра Барвінського до д-ра Теофіля Окуневського в Городенці // Руслан. 1906. № 31. 9/22.II. С. 1; *Барвінський Ол.* Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. Арк. 655–655 зв.

Стосовно докору Т. Окуневського, що він «не вволив» його «домаганню, щоб допомогти Франкови досягнути катедру літератури», попри те, що, на його (Окуневського) думку, на Франка «увесь наш нарід дивився як на красшу будучність», Барвінський зауважив:

«Насамперед, весь нарід не знає і не уміє ще оцінити Франка, як і значіння катедри літератури, хіба маєте тут на думці руску інтелігенцію, але і та не вся таку має думку про Франка, як Ви кажете. Навіть коли б взяти всіх світських [Навіть п. Романчук, котрий в політичних поглядах не в однім ріжнився від мене, в розмовах, які ми з собою не раз вели про Франка і его твори, висловлював рішучо погляд, що “ми его перецінюємо” — *Післявоєнна прим. О. Барвінського в списку листа*¹⁴], то й між тими поглядами були ріжні, а я знаю, що й на Україні не так на сю справу дивилися, як Ви і партия радикальна. Що я за Франком, як я Вам заявив, не хочу “виходити ще одної пари чобіт”, як Ви сего вимагали, на те зовсім не впливали особисті мої відносини до Франка, котрий все і всюди, де міг, мене паплюжив», —

ображено виправдовувався Барвінський і переконував колегу:

«Я вже доволі давав доказів, що умію взнестися понад такі особисті згляди. Я цінив і ціню талант Франка, хоч і не такий ним засліплений, щоби не бачив слабих сторін его, але, на мій погляд, до таланту на становище професора рускої літератури треба ще чогось більше, треба характеру. А сего у Франка нема. [Се виявилось наглядно в передмові его до польского перекладу его “Талицьких новель”¹⁵, як і під час та після юві-

¹⁴ Барвінський Ол. Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. Арк. 658 зв. Що власноручні примітки О. Барвінського синім чорнилом в цій рукописній копії невідомою рукою (чорним чорнилом) зроблені після Першої світової війни, свідчить примітка, в якій ідеться про шкідливі наслідки для «Табсб[урзької] монархії і нашого народу», які виявилися «у світовій війні» (Там само. Арк. 653).

¹⁵ У передмові «Niесо o sobie samym» Франко виключно заявив: «<...> не люблю русинів [тут: українців. Є. Н.]. <...> навіть нашої Руси не люблю <...>» і т. д. [див. т. 31, с. 30, 31] Пізніше у вірші «Сідоглавному» (Ю. Романчуку), написаному того-таки року, поет оксиморонно пояснював, що не любить «Руси» (України) «з надмірної любови» [т. 2, с. 185].

лею М. Павлика в статі, напечатаній Франком в "Літ. Наук. Вістнику" (1905 р.)¹⁶; пор. також книжечку д-ра Пулюя¹⁷ — Прим. О. Барвіньського чорним чорнилом у списку листа й у друці¹⁸. Я з ним близько так не стикався, щоб ближче пізнати, однак же, що мені свого часу розказував з пожиття з ним Белей і інші его приятелі, впевнило мене, що у него viel Talent aber wenig Character¹⁹, а впевнило мене в сім і се, що его писання в "Kwartalnik-u [Historycz. — Післявоєнний допис О. Барвіньського синім чорнилом у списку]"²⁰ містять в собі стільки підлизування полякам, що коли б я щось подібного в життю був напечатав, мене б окликано з р а д н и к о м. Однак, на жаль, у нас не мірять о д н о ю мірою»²¹

Щодо зауваження Окуневського, наче Барвіньський син патизує польській шляхті «за то, що она нам культуру приносить западну»²², той у рукописній копії листа додав примітку: «невіріст

¹⁶ Йдеться про Франкову статтю «Михайло Павлик. Замість ювілейної свідчення» (ЛНВ. 1905. Т. 29. Кн. 3), яка була недружнім випадком проти давнього побратима, здійсненим до того ж на його ювілей — 30-річчя літературної та громадсько-політичної діяльності. — Є. Н.

¹⁷ Йдеться про «третє доповнене видання» книжки Івана Пулюя «Нові і старі зорі» (Відень Накладом автора, 1905), у додатку до якого вміщено його «Кілька споминів про Куліша і його дружину Ганну Барвінок» із критикою Франка. — Є. Н.

¹⁸ У друці примітку подано за підписом: Ред[акція] Русл[ана] (3 переписки між д-ром Теофілем Окуневським а послом Олександром Барвіньським: Лист Олександра Барвіньського до д-ра Теофіля Окуневського в Городенці // Руслан. 1906. № 32. 10/23.ІІ. С. 2). У списку цю примітку закреслено синім чорнилом (отже, після війни) (Барвіньський Ол. Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. Арк. 659).

¹⁹ великий талант, однак мало характеру (нім.). — Є. Н.

²⁰ У польському науковому журналі «Kwartalnik Historyczny», що виходив у Львові, Франко друкувався в 1888–1889, 1892, 1895 рр. — Є. Н.

²¹ З переписки між д-ром Теофілем Окуневським а послом Олександром Барвіньським: Лист Олександра Барвіньського до д-ра Теофіля Окуневського в Городенці // Руслан. 1906. № 32. 10/23.ІІ. С. 1, Барвіньський Ол. Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. Арк. 658 зв.–659 зв.

²² З переписки між д-ром Теофілем Окуневським а послом Олександром Барвіньським: Лист д-ра Теофіля Окуневського до Олександра Барвіньського // Руслан. 1906. № 29. 7/20.ІІ. С. 2; Барвіньський Ол. Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. С. 645.

слів, мені приписаних, виказав я в долученій моїй відповіді»²³, а в згаданому відпису зауважив:

«Що ми з західної культури чимало скористали, сего ніхто, свідомий [так у списку; в друці помилково: несвідомий.

Є. Н.] історії, не заперечить, се ж і Франко так вихвалював в “Kwartalnik-u”, а Куліш в “Історії возсоединенія [Руси. — Післявоєнний допис О. Барвінського синім чорнилом у списку]”, хоч я ані з одним, ані з другим до значного ступня не згоджуюся».

І далі Барвінський пояснював свою політичну позицію:

«Я тільки встоював і встоюю за тим, що ми з поляками мусимо чи борше, чи пізнійше дійти до *modus vivendi* [спосіб життя (латин.). — Є. Н.] в краю, що се лежить в інтересі обидвох народів і чим скорше се станеться, тим ліпше, розуміється, на основі повної рівноправности»²⁴

Після Першої світової війни О. Барвінський після слів «обидвох народів» додав синім чорнилом у кінці сторінки примітку: «се було також в інтересі держави, але до сего не доведено, і воно вийшло на шкоду Габсб[узької] монархії і нашого народу, як се виявилось у світовій війні»²⁵. Очевидно, Барвінський мав на увазі окупацію Східної Галичини російсько-імперською армією, розпад Австро-Угорської імперії, виниклу після цього українсько-польську війну 1918–1919 рр. і поразку Західно-Української Народної Республіки, в уряді якої він очолював Державний секретаріат освіти і віросповідань.

Із наведених вище міркувань О. Барвінського видно, що він попри свої запевнення кермувався усе-таки суб'єктивним ставленням до гострого на слово Франка, і це ставлення визначалося власними незагоєними кривдами, не надто приємними враженнями інших осіб (передусім народолюбів) од спілкування із загонистим письменником, а також їхніми уразами. Врешті, Барвінський прямо визнав:

²³ Там само.

²⁴ З переписки між д-ром Теофілем Окуневским а послом Олександром Барвінським Лист Олександра Барвінського до д-ра Теофіля Окуневського в Городенці // Руслан. 1906. № 30. 8/21.II. С. 2. Барвінський Ол. Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. Арк. 653.

²⁵ Там само.

«З тих причин я не міг попірати [підтримувати (полонізм). Є. Н.] Франка, а мав на думці і заходився перевести відповідного кандидата з України, і на се згоджувалися намісник і інші компетентні люди. Що се не сталося, се не моя вина»²⁶

До цих слів Барвінський додав примітку: «Правительство було за покликанем проф. Дашкевича з Київа, одначе сей з родинним зглядів відказався»²⁷ Микола Дашкевич спершу, було, погодився переїхати до Львова, але роздумав через те, що вагався, як бути з двома синами, які вчилися у вищих класах у Києві російською мовою за іншою навчальною системою²⁸ Отже, О. Барвінський не зовсім стояв осторонь тодішніх виборів доцента чи професора української літератури та фольклористики Львівського університету і пробував запросити наддніпрянського професора, як перед тим спровадив М. Грушевського (після відмови В. Антоновича) на кафедру історії. Навряд щоб консерваторові Барвінському могла подобатись кандидатура вчорашнього галицького радикала Колесса. Радше волів поміркованого Студинського, який був його свояком і якого він добре знав²⁹, та й якому протегував його політичний парт

²⁶ З переписки між д-ром Теофілем Окуневским а послом Олександром Барвінським : Лист Олександра Барвінського до д-ра Теофіля Окуневського в Городенці // Руслан. 1906. № 32. 10/23.II. С. 1; Барвінський Ол. Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. Арк. 659 зв.

²⁷ У друці листа примітку подано за підписом: *Ред[акція] Русл[ана]* (З переписки між д-ром Теофілем Окуневским а послом Олександром Барвінським : Лист Олександра Барвінського до д-ра Теофіля Окуневського в Городенці // Руслан. 1906. № 32. 10/23.II. С. 2). У списку цей підпис закреслений (Барвінський Ол. Спомини з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. Арк. 659 зв.).

²⁸ Возняк М. Недопущення Івана Франка до доцентури у Львівському університеті. С. 60.

²⁹ Друга дружина Ол. Барвінського (від 1879 р.) Євгенія була сестрою у перших Кирила Студинського, донькою Максиміліана Любовича й Олени Студинських сестри Йосифа Студинського, Кирилового батька. Громадські дороги Барвінського і К. Студинського не раз перетиналися. Бравши участь у літній мандрівці молоді Поділлям 1885 р., Студинський згодом у спогаді, датованому 13 травня 1938 р., відзначив: «Вандрівники з'їхалися дня 2 серпня до Тернополя, знаменито зорганізованого Олександром Барвінським» (Студинський К. Третя вандрівка в році 1885 і моя перша зустріч з київською молоддю // Єдлінська У Кирило Студинський. С. 227). Перед від'їздом до Києва на ферії до вуйка (маминого брата), купця Володимира Качали у липні 1887 р. Студинський побував у Тернополі в Ол. Бар

нер Вахнянин. Одначе Студинському ще належало пройти габілітацію. А в конкуренції з Франком кандидатура Колесси, який позбувся своєї молодечої лівизни, була прийнятна для Барвінського.

Попри пошуки кандидата з Наддніпрянської України (втім, безрезультатні) О. Барвінський безпосередньо не протидіяв Франковій спробі обійняти посаду доцента Львівського університету. Проте й не сприяв цьому. Та й не з руки було Барвінському, християнському демократові, підтримувати Франкову доцентуру, адже він ніколи не поділяв його радикальних, соціалістичних поглядів, ставлення до релігії та церкви, тому й не хотів, щоб університетська кафедра стала трибуною чужої йому пропаганди. На противагу РУРП Барвінський за підтримки митрополита Сильвестра Сембратовича 1896 р. заснував та очолив першу українську консервативну партію Католицький Русько-Народний Союз, а 1911 р. перетворив його на Християнсько-суспільний Союз (обидві партії мали правочентристське спрямування). Визначав себе і свою партію як «руські християнські суспільники»³⁰ До того ж Барвінський знав тверду позицію намісника Бадені, налаштованого проти Франка, і, навіть якби хотів, не міг би на неї вплинути. Проте й не хотів, бо,

вінського й одержав від нього вісім книжок першого та другого тому його видавничої серії «Руська Історична Бібліотека» (*Студинський К.* Мій перший побут на Україні. С. 236). На сходинах українського товариства «Громада» у Відні 20 листопада 1892 р., які відкрив його активіст Студинський, виступив посол О. Барвінський, який до того ж «пороздавав грамоти “Просвіти” для нових членів і привитав їх щирими словами» (*[Студинський К.] Товариські сходини “Громады” у Вѣдни. / К. Люнинъ / Дѣло. 1892. № 260. 17/19.XI. С. 2).* На «громадівських» сходинах 20 січня 1893 р. звучали «промови акад[еміка] Студинського і посла Барвінського. Посол Барвінський залявив, що все радо витає і буде витати поміж Громадянами, де находить таку сердечність і таке одушевленє, взивав до витривалого труду над зростом та розвоєм “Громади” Бесіду п. Барвінського прийнято грімкими оплесками, а Громадяне заінтонували гучно, вставши з місць, гимн України» (*[Студинський К.] Товариські сходини “Громады” у Вѣдни. / К. Люнинъ // Дѣло. 1893. № 15. 20.1/1.II. С. 3).* На загальних зборах «Громади», що відбулися у Відні 10 грудня 1893 р., «на внесене акад[еміка] Студинського іменовано почетним членом товариства заслуженого посла і писателя п. Ол. Барвінського» (*[Студинський К.] Загальні збори товариства “Громады” у Вѣдни. / К. Люнинъ Дѣло. 1893. № 272. 3/15.XII. С. 2).*

³⁰ *Барвінський О.* В обороні правди і чести / Олександр Барвінський. Львів, 1911. С. 84.

крім ідеологічних, мав також свої претензії до Франка як особистості. Уже після міністерського відхилення Франкової кандидатури Барвінський був ображений його випадками проти нього:

«А тимчасом Франко показав після свого непотвердження себе так kleinlich³¹, як наш Люеґер супроти ґр. Баденього, що мститься в поганий спосіб на мні на кождім кроці, лише та тут заходить ріжниця, що хто инший представляв внесене на непотверджене Франка [намісництво. — Післявоєнна прим. О. Барвінського синім чорнилом у списку], а не я»³²

Барвінський мав на увазі боротьбу бурмістра Відня Карла Люеґера, засновника і проводиря Австрійської Християнської суспільної (Християнсько-соціальної) Партії, шовініста й антисеміта, проти президента міністрів (прем'єр-міністра) та міністра внутрішніх справ Австрії К. Бадені через мовні розпорядження останнього в квітні 1897 р. для Чехії та Моравії, згідно з якими чеська мова урівноправнювалася з німецькою (всі державні службовці повинні були, поряд із німецькою, освоїти також чеську мову; з 1 липня 1901 р. тільки кандидати, які освоїли обидві мови, могли бути допущені до державної служби). Ці розпорядження викликали шалений спротив німців в Австрії. Завзятий діяч пангерманського руху Карл Герман Вольф, посол до Райхсрату, письменник і журналіст «проголошував явно клич "Germania irredenta" ["Німеччина невідволена", за зразком італ. "Italia irredenta" — незвільнена, невідволена Італія. — Є. Н.] та назвав розпорядки мовні свавільним актом [замахом на вбивство (нім.). — Є. Н.] на німецьку націю». Ця заява в умовах, коли німецька нація панувала в Австрійській імперії, вражає цинізмом і наглістю. Однак чехи вистояли в затяжній боротьбі з пангерманізмом, і сьогодні мають Чеську Республіку з однією державною мовою, не лише формально задекларованою, а й реально функціональною. І це приклад для нас, українців

³¹ дріб'язково, малодушно (нім.). — Є. Н.

³² З переписки між д-ром Теофілем Окуневським а послом Олександром Барвінським : Лист Олександра Барвінського до д-ра Теофіля Окуневського в Городенці // Руслан. 1906. № 32. 10/23.II. С. 1; Барвінський Ол. Споминок з мого життя // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. Арк. 659 зв.—660.

³³ Левицький Кость. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 На підставі споминів. Львів Накладом власним, 1926. С. 295.

У травні дійшло до «страшної» парламентської обструкції з боку німецьких депутатів. «Руські послы з партії п. Барвінського [Католицького Русько-Народного Союзу. — Є. Н.] вступили були до Слав'янсько-християнського союзу народного (хорватів і словенців) <. > і разом увійшли до правиці для попирання [підтримки. — Є. Н.] правительства»³⁴ У вересні — листопаді, після літньої перерви, німецька антиурядова обструкція в парламенті посилювалася, німецькі проводирі, пангерманісти й соціалісти, зокрема Вольф і Люеґер, влаштовували у Відні віча за вічами за участю робітників та студентів проти графа Бадені, чехів та польської шляхти у Галичині й підбурювали до проведення антибаденівських віч також галицьких українців, скориставшись «кривавими виборами» до австрійського парламенту в Галичині у березні 1897 р. В Австрії виникла найгостріша від часів революції 1848 р. державна криза. 28 листопада 1897 р., коли бурхливі демонстрації у Відні загрожували перерости в масові заворушення, Люеґер як бурмістр доніс до цісарської канцелярії, що не ручається за спокій у столиці. Унаслідок цього Франц Йосиф запропонував Бадені, цілком несподівано для нього, податися на димісію, на що той мусив погодитися, і того-таки дня цісар прийняв відставку цілого кабінету³⁵.

До речі, Франко не оминув вічевої нагоди помститися Бадені за недопущення його до кафедри у Львівському університеті та поразку у виборах до Державної Ради в жовтні 1895 р., коли він балотувався від РУРП у четвертій, селянській, курії в окрузі Перемишль — Мостиська — Добромиль, а переміг польський поміщик з Добромильського повіту, магнат Павел Тишковський, якого підтримував польський Центральний передвиборчий комітет для Східної Галичини³⁶ За спогадами Марка Черемшини, уперше надрукованими 1926 р. (мабуть, тоді й написаними),

³⁴ Там само. С. 296.

³⁵ Там само. С. 294–302.

³⁶ Про два вчерашні доповняючі вибори до рады державной... // Дѣло. 1895. № 236. 20.XI/1.X. С. 3; И. Н. Два доповняючі вибори до Вѣдня / И. Н. // Дѣло. 1895. № 237. 21.X/2.XI. С. 1. Можливо, автор другого допису — о. Іван Негребецький (*1853–†1927), родом із Перемишля, греко-католицький священник у с. Заліссі під Ряшевом (тепер у складі м. Жешува, Республіка Польща). Він друкувався у «Ділі» 1895 р. під криптонімом И. Н. Див.. Дей О. І. Слов-

«То було тої зими, коли у Відні скидали Баденього з президента міністрів.

Весь Відень кипів і кидав громи на галицьких володарів, на Баденього, поляків і на чехів. Вольф і Шенерер³⁷ у своїх всенімецьких, Адлер³⁸, Пернерсторфер³⁹ і Шутмаєр⁴⁰ у робітничих, а навіть Люеґер у своїх християнсько-соціальних кругах устроювали віче за вічем, і всі погубляли шляхоцьку галицьку господарку та, вказуючи на страшні наслідки пановання шляхти над нашим народом у Галичині, домагалися прогнання деспотичного і брутального К. Баденього із становища президента міністрів»⁴¹

«Тоді-то поступові віденці» — австрійські професори Віденського університету — політекономіст, засновник і редактор ліво-ліберального тижневика «Die Zeit» Ізидор Зінґер⁴², економіст Карл Менґер (нащадок німецьких родин із Богемії), а також «провідники

ник українських псевдонімів та криптонімів (XVI–XX ст.). Київ: Наук. думка, 1969. С. 167, 509. Згодом — засновник і видавець у Перемишлі місячника для хліборобів «Господарь» (1898–1913). Автор статті «До родоводу Івана Франка» (ЛНВ. 1926. Т. 90. Кн. 7/8).

³⁷ *Георг фон Шенерер* (Schönerer, *1842–†1921) — австрійський ідеолог пан-германізму та німецького націоналізму, антисеміт. Є. Н.

³⁸ *Віктор Адлер* (Adler, *1852–†1918) — один з організаторів і лідерів Соціал-демократичної партії Австрії, прихильник австромарксизму. Листувався із Франком у 1893, 1894 і 1898 рр. Є. Н.

³⁹ *Енгельберт Пернерсторфер* (Pernerstorfer, *1850–†1918) — один із провідників австрійських соціал-демократів, посол до Райхсрату, журналіст. Листувався із Франком у 1890, 1896–1897 рр. Є. Н.

⁴⁰ *Франц Шугмаєр* (Schuhmeier, *1864–†1913) — один із провідників австрійських соціал-демократів, журналіст. — Є. Н.

⁴¹ *Черемшина Марко*. Фрагмент моїх споминів про Івана Франка // ЛНВ. 1926. Т. 90. Кн. 7/8. С. 235.

⁴² *Ізидор Зінґер* (Singer, *1857, Будапешт — †1927, Відень) — австрійський журналіст, статистик і видавець часописів, від 1892 р. — доцент статистики у Віденському університеті. Не плутати з іншим Ізидором Зінґером (*1859–†1939) — американським видавцем і публіцистом австрійського походження, організатором видання першої єврейської універсальної енциклопедії «Jewish Encyclopedia» у 12 томах (Нью-Йорк, 1901–1906). Див. листи редактора «Die Zeit» І. Зінґера до Франка 1897–1904 рр. Горак Р. «Гостем у німців»: (Листи редакції журналу «Die Zeit» до Івана Франка) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2015. Вип. 62. С. 321–429.

соціальних демократів» Віктор Адлер — звернулися через «визначного черновецького студента Гната Ляйхнера»⁴³ до українських земляцьких товариств у Відні — студентської «Січі» та робітничої «Родини» — з пропозицією влаштувати «великий мітинг», на якому «найвизначніші і найавторитетніші бесідники-українці <...> зуміли б відслонити перед світом наслідки шляхоцької господарки у східній Галичині»⁴⁴. (Як бачимо, в боротьбі за німецькомовне домінування у Чехії та Моравії і нібито проти польської шляхти в Галичині, що було лише приводом, аби залучити незадоволених галицьких українців, узяли участь і пангерманські антисеміти, якими були австрійські християнські суспільники, тобто праві, на чолі з Люеґером, і євреї, як ось лівий ліберал І. Зінґер і соціал-демократи В. Адлер та Ігнац Ляйхнер.)

Щоправда, описані далі події відбувалися майже на рік раніше, у грудні 1896 р., коли наступ пангерманістських і соціал-демократичних сил проти президента міністрів Бадені, уряд якого вони вважали польсько-шляхетським (через те, що він довірив польським шляхтичам чимало міністерських портфелів), іще не набув такої гостроти й потуги⁴⁵. Український організаційний комітет, до якого належали Іван Семанюк (Марко Черемшина) і Роман Сембратович, обидва студенти правничого факультету Віденського університету, активісти «Січі», ухвалив запросити на мітинг як

⁴³ Ігнац Ляйхнер (Leichner) — віденський публіцист, австрійський соціал-демократ; єврей родом із Буковини. Автор книжки «Erdöl und Erdwachs: Ein Bild galizischer Industrie. Sozialpolitische Flugschriften» (Wien, 1898), брошури «Wie macht man den Anspruch auf eine Unfallsrente geltend?» (Wien, 1908). Мабуть, на той час він уже був колишнім чернівецьким студентом, бо в тодішньому газетному звіті про Франкову лекцію у Відні, організовану фабіянцями, він фігурує як «d-r Leichner» ([Zipser Józef]. Sprawy galicyjskie na zgromadzeniach wiedeńskich // KLw. 1896. № 355. 22.XII. S. 3).

⁴⁴ Черемшина Марко. Фрагмент моїх споминів про Івана Франка. С. 235.

⁴⁵ У спогаді Марко Черемшина зазначив, що тоді «був на першому році права» (Там само), а на правничий факультет Віденського університету він записався восени 1896 р. (див. його листа до О. Маковея від 5 січня 1897 р. з Відня: Черемшина Марко. Новели ; Посвяти Василеві Стефанику ; Ранні твори ; Переклади ; Літературно-критичні виступи ; Спогади ; Автобіографія ; Листи / [вступ. ст., упорядкув. і прим. О. В. Мишанича]. Київ : Наук. думка, 1987. С. 358).

«бесідників» Франка й Андроника Могильницького⁴⁶ з Галичини а з Відня — Пернерсторфера і Шугмаєра, а також «Гната Ляйхнера, що вже тоді як студент проявляв великі здібності ораторські а до українців велику симпатію». Коли Франко прибув до Відня і замешкав у готелі на Флоріанській вулиці, організатори виділили йому до нього Р Сембратовича⁴⁷, який знав його особисто. Повернувшись, Сембратович заявив, що перед мітингом їм не вдасться побачитися з Франком, бо він у готелі готується «і до бесіди на мітингу, і до відчиту в товаристві фабіянців про положення українського мужика у східній Галичині». Спочатку, за мемуарною згадкою Марка Черемшини, Франко виступив на запланованій акції проти Бадені:

«На мітингу говорив Шугмаєр, далі Пернерсторфер, потім плавно по-німецьки баритоновим голосом Могильницький, а відтак Франко. Кожде його речення викликало або бурю потакувань, або бурю гніву проти подвижників східно-галицького пекла, яке Франко майстерно розкривав і демонстрував тоном ученого»⁴⁸

За дальшими спогадами, «на другий день вечером мав Франко говорити у фабіянців», і Семанюк (Марко Черемшина) «туди ледви дотиснувся»⁴⁹. На запрошення Товариства фабіянців («Люддей з радикальними поглядами суспільно-політичними, близькими

⁴⁶ Андроник Могильницький (?–†1912) — український правник, адвокат, громадсько-політичний діяч, доктор права Львівського університету. Від 1892 р. працював у адвокатській канцелярії Євгена Олесницького в Стрию. Від 26 грудня 1899 р. — член проводу новоствореної УНДП, відтак посол до Галицького Крайового Сейму. Син греко-католицького священика, українського поета і громадського діяча Антона Могильницького (*1811–†1873).

⁴⁷ Цікаво, що Роман Сембратович (*1875–†1906) походив зі священницького роду Сембратовичів (батько — священик Олександр Сембратович, *1834–†1902) і був родичем (братом у других) кардинала Сильвестра Сембратовича (батько — священик Антоній Сембратович, *1807–†1848): дідусь Романа священик Йосиф Сембратович (*1793–†1864) і дідусь кардинала Сильвестра священик Теодозій (Теодор) Сембратович (*1781–†1844) були рідні брати (5.2. Linia Pielgrzymka k. Jasła [Електронний ресурс] // Myszkowsky h. Jastrzębiec. URL: <http://myszkowsky.pl/r52.html>. Відвідано 28.07.2018).

⁴⁸ Черемшина Марко. Фрагмент моїх споминів про Івана Франка. С. 235.

⁴⁹ Там само. С. 236.

ми до соціалізму, але не соціаль-демократів»⁵⁰) Франко виголосив доповідь про суспільне, зокрема економічне, становище галицького селянства у п'ятницю 11 грудня 1896 р. в залі віденського театру Антона Ронахера⁵¹ На відчиті був присутній, зокрема, посол Пернерсторфер⁵², а в обговоренні виступили, поміж інших, «д-р Ляйхнер, який говорив про буковинські стосунки», д-р Юзеф Ціпсер, який звертав увагу на «злидні людности по містечках, особливо єврейської»⁵³ За повідомленням кореспондента «Діла»,

«Відчит викликав живу дискусію. Д-р Ціпсер, кореспондент "Kurjer-a Lwowsk-ого", доповнивши виводи прелегента кількома подробицями, представив нужду міщан і дрібної шляхти, що упадає під гнетом невеликого числа краєвих магнатів-дуків і причиняєся до пролетаризації краєвого населення. <...> Прелегента [тобто Франка. — Є. Н.] нагороджено оплесками»⁵⁴

Звідси випливає, що в мітингу проти Бадені Франко взяв участь попереднього дня, тобто 10 грудня; тоді-таки мав би й приї-

⁵⁰ Франко І. Як я став «казенним радикалом». (Замість політичної хроніки) / Іван Франко // Житє і Слово. 1896. Т. 5. Кн. 6. С. 480.

⁵¹ [Zipser Józef]. Telegramy «Kurjera Lwowskiego». Wiedeń 12. grudnia // KLw. 1896. № 346. 13.XII. S. 4.

⁵² Відчитъ д-ра Ив. Франка у Вѣдни... // Дѣло. 1896. № 270. 30.XI/12.XII. С. 2.

⁵³ [Zipser Józef]. Sprawy galicyjskie na zgromadzeniach wiedeńskich. S. 3. Польський журналіст єврейського походження, доктор права Юзеф (нім. Йозеф) Ціпсер (Zipser) народився у Коломиї 3 вересня 1857 р. (*Das geistige Wien. Mittheilungen über die in Wien lebenden Architekten, Bildhauer und Schriftsteller* / Herausgegeben von Ludwig Eisenberg und Richard Groner. Wien Brockhausen, 1890. S. 248). Працював у Відні кореспондентом газети «Kurjer Lwowski» (*Ibid.*), конципієнтом (помічником адвоката) і судовим присяжним перекладачем для польської та української мов (на його листі до Франка від 31 серпня 1894 р. стоїть печатка, на якій зазначено: «Dr. Joseph Zipser gerichtl[ich] beeid[eter] Dolmetsch[er] für die polnische und ruthenische Sprache» Іл. Ф. 3. Од. зб. 1612. С. 937). У 1889–1896 рр. листувався із Франком (*Горак Р* Листи Юзефа Ціпсера до Івана Франка // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. Львів, 2014. Вип. 15. С. 252–274).

⁵⁴ Відчитъ д-ра Ив. Франка у Вѣдни... // Дѣло. 1896. № 270. 30.XI/12.XII. С. 2. Оскільки Ю. Ціпсер був тодішнім віденським кореспондентом газети «Kurjer Lwowski», то припускаю, що саме він є автором невідданих повідомлень у цьому часопису про Франкові виступи у Відні 11–15 грудня 1896 р.

хати до Відня, бо ще 8 грудня забирав слово у Львові на надзвичайних загальних зборах Наукового Товариства ім. Шевченка⁵⁵

За тодішньою інформацією львівської преси, Франко у Відні тими днями виступав публічно тричі. Уперше — у фабіянців, удруге — на велелюдних зборах віденських робітників у залі Гамбурґера в понеділок 14 грудня 1896 р., де говорив про народний український та польський — рух у Східній та Західній Галичині, про боротьбу з польською шляхтою⁵⁶, підносив «заслуги давніх будителів суспільної думки в Галичині» Драгоманова і польського соціаліста Болеслава Лімановського⁵⁷; на цих зборах промовляв також В. Адлер, редактор віденської газети «Arbeiter-Zeitung»⁵⁸. За словами Франка, саме «провідник віденських соціаль-демократів др. Адлер присутній раніше на його виступі «в залі Ронахера», запросив його, щоб він «і у них на зібранню робітницьким говорив про Галичину». Та й саме газета Адлера, як засвідчив Франко, «про сю мою промову [виступ перед робітниками. — Є. Н.] подала обширний реферат»⁵⁹ тобто його власний текст «Die galizische Bauernbewegung» («Галицький селянський рух») (Arbeiter-Zeitung. 1896. № 346. 16.XII. S. 6).

А у вівторок 15 грудня 1896 р. Франко мав у Відні довгу промову (понад дві з половиною години) на зборах молоді української та інших слов'янських народів, висвітлюючи шерег питань про метод, характер, перебіг і вплив радикальної агітації у Галичині, після чого зав'язалася жвава дискусія⁶¹. Одначе про Франкові виступи

⁵⁵ Надзвичайні загальні збори товариства ім. Шевченка // Дѣло. 1896. № 267. 27.XI/9.XII. С. 2; Rozbicie towarzystwa im. Szewczenki // KLw. 1896. № 344. 11.XII. S. 1.

⁵⁶ Газети спрощено писали: «про борбу русинів з поляками» (На вчерашніх зборах вѣденських робѣтниківъ въ сали Гамбургера... // Дѣло. 1896. № 272. 3/15.XII. С. 2; Телеграмы 3 (15) декабря. Вѣдень // Галичанинъ. 1896. № 271 и 272. 5/17.XII. С. 4; [Zipser Józef]. Telegramy «Kurjera Lwowskiego». Wiedeń 15 grudnia // KLw. 1896. № 349. 16.XII. S. 4), а за Франковим уточненням, він «говорив про поляків-шляхтичів» (Франко І. Як я став «казенним радикалом». С. 481).

⁵⁷ [Zipser Józef]. Sprawy galicyjskie na zgromadzeniach wiedeńskich. S. 3.

⁵⁸ На вчерашніх зборах вѣденських робѣтниківъ въ сали Гамбургера. С. 2; [Zipser Józef]. Telegramy «Kurjera Lwowskiego». Wiedeń 15. grudnia. S. 4.

⁵⁹ Франко І. Як я став «казенним радикалом». С. 480.

⁶⁰ Там само. С. 481.

⁶¹ [Zipser Józef]. Sprawy galicyjskie na zgromadzeniach wiedeńskich. S. 3–4.

пи 14 і 15 грудня згадок у «фрагменті споминів» Марка Черемшини немає. Тож закрадається сумнів, чи справді Франко виступав на мітингу 10 грудня і чи саме тоді відбувся описаний у спогадах захід. Можливо, мемуарист майже через тридцять років переплутав послідовність подій і під мітингом проти польсько-шляхетського панування у Галичині мав на увазі або збори віденських робітників, або збори української та іншої слов'янської молоді.

Хай там як, а виступи Франка на всіх трьох віденських заходах, організованих лівими силами, були спрямовані проти галицької польської шляхти⁶². Для цього, звичайно, були соціальні та національні підстави, проте таку патетику австрійські пангерманісти й соціал-демократи використовували в своїх інтересах для повалення «польського» кабінету Бадені за його прочеську, а не германоцентричну політику (цього не враховував у своєму спогаді Марко Черемшина). В сучасній «Енциклопедії історії України» безпрецедентному падінню уряду Бадені дано таку оцінку з погляду українських національних перспектив у тогочасній Галичині:

«Укр[аїнська] громад[ська] думка несправедливо поклала на Б[адені] осн[овну] відповідальність за brutальні вибори (їх було названо баденівськими) до Галицького крайового сейму 1895, а особливо до австрійс[ького] парламенту 1897, хоча насправді за виборчі зловживання були відповідальні президент польс[ького] Центр[ального] передвиборчого к[оміте]ту для Сх[ідної] Галичини граф В[ойцех] Дідушицький і намісник Галичини кн. Є[встахій] Санґушко. Тема “баденівських виборів” була використана під час повалення коаліцією нім[ецьких] шовіністів, антисемітів та соціал-демократів уряду, очолюваного Б[адені]. Наслідком цієї недалекоглядної поведінки укр[аїнських] політиків стало призначення 1898 намісником Галичини представника подоля-

⁶² Проти Бадені Франко опублікував також статтю «Skonfiskowany artykuł wstępny» (KLw. 1896. № 174. 24.VI. S. 1–2) і написав ще одну «Eine Heldentat der eisernen Hand» («Подвиг залізної руки»), яку надіслав до віденської газети «Die Zeit», де її не надруковано через побоювання конфіскації див. листа одного з редакторів цього тижневика Гайнріха Каннера до Франка від 7 липня 1896 р.. Горак Р. «Гостем у німців»: (Листи редакції журналу «Die Zeit» до Івана Франка). С. 353–354.

ків графа Л. Пінінського, через що започаткована Б[адені] програма широкомасштабних концесій на користь українців була фактично згорнута»⁶³.

Незадоволені урядуванням польської шляхти в Галичині та угодовською політикою української християнсько-консервативної правиці, галицькоукраїнські соціалісти (радикали) та радикально налаштовані народовці дали себе використати австрійським пангерманістам і соціал-демократам. Ті своєї мети добилися: новий міністр-президент Передлітави⁶⁴ Пауль Гауч фон Франкен-турн запровадив у Празі надзвичайний стан для придушення протестів чехів проти звільнення Бадені й відтак розпорядженням од 24 лютого 1898 р. пом'якшив мовні положення свого попередника, а 14 грудня 1899 р. новий уряд Манфреда фон Кларі-Альдрінгена взагалі скасував неприйнятний для німців мовний закон Бадені. Натомість для галицьких українців відставка міністр-президента Бадені означала втрату можливостей, що їх він мав на цій посаді, для пожвавлення їхнього освітнього та культурного розвитку коштом державних програм.

Повернімось до коментарів Барвінського. З приводу закиду в листі Окуневського щодо публікації у «Правді» він пояснював:

«Радикали і Франко з ними безнастанно в своїх органах і в „Kurjer-i Lw.“ пишуть про лакейство, про сервілізм, про антишамброванне в передпокоях панських чи міністерських і се беруть у великий гріх політики моєї і моїх політичних прихильників.

⁶³ Чорновол І. П. Бадені Казимир // *Енциклопедія історії України*. Київ : Наук. думка, 2003. Т. 1 : А–В. С. 163. Подоляки («podolasy») — польське політичне угруповання консервативного напрямку в Галичині другої половини XIX — на початку XX ст.; виражало інтереси польських землевласників, володіння яких були розташовані між чисельно переважаючим українським населенням. Назва угруповання — від частини регіону Поділля на Тернопільщині (Аркуша О. Г. Подоляки // Там само. 2011. Т. 8 : Па–Прик. С. 310).

⁶⁴ Унаслідок того, що внутрішній кордон дуалістичної Австро-Угорської імперії проходив по р. Літаві (нім. Leitha), Австрія (точніше землі, безпосередньо підконтрольні австрійській імперській короні, зокрема Чехія і Моравія, Галичина й Буковина) називалася Передлітавою (Cisleithanien, Цисляйтанія), а Угорщина (землі, підконтрольні угорській королівській короні, зокрема Угорська Русь) — Залітавою (Transleithanien, Трансляйтанія).

Тимчасом се не є нічо иншого, лише ходжене за справами для загалу руского, для народу [се признав мені М. Павлик в 1907 р. <...> — *Післявоєнна прим. О. Барвінського синім чорнилом у списку*], а схотівши їх перевести, треба піти не до одного міністра чи гофрата [радника двору, урядовця високого рангу в німецькій та австрійській монархічних державах. Є. Н.], треба часом хвилюк пождати в передпокою, коли тим часом хто инший зайшов до сего міністра чи гофрата. Се така природна річ, що у иншого народу [Чехи і в часі найострійшої обструкції в Держ. Раді ходили до референтів і міністрів за своїми справами. *Післявоєнна прим. О. Барвінського синім чорнилом у списку*] нікому на думку не впадо б бачити в сім сервілізм або лакейство.

Сею дорогою ходив і Франко, ходив по професорах, до Бобжиньського, намісника, Рітнера, міністра Мадейского, гофратів і т. п. і мусів також антишамбрувати в їх передпокоях, коли ходило о є г о о с о б и с т у справу.

Отже, обороняючи наше поступоване (коли нас за те нападають, де ми ходили в справах загалу, а не особистих), я мав повне право вказати, що і Франко тою дорогою ходив, а орґани радикальні сего не признали лакейством, сервілізмом і т. п.»⁶⁵

Тож звинувачення радикала Т. Окуневського на адресу християнського народовця О. Барвінського були суб'єктивними й тенденційними.

Через півтора-два роки після тих конкурсних перегонів москвофільська газета «Галичанинъ» (видавець і відповідальний редактор — Володимир Луцик) у редакційній статті під назвою «Туда стежка в горох!» (1896. № 287 25.XII) опублікувала з власним коментарем лист (без підпису) «личности весьма поважной и вѣродостойной» і в цьому тенденційному матеріалі звинуватила Франка в тому, що він, аби добитися кафедри у Львівському університеті, звертався за протекцією до Олександра Барвінсько-

⁶⁵ З переписки між д-ром Теофілем Окуневским а послом Олександром Барвінським : Лист Олександра Барвінського до д-ра Теофіля Окуневського в Городенці // Руслан. 1906. № 32. 10/23.П. С. 1–2; *Барвінський Ол. Спомини з мого життя* // ІЛ. Ф. 135. Од. зб. 26. Арк. 660–660 зв.

го, і начебто «дѣйствительно удалось п. Барвинскому помѣстити д-ра Франка в пропозиції на ту посаду», але за умови, що той змінить свою дотеперішню політику й «поклонится в св. Юрѣ» (тобто піде на згоду з греко-католицькою верхівкою в особі митрополита Сильвестра Сембратовича). Внаслідок цього, мовляв, Франко виступив на «Народній Раді» народовців проти будь-якої угоди з москвофілами і намагався втягнути в союз із Барвінським радикалів зваблюючи їх можливістю стати урядовими кандидатами в послы до австрійської Державної Ради.

Навівши «в цілості сей незрівнянний документ кацапської безличности і шаленої злости»⁶⁶, Франко надіслав до редакції «Галичанина» спростування від 7 січня 1897 р., яке було надруковане в № 2 за 1897 р. «в жаргоновім перекладі», як зауважив Франко, і яке він в оригіналі сам опублікував у тексті своєї статті «Як я став «казенним радикалом»». У спростуванні Франко заперечував, що в справі про приватну доцентуру в університеті «чи в якій-небудь іншій цілі тепер чи коли-небудь обертався до п. Барвінського за протекцією чи то сам особисто, чи посередно», і додав: «З п. Барвінським ніколи не сходжуся, окрім раз чи два рази на засіданнях Виділу [тут: президії. — Є. Н.] Тов[ариства] Шевченка, з ним не розмовляю, не кореспондую, ані нікого ніколи не уповажнював у него за мною вставлятися». «Прямо ідіотичною видумкою» назвав Франко «те, немов то п. Барвінському удалось помістити його «в пропозиції на ту посаду, бо <...> вплив Барвінського не може сягати так далеко, щоби він міг обсаджувати посади професорів університетських, де пропозиція в першій лінії виходить від сенату університетського». Також заперечував Франко, «немовби п. Барвінський чи хто-небудь інший» ставив йому умови змінити його «дотеперішню політику, поклонитися в св. Юрі і т. д.» і немовби він, Франко, «рішився словом і ділом рятувати партію Барвінського і Вахнянина», бо «против сеї партії і єї проводирів» виступає в часописах «Kurjer Lwowski», «Жите і Слово» та «Громадський Голос». За часів роботи Франка в редакції газети «Kurjer Lwowski» галицькопольські ліві (соціалісти, демократи й ліберали) справді були йому ідейно ближчі, аніж галицькоукраїнські народовці

⁶⁶ Див.: Франко І. Як я став «казенним радикалом». С. 495–496.

(праві). Заперечував Франко і приписану йому спробу укладання союзу з «партією Барвінського»:

«Ні з ким із моїх товаришів у радикальній партії, ані взагалі ні з ким у світі я ніколи ні поважно, ані жартом не говорив навіть про можливість якого-небудь союзу між радикалами а партією Барвінського, і треба бути цілковитим недорікою в справах партійного життя, щоби подумати, що навіть коли би я хотів піти на дорогу якихсь компромісів з барвінщуками, хто-небудь із радикальної партії пішов би за мною на сю дорогу»⁶⁷

Кандидування Франка на посаду доцента Львівського університету відбувалося на тлі єднання українських та польських лівих, з одного боку, і українських та польських правих — з другого.

Щоправда, Франко, мабуть, гадав прихилити до себе очільників Греко-католицької церкви, Галицького намісництва, Крайової Шкільної Ради та Міністерства віровизнань і освіти анонімними публікаціями в «Читанці руській для 2-ї класи шкіл середних» (Львів, 1895) своєї легенди з релігійно-повчальним сюжетом «Св. Іван Дамаскин» (у збірці «Давнє й нове», 1911, — «Рука Івана Дамаскина») та власного перекладу під назвою «Цісарська сльоза» вірша тогочасного польського поета зі Львова Францішека Валігурського «Łza Monarchy (Ustęp z życia Cesarza Franciszka Józefa I)» [«Сльоза монарха (Уривок з життя цісаря Франца Йосифа I)»] Очільники згаданих відомств, звичайно, знали, хто автор цих поетичних публікацій; водночас, не підписавши їх, Франко убезпечував себе від можливих закидів з боку радикального оточення у заграванні з церковною і цісарською владою. Однак це не допомогло йому здобути доцентуру.

Незважаючи на всілякі полемічні виступи Франка проти нього та конфлікти між ними в 1890-х роках (згадаймо й «нову еру»), Ол. Барвінський зумів публічно показати, що шанує Франка як письменника, бо прийшов на ювілейний вечір з нагоди 25-річчя його літературної діяльності, що відбувся 30 жовтня 1898 р. в залі поштового клубу у Львові⁶⁸

⁶⁷ Там само. С. 497

⁶⁸ Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896–1916) // Мочульський М. Іван Франко Студії та спогади / [післямова: Наталя Ощипок] Львів ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2005. С. 27

Одначе в наступних десятиріччях особисті, ідеологічні й політичні стосунки між Барвінським і Франком, а також між Барвінським і Грушевським загострилися і ввійшли в нову конфліктну фазу. Ще починаючи від червня 1896 р., коли Грушевський несподівано виставив свою кандидатуру на перевиборах голови Наукового Товариства імени Шевченка і програв чинному керманичеві Барвінському, між ними наростав розрив, який остаточно стався наступного року. Барвінський повністю розчарувався у Грушевському, який дистанціювався од нього і перейшов до табору його політичних опонентів — поміркованих радикалів та опозиційних народоців, які, об'єднавшись, утворили УНДП. Прикро вражені львівським обертасом Грушевського були і його київські наставники Володимир Антонович та Олександр Кониський⁶⁹. За спостереженням сучасного дослідника,

«якщо упродовж другої половини 1890-х років О. Барвінський визнавав незамінність М. Грушевського як керівника університетської кафедри та голови НТШ, то в перших роках ХХ ст. з'являються його публічні критичні оцінки колишнього приятеля як організатора наукового життя та педагога»⁷⁰.

Тогочасний відпис Івана Пулюя О. Барвінському засвідчує, що останній жалкував, що «Грушевський, а не Антонович, дістав катедру у Львові»⁷¹. На думку Барвінського, висловлену у «Споминах з мого життя», «політикування» Грушевського перешкоджало творенню нових українських кафедр у Львівському університеті: «Польські професори почали знов відноситися неприхильно до руських домагань, до чого вчасті причинилося різке поведіння проф. Грушевського»⁷².

Зі свого боку, амбітний і нетерпимий до критики Грушевський та очолюваний ним Виділ (президія) НТШ 31 грудня 1907 р.

⁶⁹ Див.: *Тельвак Віталій*. Михайло Грушевський та Олександр Барвінський на тлі українського руху кінця ХІХ — першої третини ХХ століть // ЗНТШ. Львів, 2017. Т. 270 : Праці Історично-філософської секції. С. 89–91.

⁷⁰ Там само. С. 94.

⁷¹ Цит. за: Там само. С. 95.

⁷² Цит. за: Там само.

вдалися до безпрецедентного кроку, який зашкодив репутації цієї поважної наукової інституції, — виключили Барвінського, колишнього голову Товариства (в 1893–1897 рр.) та ініціатора перетворення його на наукове, зі складу дійсних членів. Причиною стали публікації Барвінського та його однодумців у «Руслані» протягом кількох років із критикою громадсько-політичної діяльності та наукових праць Грушевського і Франка, а також організаційної діяльності Виділу НТШ⁷³. На той час Франко був головою Філологічної секції НТШ, а Володимир Гнатюк, також вороже налаштований до Барвінського⁷⁴, — секретарем Виділу. Дійсний член НТШ, біохімік Іван Горбачевський, протестуючи в листі до Грушевського 1908 р. проти такого свавільного рішення, яке він затаврував як «каферу», безпосередньою «причиною виключення» називав те, що Барвінський як власник «Руслана» оприлюднив у цьому часопису «довшу розвідку п[ана] Верхратського, котра є звернена особисто против п[ана] Д[окто]ра Франка»⁷⁵. Йшлося про публіцистичну статтю Івана Верхратського «Злобні видумки д-ра Івана Франка» (Руслан. 1907 № 272–291, також відбитка: Львів, 1907)⁷⁶.

Осип Маковей у листі від 2 лютого 1908 р. до Виділу НТШ розважливо застерігав, що якби настав звичай «викидати з Товариства дійсних членів», то «така сама доля може стрінути небавом

⁷³ Там само. С. 97–98; *Мудрий Мар'ян*. Барвінський Олександр // *Наукове товариство імені Шевченка*. Енциклопедія. Київ ; Львів ; Тернопіль, 2012. Т. 1 А–Бібл. С. 446–447.

⁷⁴ У рецензії (ЛНВ. 1906. Т. 36. Кн. 12. Бібліографія. С. 499; підпис: В.) на Франкове видання «М. Драгоманов. Листи до Ів. Франка і інших. 1881–1886» (Львів, 1906) В. Гнатюк цілком визначено став на бік Франка, захищаючи його від закидів у статті О. Барвінського «З остатніх десятиліть XIX віку» (Руслан. 1906. № 210–218. 24.IX/7.X–4/17.X). Про брутальний випад В. Гнатюка проти сина О. Барвінського Богдана див.. *Тельвак Віталій, Тельвак Вікторія*. «По долгу історика»: конфлікти в середовищі українських інтелектуалів наприкінці XIX на початку XX ст. // *Scriptorium nostrum*. Електронний історичний журнал. Херсон, 2016. Вип. 2 (5). С. 20. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/0001704.pdf (відвідано 28.07.2018).

⁷⁵ Цит. за: *Тельвак В.* Михайло Грушевський та Олександр Барвінський на тлі українського руху кінця XIX першої третини XX століть. С. 98.

⁷⁶ Докладніше про цю статтю і стосунки між Франком і Верхратським див.. *Мельник Ярослава*. Верхратський Іван Григорович // *Франківська енциклопедія*. Т. 1. С. 249–254.

і дд. [добродіїв] Грушевського, Франка і Гнатюка мимо всіх їх за-
слуг», тому він протестував проти

«виключення д[обродія] Барвінського, бо < > він багато до-
брого зробив для Товариства, а часописні перепалки, в яких,
правду сказати, обі сторони однаково не жалують одна одну,
можна не пам'ятати і не згадувати при річевих, наукових на-
радах секцій»⁷⁷.

Ініціатори виключення Барвінського не наважилися опри-
люднити своє волонтаристське рішення у «Хроніці НТШ», про-
те «справа набула швидкого розголосу в українських колах, що
фактично і врятувало О. Барвінського»⁷⁸. Йому вдалося 18 жовтня
1908 р. зібрати у приміщенні «Народної Гостинниці» 22-х дійсних
членів і членів-засновників НТШ на нараду, яка ухвалила звер-
нення до Виділу з вимогою переглянути дискримінаційне рішення
(звернення підтримали відсутні на той час у Львові учителі гімна-
зій та впливові політики, зокрема політичний опонент Барвінсько-
го Ю. Романчук). Урешті, під тиском громадськості, зважаючи на
позицію багатьох дійсних членів і членів-засновників НТШ, Виділ
на засіданні 24 березня 1909 р. ухвалив не виконувати свого скан-
дального рішення⁷⁹.

Самодостатня і сильна особистість, Грушевський провадив
у Львові свою авторитарну лінію, незалежну ні від Антоновича та
Кониського, ні від Барвінського та Романчука, ні від Франка⁸⁰ та
Гнатюка, як, зрештою, це робили і Барвінський та Франко, а ще ра-
ніше у стосунках із галичанами — Куліш і Драгоманов. Не дивно,
що майже між усіма ними на тлі ідеологічних, політичних, літе-
ратурних та наукових розходжень час від часу виникали особис-
ті конфлікти.

⁷⁷ Цит. за: *Тельвак В.* Михайло Грушевський та Олександр Барвінський на тлі українського руху кінця XIX — першої третини XX століть. С. 98.

⁷⁸ Там само.

⁷⁹ Там само. С. 99; *Мудрий М.* Барвінський Олександр. С. 447.

⁸⁰ Див.: *Бурлака Галина, Гирич Ігор.* Грушевський Михайло Сергійович // Франківська енциклопедія. Т. 1. С. 481–494.

Наміри Агатангела Кримського щодо львівської кафедри (липень 1895 — лютий 1896)

Обійняти кафедру української філології Львівського університету був не проти **Агатангел Кримський**, який ще тільки завершував славистичні студії на історико-філологічному факультеті Московського університету і кандидувати якого спонукували наддніпрянські українці, заохочені прецедентом М. Грушевського. В листі до Бориса Грінченка від 24 червня (певно, ст. ст., за н. ст. 6 липня) 1895 р. зі Звенигородки (на теперішній Черкащині) Кримський повідомляв про свою зустріч з Олександром Кониським, одним із псевдонімів якого був Семен Жук:

«Був і в Семена Жука. Він несподівано спитав мене, чи не візьму я кафедру руської мови і словесності. Правду кажучи, я не від того, хоч Житецький одраджує та вговорює зостатися в Москві, де був Бодянський, Максимович і інші. Чогось Жук на Вас ніби скося дивиться. Що таке скоїлося? Чи, може, секрет?»¹

Отож після відмови Митрофана Дикарева Кониський шукав іншу кандидатуру на львівську кафедру й зупинив свій вибір на Кримському. Галицькі претенденти Кониському не подобались — у листі до М. Дикарева від 11 липня (ст. ст.) 1895 р., ще не знаючи про міністерське незатвердження Франка, він бідкався:

«Кафедра Ог[оновського] й досі пустує: кандидують на неї Франко, Колеса і Студзинський. Усі вони до к т о р і, але австр[ійський] доктор — се не більш нашого доброго кандидата і менш пересічного нашого магістра.

¹Кримський А. Твори в 5 т. Київ : Наук. думка, 1973. Т. 5. Кн. 1. С. 177

Трудно вгадати, кому судилася кафедра. Кандидати один проти одного інтригують; а поляки тому й раді, і з каламутної води може винирнути професором якийсь несподіваний поляк!»²

Коли питання було вирішено не на користь Франка, він, западаючи від образи в не зовсім слушні підозри, у листі до Кримського від 30 липня 1895 р. нарікав:

«Моєї габілітації на доцента руської літератури міністерство не затвердило на внесок намісництва [тобто за поданням Галицького намісництва. — Є. Н.]. Маю се завдячити, без сумніву, нашим новоерцям, головню ж Барвінському та Вахнянинові, котрі чорнили мене всіма можливими і неможливими способами, щоб тільки не допустити мене на кафедру, а злагодити місце для свого Студинського» [т. 50, с. 49–50].

Цю інформацію Кримський одразу переповів Кониському — в листі від 21 липня (очевидно, ст. ст., 3 серпня н. ст.) 1895 р. зі Звенигородки:

«Сьогодні я здобув лист од Франка. <...> Франко пояснює, що його не затвердили через Барвінського та Вахнянина, бо вони, каже, хтять просунути “свого” Студинського (здається, Ст[удинський] племінник Барв[інськ]ого). Тим-то я думаю, що Барвінський і далі не схоче клопотатися ні про кого, опроче як про Студинського»³

Здогад Кримського про те, що К. Студинський небиж Ол. Барвінського, помилковий: насправді Студинський, як я вже казав, був зятем А. Вахнянина.

На цю інформацію про нелюбого йому Франка Кониський зреагував у відписі Кримському в своєму дусі: «Та як же можна було затвердити на професорській кафедрі людину, що тричі сиділа в тюрмі? Так і Бадені (намісник Галичини) сказав!»⁴

² Ол. Кониський і перші томи «Записок». (З додатком його листів до Митр. Дикарева) / Подав М. Возняк. С. 386.

³ Кримський А. Твори. Т. 5. Кн. 1. С. 180.

⁴ Цит. за: Возняк М. Недопущення Івана Франка до доцентури у Львівському університеті. С. 52.

А в листі від 1/13 серпня 1895 р. до Ол. Барвінського Кониський прямо рекомендував йому Кримського, називаючи його за літературним псевдонімом — Хванько:

«Що діється у Вас? Що з кафедрою? Коли вона ще не занята, так чи не послухали б Ви моєї ради. Над сією справою я довго думав і скажу Вам щиро що з 3-х ваших кандидатів ні один не замінить небіжчика Омеляна. Чи не взяли б Хванька? Я бачився з ним в маю і запевнився, що за два роки в поглядах і думках його велика переміна на ліпше. <...> Чоловік дійсне н а у к и, він з н а є науку, а не тільки стояв біля неї, як інчі. І мені здається, що він став би оздобою кафедри і наших національних гордощів. <...> Велика шкода буде, коли ми сего чоловіка попустимо на користь Москві»⁵

У листі до Барвінського від 17/29 вересня 1895 р. Кониський настійливо обстоював кандидатуру Кримського:

«Напишіть до мене щиро: яка у Вас думка про Хванька? Я гадаю, що ліпшого наступника Огон[овсько]му нам не знайти. Та дарма, що він потроху ніби до радикалізма горнеться; радикалізм його, на мою думку, просто поступ і, як звичайно у молодіжі, прокидується часом гостро. Але час своє візьме, а він чоловік з великою ерудицією і широким світоглядом»⁶

Згодом звістку від Франка Кримський конфіденційно повідомив Б. Грінченку (в листі від 21 листопада 1895 р. з Москви):

«<...> Вам зосібно можу додати, що, на думку Франка, його одкинуло намісництво найбільше через те, що Барвінський та Вахнянин хтіли неодмінно висунути свого р о д а к а Студинського. С. Жук каже, що Барвінський, коли треба, стане високо понад усякі особисті згляди. Будемо вірити. А що я досі дуже пасивно дивився на цю всю справу, дак за це мені докоряти, їй-Богу, не треба: раз що Житецький дуже мене одраджував, а друге, що я сам боявся (та й тепер дуже боюся) того Львова < . .>»⁷

⁵ Цит. за: Ол. Кониський і перші томи «Записок». (З додатком його листів до Митр. Дикарева) / Подав М. Возняк. С. 359–360.

⁶ Цит. за: Там само. С. 360.

⁷ Кримський А. Твори. Т. 5. Кн. 1. С. 209.

З цих обох листів Кримського можна здогадуватися, що його кандидатуру на кафедру української філології Львівського університету не лише висував Кониський, а й підтримував Грінченко. Реально кандидатура Кримського виплила в липні 1895 р., тобто вже тоді, коли Франкові офіційно відмовлено в доцентурі. А Кримський, очевидно, хотів одразу претендувати на професуру, за прикладом М. Грушевського.

Тимчасом рада професорів філософського факультету Львівського університету на засіданні 22 листопада 1895 р. ухвалила, що праці К. Студинського «Пересторога. Руський пам'ятник початку XVII віку» й «Адельфотес», граматики видана у Львові в р. 1591», подані як габілітаційні на посаду професора, а також доданий до них загальний план лекцій на перший семестр з історичної граматики «руської» (української) мови, не відповідають вимогам університетської габілітації⁸. На той час Студинський працював заступником учителя в гімназії імені Франца Йосифа у Львові й паралельно навчав «руської» (української) мови як необов'язкового предмета в реальній школі (на ці посади його призначила Крайова Шкільна Рада 13 серпня 1895 р.⁹, певно, за протекцією Вахнянина й Барвінського). Схоже, колегія професорів філософського факультету навмисне зволікала з розглядом габілітації Студинського (як і з перенесенням *veniae docendi* Колесси з Чернівецького університету до Львівського), щоб дочекатися міністерського затвердження Франка, і визначилася щодо Колесси лише після того, як прояснилася ситуація з Франком, а щодо Студинського — після того, як випробувала на доцентській посаді Колессу.

Знав Кримський про невдачу Студинського з габілітацією чи ні, а про свої примарні сподівання обійняти львівську кафедру він так писав до Грінченка 17 грудня 1895 р. з Москви, звертаючи свій погляд у пошуках роботи то на тамтешній Лазаревський інститут східних мов, то на Львівський університет:

«< > я б і не подумав про інститут, якби мав які певні звістки зі Львова. А то ж ні. Барвінський на мій лист мені нічого не одписав, а до С. Жука він писав, що уві Львові вже

⁸ Єдлінська У Кирило Студинський. С. 16–17

⁹ Там само. С. 18.

проти мене розпочалася кампанія. Воюють тим, що з мене ніби москалофіл, отакий, як Марков, Мончаловський і с[им] п[одібні]. Щоправда, що сам Б[арвінський] признається, що з цього воювання нічого не вийде»¹⁰

Отож Кониський не лише пропонував Кримському подаватися на кафедру української філології Львівського університету, а й листовно рекомендував його кандидатуру Ол. Барвінському. Далі в листі до Грінченка Кримський з тривогою повідомляв, що до Львова приїздив філолог-шовініст Олексій Соболевський, завідувач кафедри російської мови та словесности Санкт-Петербурзького університету, «балакав з поляками-професорами, вдавав прихильника “галицької” літератури» і старався, щоб вакантну кафедру посів хтось із його учнів. Кримський обурено зауважив:

«Коли б це сталося, то це було б таке велике нещастя для всіх нас, що мене вже й тепер жах бере. Соболевщина навіть уві Львові! — аж кулаки стискаються. Єдиний для мене спосіб боротьби — надрукувати якнайшвидше те все, що в мене є написаного, а зараз — поодбувати всі екзамени так добре, щоб мене неодмінно залишили при у[ніверсите]ті. Звісно, найкраще було б для цієї мети не здавати екзаменів у цім марті, але аж у 1897-м році, в маї. Але ж тим часом у Львові, за такий довгий час, напевне, когось затвердять: або соболевщика якогось, або Студ[инського], або Колессу»¹¹

Кримський мав на увазі, очевидно, затвердження на посаді професора. Затим він дав різко критичну оцінку обом галицьким філологам (особливо Студинському), які в конкуренції за університетську посаду спішили заявити про себе науковими публікаціями:

«Очевидячки, Колесса має більш талану й знаттів, ніж Студ[инський]. Що ж до Студ[инського], то я оце перечитав його “Пересторогу”¹² та й можу сказати, що це — таке

¹⁰ Кримський А. Твори в 5 т. Т. 5. Кн. 1. С. 219. Осип Андрійович Марков (Марків, *1849–†1909), Осип Андрійович Мончаловський (*1858–†1906) галицькі літератори, журналісти; москвофіли.

¹¹ Там само.

¹² Монографію «Пересторога. Руський пам'ятник початку XVII віка. Історично-літературна студія» (Львів, 1895). Є. Н.

перло, яке рідко трапляється: нащо вже пок[ійний] Огоновський не вмів думати, а Студинський іще гірш! В мене були чесалися руки написати на ню рецензію, тільки ж я побоявся, щоб дехто не вважав цього за *jalousie du métier* [суперництво з професії (*фр.*). — *Ред.*], та й часу однаково нема на те зараз. “Адельфотес”¹³ його — то річ краща, хоч зате багато є в ній лакун; та погано в ній і те, що автор не вміє зробити з філології ж и в у науку; то брехня, що кажуть, буцім філологія — суха наука: не суха вона, не суха, а тільки деякі адепти її роблять з неї сушу. Я й про “Адельфотес” не напишу жодної розвідки, доки або сам не буду уві Львові, або доки Студинського не затвердять непохитно на кафедрі. А от проти Колесси я зараз таки, як знайдеться вільна часинка, напишу найжорстокішу критику за його статтю про “Житие св. Саввы XIII в.”¹⁴, бо хоч у ній він спориться проти україножера Соболевського, але стоїть на його ж таки ґрунті і поневольницькому, по-рабському тримається його “Лекции по истории русского языка”. Нехай собі й скажуть про мене, ніби я копаю проти нього, тільки ж не можна мовчати...”¹⁵.

Відтак Кримський обережно обговорював свої перспективи на львівську кафедру (за відомою приказкою «не хочу, а дайте») в листі до Франка від 8/20 грудня 1895 р.:

«<...> чи Ви вже що-небудь чули про мою кандидатуру на кафедру Огоновського? Я с а м тієї кандидатури не ставив. Я все собі (правда, разом із студіями славістичними) був готувався до а р а б с ь к о ї кафедри, коли несподівано українці [тобто наддніпрянці. — *Є. Н.*] задумали посадити мене на місце покійного Огоновського та й зачали листуватися де з ким із львов'ян, “власть імущих”, а до мене написано колективний лист, щоб я не тільки не одмовлявся, ба ще й старав-

¹³ Стаття Студинського «“Адельфотес”, граматика видана у Львові в р. 1591. Студия літературно-язикова» (ЗНТШ. 1895. Т. 7. Кн. 3). — *Є. Н.*

¹⁴ Рецензія О. Колесси (ЗНТШ. 1895. Т. 7. Кн. 3) на книжку професора Новоросійського університету в Одесі Василя Мочульського «К истории малорусского наречия. Житие св. Савы Освященного по пергаментной рукописи XIII в.» (Одеса, 1894). Автор «житія» грецького ченця Сави Освяченого (*439–†532) — візантійський монах і агіограф VI ст. Кирило Скіфопольський. — *Є. Н.*

¹⁵ Кримський А. Твори : в 5 т. Т. 5. Кн. 1. С. 219–220.

ся досягти тієї мети. Очевидячки, сам я нічого й не стараюся й не старатимусь, — навпаки, я вважаю за свою повинність відноситися до всієї справи зовсім пасивно < . .>»¹⁶

На той час (від 1895 р.) О. Колесса вже працював приват-доцентом української мови та літератури Львівського університету.

Як видно з листа Кримського від 19 січня 1896 р. (з Москви) до Грінченка, Ол. Барвінський одписав йому, проте, не відраджуючи від спроби працевлаштуватися у Львівському університеті, окреслив досить складний шлях до цього:

«<...> мені ж не бути уві Львові. Барвінський написав мені, що мене не можна переперти на русько-укр[аїнську] кафедрі так, як Грушевського (себто не можна, щоб я обороняв дисертацію в Росії), а треба, каже, щоб я поїхав до Відня, габілітувався там, потім приїхав до Львова приват-доцентом і конкурував з Колессою, а там, каже, побачимо, кого з вас затвердять на професурі. На такі авантюри я піти не можу, бо достоїнство не дозволяє. А втім, у мене й грошей немає на подорож до Відня, на життя там, на життя уві Львові (може, скільки сь років) і т. ін., — значся, хоч би й хтів так зробити, як каже Барвінський, то не міг би. Це ж діло тисячами пахне, а де їх узяти?»¹⁷

Навряд щоб О. Барвінський був зацікавлений, аби кафедру обійняв Кримський. Тому й не заохочував його, а лише ввічливо пояснив йому ситуацію, і то так, що відбив охоту в нього докласти зусиль для переїзду до Львова. Тимчасом листом від 14 січня 1896 р. Франко сповістив Кримському такі львівські новини:

«Не знаю, чи відомо Вам, що Студинського факультет майже одногосно присудив не допустити до габілітації. Тепер, здається, він піде габілітуватися до Кракова, се в усякім разі до Львова до кафедри по Огоновським йому досить далеко. Звістка про Вашу кандидатуру розійшлася тут — без мене — й дійшла до Колесси, котрий нею дуже збентежений і чує себе скривдженим самою можливістю, що хтось сміє кандидувати супроти нього» [т. 50, с. 69]

¹⁶ Там само. С. 224.

¹⁷ Там само. С. 229.

У відповідь Кримський 28 січня 1896 р. повідомляв Франка про свою відмову од професури у Львівському університеті:

«До речі: про ту професуру. Я одмовився далі кандидувати. Бо Барв[інський] написав, що не в Москві, але в Відні я мав би габілітуватися, щоб потім перенести сь із Відня до Львова. Якби я згодився на такий план, то зв'язав би себе й з руками, й з ногами. Опроче, мені зовсім не до вподоби добуватися сь кафедри»¹⁸.

В енциклопедичній статті Омеляна Прицака зазначено, що Кримський «відмовився од пропозиції очолити кафедру руської філології у Львів[ському] ун[іверсите]ті <...>»¹⁹, — так, начебто їй її давали. Насправді Кримський відмовився конкурувати за кафедру через брак коштів, складний шлях до професури у Львівському університеті та примарність сподівань на те, щоб її здобути.

У відписі Кримському від 5 лютого 1896 р. Франко схвалив його рішення відмовитися од здобування «професури у Львові»:

«Звісно, справа для Вас не була би така легка, як для Грушевського, і Вам прийшлося би проходити всякі митарства, о яких Ви, певно, й виображення не маєте. І певна річ, що прийшлося би йти наразі не на кафедру, а на приватну доцентуру і тут видержувати конкуренцію з Колесою, котрий і так був мов убитий звісткою про Ваше кандидкування і котрий є майстер у тім, щоб для своєї цілі порушити всякі можливі пружини. Значить, хоч і як жаль, що Ви не будете у Львові і не обіймете тої кафедри, то все-таки я з погляду на Вас самих можу Вам тільки погратувувати, коли Ви справді маєте намір не добиватися кафедри. Добиваються тут її крім Колесси — той же Студинський і Коцовський, як бачите, кандидати дуже небезпечні» [т. 50, с. 72].

Тож Кримський, на той час іще тільки студент-славіст, не мав жодних шансів посісти кафедру після Ом. Огоновського. Його кандидатура, яку ініціювали наддніпрянські українці (О. Кониський, Б. Грінченко та ін.), котрі не мали реального впливу на ситу-

¹⁸ Там само. С. 232.

¹⁹ Прицак О. Й. Кримський Агатангел Юхимович // Енциклопедія сучасної України. Київ : ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. Т. 15 : Кот–Куз. С. 441.

ацію із львівською кафедрою, не могла бути прийнятна ні для намісника Бадені, ні для греко-католицького митрополита Сильвестра Сембратовича, ні для професури Львівського університету, ні для галицьких народівців, які мали своїх кандидатів. Тому, може, й вигадали йому такий складний шлях до університетської професури у Львові — через габілітацію у Відні. Удруге в ту саму ріку (вслід за М. Грушевським) увійти не вдалося.

Усіх кандидатів на вакантну кафедру української філології Львівського університету від листопада 1894 р. до кінця січня 1896 р. можна поділити на 1) *основних*, себто *реальних*, і 2) *другорядних*, або *ситуативних*. До перших належали ті, що мали певні підстави й шанси стати доцентом університету і несхитно йшли до кінця в конкуруванні за посаду (Франко, Колесса, Студинський). До них близький Коцовський, якого Ол. Барвінський вважав за цілком гідну й реальну кандидатуру, а Франко — за «дуже небезпечного» конкурента [т. 50, с. 72], але про участь якого у виборчих перегонах не маємо наразі документальних відомостей. Друга, удвоє більша, група складалася із принагідних, потенційних чи просто бажаних для когось кандидатів, які впливали певного часу, могли претендувати за відповідних умов і кандидатури яких часто пропонували не вони самі, а інші впливові діячі, тому більшість таких кандидатів відмовлялися од змагання за кафедру (Третяк, Верхратський, Павло Житецький, Дашкевич, Смаль-Стоцький, Лучаківський, Дикарів, Кримський; навіть петербурзький шовініст Соболевський, мабуть, за підтримки галицьких москвофілів, пробував просунути на львівську кафедру свого вихованця). З усіх цих кандидатів (за виїмком хіба що авторитетних учених Житецького і Дашкевича, які, втім, зрезигнували з пропозиції Ол. Барвінського) найбільше підстав обійняти посаду приват-доцента, а згодом — професора кафедри української філології Львівського університету мав за своїм тодішнім науковим доробком і знанням українського письменства та фольклору саме Франко, хоча Смаль-Стоцький, Колесса, Студинський і Кримський також були більшою чи меншою мірою наділені філологічним, педагогічним та організаторським талантами, що й виявили згодом на університетських посадах.

**Новостворена під Кирила Студинського
ще одна українська філологічна кафедра
у Львівському університеті
(1898–1900)**

Через чотири роки після невдалої спроби, здійсненої 1895 р., окрему кафедру на філософському факультеті Львівського університету обійняв **Кирило Студинський**. Шлях до цього йому відкрила габілітація у Ягеллонському університеті в Кракові за сприяння професора української мови та літератури Юзефа Третьяка. З його листа до Студинського від 7 травня 1896 р. видно, що останній спочатку сподівався на суплентуру в Чернівецькому університеті починаючи від зимового семестру 1896 р.:

«Тішуся з того, що мені Шановний Пан доносить, зокрема про види на заступництво в Чернівцях вже в наступному семестрі, і, наскільки то буде від мене залежати, буду старатися, щоб Ваша габілітація відбулася ще в червні. Звичайно, що в тутешньому університеті і габілітацію, і відчит габілітаційний належало б подати польською мовою. Тему до габілітаційного відчиту про Метлинського вважаю дуже відповідною, але її треба так скоротити, щоб не зайняла більше ніж три чверті години. При тому мушу нагадати Шановному Пану, що це повинен бути виклад, а не відчит з рукопису, хоч, звичайно, рукопис можна мати перед собою і до нього заглядати»¹.

Відтак колегія професорів філософського факультету Ягеллонського університету на засіданні 10 липня 1896 р. допустила Студинського до дальших студій для габілітації з історії україн-

¹ У півстолітніх змаганнях : Вибрані листи до Кирила Студинського. С. 36. Переклад з польської упорядника.

ської літератури² 27 жовтня 1896 р. він склав у цьому університеті габілітаційний колоквиум, а 30 жовтня з успіхом прочитав габілітаційну лекцію на тему «Характеристика і генеза поезій Амвросія Метлинського», на підставі чого колегія професорів філософського факультету признала йому *veniam legendi* на «доцента рускої мови і літератури»³ 13 січня 1897 р. Студинський отримав підтвердження габілітації з Міністерства віровизнань і освіти у Відні й уже від 6 лютого працював приватним доцентом університету в Кракові, читаючи лекції з української мови та літератури⁴

У рамках домовлености між народовцями та австрійсько-польською владою у Галичині ще на самому початку політики «нової ери», а властиво, між Ол. Барвінським і намісником К. Бадені 24 листопада 1890 р., у Львівському університеті від зимового семестру 1899 р. було відкрито другу кафедру української філології, притому спеціально для Студинського⁵ А. Вахнянин використав цю домовленість для лобіювання кафедри під зятя.

² *Єдлінська У Кирило Студинський*. С. 18.

³ *Д-рґь Кирило Студинський...* // Дѣло. 1896. № 238. 21.X/2.XI. С. 3. Текст дослідження див.. *Студинський К.* Передмова, Кілька слів про генезу стихотворів Амвр. Метлинського; Замітки Метлинського про українсько-руську мову // *Думки і пісні Амвросія Метлинського* / Видав Др. Кирило Студинський. Львів Накладом Видавця, 1897 Відбитка з «Руслана». С. 3–31. Перепечатка з газети: *Руслан*. 1897 № 108, 109, 113, 17, 119, 120, 122, 124–133; *Studziński Cyryl. Charakterystyka i geneza poetycznych utworów Ambrożego Metlińskiego* / *Osobne odbicie z Tomu XXVI. Rozpraw Wydziału filologicznego Akademii Umiejętności w Krakowie*. Kraków, 1897 51 s.

⁴ *Єдлінська У Кирило Студинський*. С. 18. Про те, що «габілітацію д-ра Кирила Студинського на доцента рускої мови і літератури в Ягайлоньскім університеті в Кракові затвердив міністр просвіти», повідомило «Діло» (*Дрѣбні вѣсти* // Дѣло. 1897. № 7 10/22.I. С. 2). Міністром тоді був Пауль Гауч.

⁵ Серед низки освітніх, мовно-культурних та посадових «придбань для русинів», які йому вдалося досягти завдяки «запевненню гр. К. Баденього з 24 листопада 1890, даного руским представникам», Ол. Барвінський назвав «засноване другої катедри рускої літератури в Львівскім університеті» (*Барвінський О.* В обороні правди і чести Олександр Барвінський. Львів, 1911. С. 27–29). Раніше в газеті «Руслан», друкованому органі Барвінського та його прихильників, було відзначено про Міхала Бобжинського з нагоди призначення його галицьким намісником: «Яко віце-президент Ради шк[ільної] кр[айової] пособляв він розвиткови руского шкільництва, помножованю руских катедр університетских і розвиткови руского письмен-

Щоправда, не обійшлося без поважного спротиву університетської професури, притому не лише польської. До того ж домагання другої української кафедри відбувалося в умовах політичної боротьби вже між самими народовцями — «романчукістами» та «барвінщуками».

У статті, опублікованій без підпису в «Руслані» 26 листопада 1898 р., сам Студинський так пояснював позицію свою та своїх патронів щодо заснування нової кафедри. Ще митрополит Сильвестер Сембратович кілька років тому звернувся до богословського факультету Львівського університету з пропозицією, щоб навчання церковнослов'янської мови перенести з духовної семінарії в університет. Професори факультету прихильно поставилися до ініціативи митрополита, проте відповіли відмовою, причину якої пояснили йому приватно: місце вчителя мав зайняти чоловік, який не має поваги у питомців, навпаки — є «предметом їх посміховиска»⁶.

Майже через рік А. Вахнянин у своєму поясненні, надрукованому 16 листопада 1899 р. (у відповідь на статтю М. Грушевського), уточнив, що львівський Митрополичий Ординаріят звертався до богословського факультету із запитом про перенесення навчання церковнослов'янської мови чотири року тому (тобто восени 1895 р.), на що факультет заявив, що найближчим часом передбачається реорганізація богословських студій у Львівському університеті, тому наразі пропозиція Ординаріату не може бути прийнята⁷. Звідси випливає, що Вахнянин і Студинський, зазнав-

ства на народних основах» (Новий намісник Галичини / Δ // Руслан. 1908. № 86. 17/30.IV. С. 1). Під останнім малося на увазі, мабуть, запровадження Крайовою Шкільною Радою в Галичині «за президентури д-ра Бобжинського» (1892) на домагання товариства «Просвіта», Наукового Товариства ім. Шевченка і Руського Товариства Педагогічного, а також пропам'ятного листа С. Смаль-Стоцького до Міністерства віровизнань і освіти фонетичного правопису Євгена Желехівського (желехівки) замість етимологічної максимовичівки ([*Барвінський О.*] З життя і діяльності дра М. Бобжинського / x // Руслан. 1908. № 86. 17/30.IV. С. 1–2. Авторство: *Романюк С.* Матеріали до бібліографічного покажчика О. Барвінського // *Романюк Світлана.* Олександр Барвінський — публіцист, редактор, видавець. Львів, 2009. С. 262. № 701).

⁶ [*Студинський К.*] До історії нової рускої катедри // Руслан. 1898. № 256. 14/26.XI. С. 1.

⁷ *Вахнянин А.* Відповідь Observer-ови / Від пос[ла] Вахнянина // Руслан. 1899. № 248. 4/16.XI. С. 1.

ши невдачі в листопаді 1895 р. з кафедрою української філології на філософському факультеті Львівського університету, спробували тоді за підтримки митрополита Сильвестра утворити кафедру церковнослов'янської мови на богословському факультеті, яку мав обійняти Студинський. Однак тоді цього зробити не вдалося.

Відтак у січні 1898 р. сам В. Ягич, професор славістики Віденського університету й радник двору, письмово запропонував Міністерству віровизнань і освіти поділити кафедру української мови та літератури у Львівському університеті на дві: нової літератури і старої з особливою увагою до церковнослов'янської мови та церковного письменства. Кандидатом на першу кафедру Ягич запропонував О. Колессу, на другу — К. Студинського, чиї наукові праці, присвячені полемічному письменству, здобули прихильну оцінку А. Брюкнера. Тимчасом міністр освіти Лятур⁸ перед своєю відставкою «іменував» Колессу надзвичайним професором чинної кафедри української філології, а подання Ягича опинилося в руках нового міністра Біляндта-Райдта⁹. Нагадаю, що ще 28 червня 1893 р. Франко з Відня повідомляв дружину, що «Ягич не має тут ніякого права представляти» його «куди-небудь: право таке має тільки сенат <...> університету», а щойно тоді «міністр може запитати Ягича о його думку» [т. 49, с. 410]. Проте, як бачимо, в січні 1898 р. Ягич, випереджаючи ухвалу сенату, зробив персональне подання на Студинського. Хоча воно не мало вирішального значення, усе-таки формувало позитивну думку про Студинського в міністерстві та сприяло його призначенню на омріяну посаду. Видно, що Ягич прихильніше поставився до Студинського, ніж до Франка, зважаючи, певно, на думку Брюкнера, та й, можливо, не без впливу, прямого чи опосередкованого, посла Вахнянина.

⁸ *Вінценц Байє фон Лятур* (Лятур, Vinzenz Baillet von Latour, *1848–†1913) був міністром віровизнань і освіти Передлітави від 30 листопада 1897 р. до 5 березня 1898 р. Надзвичайним професором української мови та літератури Львівського університету О. Колесса був призначений міністерським рескриптом від 9 лютого 1898 р. (*Пахолків С.* Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині. С. 268).

⁹ [*Студинський К.*] До історії нової рускої катедри. С. 1. *Артур Біляндт-Райдт* (Біландт-Райдт, Bylandt-Rheidt, *1854–†1915) був міністром віровизнань і освіти Передлітави в уряді Франца Туна від 5 березня 1898 р. до 2 жовтня 1899 р.

Кардинал Сембратович, дізнавшись про пропозицію Ягича, велів українським послам запитати нового міністра, чи він готовий заснувати нову кафедру. Коли міністр заявив, що на жадання кардинала готовий це зробити, Сильвестер Сембратович у квітні 1898 р. вніс до Міністерства віровизнань і освіти прохання, у якому зазначив, що «клир руский не знає ні церковнослав'янської мови, ні літератури, що дотеперішній спосіб викладів церковнослав'янської мови в семінарії не відповідає своїй цілі, що через брак відповідного образования клир не в силі сповняти, як належить, свого високого післанництва»¹⁰. На підставі цього прохання міністр у червні (за відомостями Вахнянина; за інформацією Студинського — 20 квітня) звернувся із запитом до львівського намісництва, яке своєю чергою надіслало запит до сенату Львівського університету, а сенат запитав думку богословського та філософського факультетів. Богословський факультет на засіданні першої половини липня висловився за потребу такої кафедри одноголосно, проте з застереженням, що між священиками немає належно освіченого викладача, тому кафедру доцільно утворити на філософському факультеті. Одначе з філософського факультету щойно, як зазначив Вахнянин, «під кінець минулого року» (очевидно, в листопаді 1898 р., до появи статті Студинського в «Руслані» за 26 листопада 1898 р.) надійшла негативна відповідь, оскільки заснуванню нової української філологічної кафедри рішуче супротивився О. Колесса¹¹.

У запереченні потреби нової української кафедри на філософському факультеті Львівського університету Студинський убачав вияв польського шовінізму, а також упереджений політичний підхід українського професора О. Колесси і «теперішнього редактора» народовського часопису «Діло» В'ячеслава Будзиновського¹², які «готові уходити за патентованих патріотів, бо хоть зі шкодою для рускої справи, а все-таки "доїхали" послам "новокурсникам"»

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само; Вахнянин А. Відповідь Observator-ови. С. 1–2.

¹² Офіційно видавцем і (відповідальним) редактором «Діла» був у 1884–1902 рр. Іван Белей (Шаповал Ю. Діло // Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : історико-бібліогр. дослідж. Т. 1. С. 318), а В. Будзиновський принаймні у листопаді — грудні 1898 р. — очевидно, одним із редакторів. — Є. Н.

і їх «новокурсному» кандидатови» (йшлося про угодовську політику «нового курсу» Барвінського та Вахнянина, яким протидіяли тодішні члени РУРП Франко і Будзиновський, народовці Романчук і Белей, заангажований у політику Грушевський — усі вони невдовзі, 26 грудня 1899 р., утворили УНДП¹³, до якої приєднався колишній радикал Колесса). Натомість Студинський доводив, що нова кафедра потрібна не лише для навчання галицькоукраїнського греко-католицького кліру церковнослов'янської мови, а й для прищеплення українським студентам

«фундаментального знання історії своєї, спеціально уніятської, церкви, знання тих обставин, в яких она розвивалася, свідомости, чим причинилася уніятська церква для духового відродження Руси, не говорячи вже про літературу, що розвивалася коло уніятської церкви в борбі з різними противниками».

Звернувши увагу на те, що О. Колесса вже три роки обіймає кафедру української словесности як доцент і професор, Студинський запитував: «Де ж результати сеї праці?» За цей час Колесса не наблизив до себе, «бо й не міг», жодного талановитого студента світського чи духовного¹⁴.

Народовська газета «Діло», яка перебувала під контролем Ю. Романчука й вела полеміку зі своїми політичними опонентами із християнсько-суспільної газети «Руслан», зайняла в справі другої кафедри української словесности у Львівському університеті двозначну позицію, яка могла звести нанівець її утворення. У присвяченій цьому питанню анонімній статті «В справі нової рускої катедри», опублікованій 7 грудня 1898 р. (можливо, її автором був згаданий у статті Студинського В. Будзиновський), «Діло» полемізувало з «Русланом», іронізуючи, що той

«раз в раз доводить, що катедра церковнослов'янської мови і літератури є для нас найпильнішою національною і культурною потребою та що єдиний спосібний до тої катедри кандидат є д-р Кирило Студинський».

¹³ Народний з'їзд // Руслан. 1899. № 282. 17/29.XII. С. 3.

¹⁴ [Студинський К.] До історії нової рускої катедри. С. 1–2.

Речники «Діла» твердили, що ніколи не казали: «не хочемо нової рускої катедри у Львівському університеті, не хочемо д-ра Студинського». На позір вони погоджувалися: «Нехай будуть чимсьорійше і лектори, і нова катедра, а д-р Студинській нехай здоровсяде на кафедрі!», — а проте закидали йому родинну протекцію: «Тільки у него є одна хиба: він є зятем посла. Нехай би він без помочи того посла заняв якнайвисше становище — ми були би тому дуже раді». Водночас наступним міркуванням вони нівелювали попереднє: «Але, з другої сторони, мусіли би зганити [висловити незадоволення. — Є. Н.], коли би він лише завдяки заходам тестя-посла став простим собі учителем гімназіальним; бо знаємо, що такий “здобуток” пана посла відоб’єся на нашій шкірі». Такі хитромудрі міркування ставили під загрозу утворення нової української кафедри. Водночас «Діло» вимагало від «руських послів-угодовців» дбання про «богато-богато інших далеко пильніших річей», а передусім — протидіяти колонізації шкільної освіти й постаратися, «щоби шкільні книжки не то польські, а навіть і рускі були вільні від польського шовінізму». Проте домагання утворити ще одну українську кафедру не перекреслювало доцільности й можливості боротьби загалом за національно-культурні права галицьких українців — навпаки, було кроком у цьому напрямку.

Для ясности ситуації «Діло» по-своєму з’ясовувало історію питання про другу українську філологічну кафедру у Львівському університеті. Думка заснувати тут кафедру церковнослов’янської мови виникла давно в семінарських колах, але «опісля притихла». Відтак енергійно опікуватися цією справою схилив кардинал Сильвестра Сембратовича Вахнянин, який хотів забезпечити Студинському бодай цю кафедру, якби не вдалося здобути кафедри «руської» мови та літератури (що, врешті, й сталося). Тож завдяки політичним домовленостям між Барвінським, Вахнянином, польськими політиками та австрійським графом Туном¹⁵ Міністерство віровизнань і освіти ініціювало утворення другої української кафедри у Львівському університеті, надіславши туди за

¹⁵ Йдеться про Франца Антона фон Туна унд Гогенштайна (Thun und Hohenstein, *1847–†1916) — від 7 березня 1898 р. до 2 жовтня 1899-го міністра-президента Передлітави і водночас міністра внутрішніх справ.

пит про доцільність кафедри церковнослов'янської мови та церковної літератури для освіти греко-католицьких богословів. Теологічний факультет висловився за потребу такої кафедри, та позаяк наразі не було відповідного кандидата-священика, справу передали на філософський факультет. Одначе там більшість професорів виставили свої резони проти такої кафедри, адже подібної не було в жодному університеті Європи, навіть у Російській імперії, де церковнослов'янська мова є мовою літургії. Зате по всіх університетах церковнослов'янська мова є навчальним предметом, поєднаним із вивченням як слов'янської порівняльної філології, так і окремих живих слов'янських мов. На філософському факультеті Львівського університету викладав церковнослов'янську мову професор слов'янської порівняльної філології д-р Каліна. Якщо заснувати ще одну філологічну кафедру, для церковнослов'янської мови, то хіба кафедру слов'янської порівняльної філології з українською мовою навчання — і за такою кафедрою, запевняло «Діло», голосували б усі професори-українці та ще дехто з поляків. Однак за таку кафедру Вахнянин не старався, бо не мав свого кандидата. З огляду на кваліфікацію його креатури (Студинського) передбачено, що нова кафедра мала бути призначена не лише для навчання церковнослов'янської мови, а й для викладання богословам церковної літератури. На думку професорів, цей додаток зробив би кафедру ще менш можливою на філософському факультеті, адже «церковну літературу міг би викладати лише священик, залежний від духовної власти; а на се не міг би пристати виділ фільозофічний з огляду на свободу науки». З цих мотивів більшість професорів філософського факультету висловилися проти такої кафедри на їхньому факультеті, але не виступили проти неї взагалі.

Згадуючи минулі вибори кандидата на кафедру української філології (1895 року) й висвітлюючи теперішні перипетії, «Діло» заявляло:

«<...> ані ми перешкодили Студинському засісти на катедрі рускої літератури у Львові, ані не перешкодимо ему здобути нову катедру, ані не підмавляли проф. д-ра Колессу, щоби голосував против потреби засновання нової катебри <. .>».

О. Колесса таки справді підтримав висновок референта-поляка і проголосував проти утворення другої української філологічної кафедри.

«Навіть проф. д-р Шараневич, сеньор Старопигійського Інститута, звісний приклонник церковнослав'янської старини, хоч особисто прихильний д-рови Студинському, з причин чисто наукових голосував против засновання такої кафедри на виділі філ'озофічнім», —

інформувало «Діло». Натомість М. Грушевський проголосував проти пропозиції референта, а отже, за утворення кафедри. В підсумку «Діло» попри запевнення, що бажає, аби у Львівському університеті утворили другу українську кафедру для Студинського, погодилося з аргументами більшости професури філософського факультету про недоцільність утворення на ньому кафедри церковнослов'янської мови і зловтішно іронізувало, що «кафедра все ж таки не пропала, бо може бути заснована на виділі богословським», який «признав її потребу», «хиба “Русланови” і его покровителям не так ходить о саму кафедру “для успішного образования руского духовенства”, як о кандидата до тої кафедри, котрому, може, не хочеся голити вуса та надягати реверенду» (рясу). Врешті «Діло» запитувало: «Чи не пильніші на філ'озофічнім виділі рускі кафедри висших наук, як, пр[иміром], природних?» До ще «пекуційших потреб» залічувало заснування української учительської семінарії, чоловічої чи жіночої¹⁶.

У дотепній гумористично-полемічній відповіді Грушевському Студинський (під псевдонімом *Колька*) слушно ставив питання про те, що він попри протекцію тестя має власні наукові заслуги, передусім публікації, котрі не лишилися непоміченими, та краківську габілітацію:

«Читаю в “Записках” [ЗНТШ. 1896. Т. 12. Кн. 4. — Є. Н.] рецензію на “Пересторогу” зятя Вахнянина. Рецензент проф. Грушевський підносить плодитість авторску Студинського. В иньшій томі “Записок” [ЗНТШ. 1898. Т. 21. Кн. 1. — Є. Н.] читаю справоздання Франка з праці Брікне-

¹⁶ *Въ справѣхъ новои рускои катедры* // Дѣло. 1898. № 263. 25.XI/7.XII. С. 2–3.

ра, в котрій висказані великі похвали для зятя Вахнянина. З оповісток в “Ділі” і “Руслані” читаю, що загабілітувався в Кракові. Ігі! Невже ж то всьо інтриги его тестя? Де кінчиться его власна заслуга, а де починаєся протекция его тестя?»¹⁷

На зауваження О. Колесси, що «нова руска катедра не потрібна», бо матиме «ціли практичні, а не наукові» (тобто навчання церковнослов'янської мови та ознайомлення з церковним письменством), Студинський резонно зазначив:

«<...> кожда катедра має на ціли передовсім практичне підготовлене молодіжи. О скільки катедра є науковою, то се < > залежить від професора. Сли професор працює над собою, ділиться з молодіжю всіми найновішими дослідями в науці, горне ту молодіж до себе катедра стає науковою»¹⁸

Майже через рік підлив лою у вогонь М. Грушевський у статті, опублікованій під псевдонімом *Observator* у «Літературно-Науковому Віснику», редагованому ним разом із В. Гнатюком і Франком. Спрямовуючи вістря проти політичних супротивників (консерваторів-угодовців), він викривально й досить нетактовно зазначив, що «з політичних причин нарешті виник проєкт ще одної нової руської катедри» — «катедри старослов'янської мови, з особливим оглядом на староруську церковну літературу»:

«Хоч формальна ініціатива сього вийшла від львівського митрополітального ординарія, але в пресі і в суспільности зараз пояснено було правдиве значінне сього факту: катедра призначалася для д-ра Студинського і мала бути платою за вірну службу його тестя, одного з проводирів правительственої купки русинів пос[ла] Вахнянина. Такий мотив креовання нової катедри дав якнайліпшу зброю против неї всім противникам руських катедр, і на факультеті всіми май-

¹⁷ [Студинський К.] З житя і гадок. (Мої занятя. Статя “Дѣла” і моя радість. — Потреба кольок на Руси. — Мої сумніви в справі катедри. Айгієва стайня) / Колька // Руслан. 1898. № 275. 8/20.XII. С. 2. Авторство на підставі рукописної бібліографії К. Студинського: *Матеріали до бібліографії опублікованих праць Кирила Студинського і літератури про нього* / Підготував Мирослав Мороз. С. 145. № 117

¹⁸ [Студинський К.] З житя і гадок. С. 2.

же голосами (окрім одного — руського) відкинено пропозицію міністерства, а мотивами при тім послужила дійсно досить дивна з наукового погляду спеціалізація тої проєктованої катедри»¹⁹.

Під тим одним голосом Грушевський мав на увазі свій голос, як видно з наведеної вище інформації «Діла» (на той час на філософському факультеті Львівського університету було три «руські», себто українські, професори: історики Шараневич і Грушевський та філолог Колесса²⁰; з них Колесса й тоді ще Шараневич голосували проти заснування другої української кафедри філології).

У відповідь міністерство, за словами Грушевського, «кілька місяців тому повідомило факультет, що має намір засновати або другу катедру руської мови й літератури з спеціальною увагою до церковнослов'янщини, або катедру славістики з руською викладавкою мовою». Факультет визнав кориснішою кафедру славістики, проте водночас — і «брак відповідного кандидата, хоч такого кандидата не тяжко було б знайти, як не в Галичині, то поза Галичиною, і оден з професорів-русинів вказував на це»²¹, — зауважив Грушевський, мавши на оці під «професором-русином» себе. З приводу цієї зауваги Вахнянин зазначив, що Грушевський обстоював потребу заснування кафедри порівняльної слов'янської філології та пропонував

«кандидатом лектора Київського університету п. Радченка, ученика і одномишленника славного негатора самостійності нашої мови проф. Фльоринського, а до того чоловіка, про котрого великі поваги наукові сказали: „eine unbekannte Grösse“ [невідома величина (нім.). — Є. Н.]. Така кандидатура не могла бути навіть в міністерстві поважно трактована»²².

¹⁹ [Грушевський М.] Листи з-над Полтви : Лист третій (в справі укр. руського університету у Львові) / *Observator* // ЛНВ. 1899. Т. 8. Кн. 11. С. 111. Псевдонім розкрив А. Вахнянин: «<...> *Observator* — се ж ніхто другий, а професор університету львівського, що дуже чинно входив в цілу акцію заснування згаданої катедри, — д[обродій] Грушевський» (Вахнянин А. Відповідь *Observator*-ови. С. 2).

²⁰ [Грушевський М.] Листи з-над Полтви : Лист третій... С. 89.

²¹ Там само. С. 111.

²² Вахнянин А. Відповідь *Observator*-ови. С. 2.

Історик-славист і філолог Тимофій Флоринський (*1854–†1919), професор кафедри слов'янської філології (від 1888 р.), декан історично-філологічного факультету (1890–1905) Київського університету, мав недобру славу русофіла й українофоба («Наполягав на тому, що укр[аїнська] мова є говіркою рос[ійської]»²³). Його учень, філолог-славист Костянтин Радченко (*1872–†1908) закінчив Київський університет 1894 р. та щойно 1898 р. захистив дисертацію на ступінь магістра слов'янської філології, працював викладачем російської мови та словесности в Київській жіночій гімназії (1896–1898), приват-доцентом Київського університету (1900–1901), де читав курси також російської мови та словесности. Відтак — екстраординарний (1901–1905) та ординарний професор (1906–1908), завідувач кафедри церковнослов'янської та російської мов і слов'янських наріч Ніжинського історично-філологічного інституту князя Безбородька. Досліджував історію болгарської та сербської літератур, апокрифи, релігійні рухи на Балканах. З його біограми²⁴ не видно, щоб він виявляв інтерес до української культури, мови та літератури.

Схоже, Грушевський не хотів мати за колегу поруч себе в університетському середовищі галичанина, який належав до супротивного політичного угруповання (як зауважив Студинський, в університеті «Діло» бачити его не хоче, хочь би навіть з того згляду, що він “новокурсник”»²⁵; а в політичному відношенні «Діло» солідаризувалося з Грушевським). Тому Грушевський і волів свого земляка Радченка, дарма що той не йшов у жодне порівняння зі Студинським щодо україністичних знань, а головне — щироукраїнських переконань.

Далі Грушевський у цитованій статті переповідав поголоски:

«Ми чули, що й міністерство теж зо свого боку прихилилось до засновання катедри славистики, але політичні впливи взяли гору, і в інтересах д-ра Студинського, що спеціалізував-

²³ Флоринський Тимофій Дмитрович // Семенюк Г., Александрова Г., Сахно Б., Кошарська М. Некрополь філологів викладачів Київського Свято-Володимирова та Шевченкового університету біогр. довідник. Київ Логос, 2018. С. 252.

²⁴ Радченко Костянтин Федорович // Там само. С. 206.

²⁵ [Студинський К.] З життя і гадок. С. 2.

ся в історії руської літератури, сей плян мусів уступити; переказують і иньшу причину — напустити русина на русина: всадити на карк д-ру Колессі д-ра Студинського»²⁶.

Змирившись з тим, що «іменованне д-ра Студинського надзвичайним професором руської мови й літератури уважається річею певною й чекається з дня на день», Грушевський скептично поставився до перспектив нової кафедри, відкритої під Студинського:

«Розуміється, при тім користь від сеї нової катедри була б мінімальна: двох системізованих (штатних) кафедр руської мови тяжко надіятися <...>; а при непевности, чи буде навіть дві ординатури [посади ординарного (штатного) професора. — Є. Н.] для сього предмету, дійсно утворюється дуже прикра ситуація для двох професорів того ж самого предмету»²⁷.

У «Відповіді *Observer*-ови» Вахнянин з обуренням заперечував, наче нова «катедра є платою» за його «вірну службу правительству»²⁸, і наводив документальну історію її заснування від ініціативи митрополита Сильвестра Сембратовича до офіційного призначення Студинського, залишаючи поза увагою закулісну гру, ясна річ, добре йому відому. За поясненням Вахнянина, Галицьке намісництво, зважаючи на те, що богословський факультет підтримав жадання покійного кардинала, висловилося за утворення нової української філологічної кафедри на філософському факультеті. Міністерство вирішило заснувати кафедру навіть із ширшим профілем, аніж домагався кардинал, а власне «катедру для руської мови і літератури з спеціальним увзглядненем мови церковної і її літератури». На початку 1899 р. сенат Львівського університету вже одержав з міністерства через президію намісництва вказівку запропонувати кандидата на новозасновану кафедру. Колесса знову порушив питання, чи потрібна така кафедра і чи не можна її замінити лекторатом (просто навчальним курсом церковнослов'янської мови, при цьому посада лектора не вимагала наявності наукового ступеня). Однак змінив свою попередню позицію Шараневич,

²⁶ [Грушевський М.] Листи з-над Полтви : Лист третій... С. 111–112.

²⁷ Там само. С. 112.

²⁸ Вахнянин А. Відповідь *Observer*-ови. С. 2.

який тепер уже висунув на нову кафедру «провладну» кандидатуру доцента Ягеллонського університету Студинського. Намісництво відіслало цей «акт» до Відня, і за поданням Міністерства віровизнань і освіти цісар іменував для новоствореної львівської кафедри «вже надзвичайного професора» Студинського²⁹

Формально університети в Австро-Угорщині мали автономію, і міністерство не могло нав'язати їм свого професора чи доцента. М. Грушевський пояснював:

«Австрійські університети мають досить широку автономію; справи поодиноких факультетів порядкує збір професорів, справи загальніші — сенат, зложений з деканів, прореканів і відпоручників факультетів, представляючи їх на затвердження міністерству; міністерство рідко виступає з ініціативою; такі справи, як утворення нових кафедр, звичайно виходять з ініціативи факультетів, а навіть беручи часом ініціативу нової кафедри, міністерство для номінації професорів звертається до факультета, жадаючи від нього пропозиції; іменує професорів на власну руку міністерство дуже рідко. Признання наукової кваліфікації — габілітація доцентів вповні залежить від факультета, міністерству складають її тільки до затвердження»³⁰

Одначе як і в тому випадку, коли доцентом Львівського університету став не габілітований у ньому Франко, а переведений із Чернівців Колесса, так і тепер міністерство знайшло спосіб зігнорувати ухвалу професури філософського факультету Львівського університету й утворити на цьому факультеті нову кафедру та перевести на неї габілітованого в Ягеллонському університеті Студинського (тільки цього разу вийшло на безперечну користь для української університетської освіти й науки). Виручив довголітній (від 1873 р.) український професор університету Ісидор Шараневич (очевидно, з ним добре попрацювали, не знати тільки, чи безпосередньо самі Вахнянин, Студинський та ще й Барвінський, чи вони діяли через якихось посередників, а чи долучився ще хтось із намісництва). Студинський згадував:

²⁹ Там само.

³⁰ [Грушевський М.] Листи з-над Полтви Лист третій... С. 106.

«Хоть львівський філософський виділ противився мому іменуванню на надзвичайного професора, на основі *votum separatum* [окремої думки, латин. — Є. Н.] проф. Сидора Шараневича міністр освіти представив цісареві Францу Йосифу мене до іменування, і я обняв університетську кафедру 1 квітня 1900 р.»³¹

Другу кафедру української філології на чолі зі Студинським було формально засновано вже на початку зимового семестру 1899 р., точніше, в середині листопада, коли відбулося його професорське призначення³². На підставі цього повідомлення в «Руслані» Володимир Левицький (Василь Лукич), письменник і журналіст, колишній офіційний упорядник і редактор літературно-наукової частини «Зорі» (у 1891–1896 рр.)³³, а на той час нотар у Винниках, одразу того-таки дня (16 листопада) листовно слав Студинському «найщиріші бажання з іменованем»:

«Дуже урадувала мене нинішня вістка, що Ви вкінці діяли своїх намірів. Тішусь, що ми одержали одну катедру більше та що вона заміщена спосібним та трудящим чоловіком. <...> Дай Вам, Боже, послужити якнайдовші літа нашої науці і справі та виховати здібних та роботящих учителів українсько-рускої мови і — письменників»³⁴.

³¹ Центральний державний історичний архів України у Львові. Ф. 362. Оп. 1. Спр. 3. Цит. за: Єдлінська У. Кирило Студинський. С. 18–19.

³² «Іменоване дра Кирила Студинського, прив[атного] доцента університету Ягайлонського, на надзвичайного професора катедри рускої мови і письменства з спеціальним узглядненем церковнослав'янської мови і письменства, оголосила вчора урядова "Wiener Zeitung"» (Іменоване дра Кирила Студинського... // Руслан. 1899. № 248. 4/16.XI. С. 2). Австрійським міністром віровизнань і освіти був тоді (від 2 жовтня до 21 грудня 1899 р. і від 19 січня 1900 р. до 11 вересня 1905 р.) віденський класичний філолог Вільгельм фон Гартель (Hartel, *1839–†1907). За повідомленням газети «Руслан», через кілька днів після призначення Студинського у міністра в понеділок 20 листопада 1899 р. мав авдієнцію О. Барвінський: «Посол Барвінський був в понеділок покликаний до управителя міністерства просвіти Гартля і відбув з ним цілогодінну конференцію» (Посол Барвінський... // Руслан. 1899. № 252. 10/22.XI. С. 2).

³³ Див.: Галушко М. Зоря // Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.: історико-бібліогр. дослідж. Т. 1. С. 330.

³⁴ У півстолітніх змаганнях: Вибрані листи до Кирила Студинського. С. 42.

Хоча в газетному повідомленні не згадано про Львівський університет, однак з попередньої дискусії у часописах було зрозуміло, що в «іменованні» йшлося про університетську посаду професора саме у Львові. Приятель Студинського священник Володимир Винярський власне так і сприйняв звістку в «Руслані», вітаючи свого «Любого Товариша» в листі від 18 листопада 1899 р.: «По поводу іменования Тебе профессором на Всеучилищі львівським прийми від мене сердечні желаня»³⁵

Призначення Студинського було очікуване, як видно з цитованого фрагменту статті М. Грушевського (Observator'a) в листопадовому числі «Літературно-Наукового Вістника» за 1899 р., а також із листовних вітань Студинському, датованих серединою листопада 1899 р.³⁶ Цікавим з нагоди цього призначення є написаний трохи пізніше — 27 січня 1900 р. — дружній лист до нього від давнього гімназійного товариша — Осипа Маковея з Чернівців. Той насамперед подякував за книжку «Поеми» Михайла Макаровського, яку видав Студинський зі своїм «Вступним словом» (Львів, 1899): «Виданє Твоє сумлінне — Франко перед часом і несправедливо накинувся на него» (мав на увазі рецензію в дев'ятому числі «Літературно-Наукового Вістника» за 1899 р., на яку Студинський негайно дав «Відповідь др. Франкови» в «Руслані»: 1899. № 193. 9.IX). Далі Маковей виклав свої міркування про становище «дорогого Товариша» у Львівському університеті, особливо його проблемні стосунки з О. Колесою:

³⁵ Там само. С. 44. Трохи пізніше 13 грудня 1899 р. датоване вітання од вчителя Василя Винара з м. Бохні (тепер адміністративний центр Бохнянського повіту Малопольського воєводства у Польщі): «Прошу прийняти сердечні, хоч трохи спізнені, желаня по поводу Вашої номінації на професора Університету <. .>» (Там само. С. 46).

³⁶ У листі від 4 листопада 1899 р. (певно, старого стилю, за новим 16 листопада) зі «званням професора університету» «сердечно» поздоровив Студинського викладач Казанської духовної семінарії, український історик церкви й освіти в Україні Костянтин Харлампович (Там само. С. 42; переклад з російської упорядника). Ю. Третяк у листі від 18 листопада 1899 р. виправдовувався, чому «так довго» не відписував: «<. .> я не мав ще досі часу, щоб піти з Вашим листом до декана і повідомити його про те, що Ви в цьому півріччі не будете викладати <. .>. На Вашу номінацію чекаю з нетерпінням, і з того, що Ви мені писали, роблю висновки, що цими днями вона наступить» (Там само. С. 43–44; переклад з польської упорядника).

«Не знаю, як Ти там тепер живеш з людьми, що довгий час не славили Тебе. Я певний, що як доси, так і на будуче усякі поговори поб'єш своєю роботою і обходженем привітнішим, як узвісного Твого суперника. Ти се потрапив і потрапиш, і тому я з вдовolenем приняв вістку про твоє іменоване. Я не ворог О. К., багато його хиб беру на карб його очевидної хоровитости (в його родині помічаю се), — тільки, очевидно, як Русин, бажав би я собі, щоб наші професори імпонували людям відомостями, і працею, і привітливістю. А сего... ну, Бог йому суддя! Дбай же Ти, Товаришу, про своїх учеників, зійди до них з катедри, не став перегороди поміж собою а ними... <...> Розумні люди кажуть, що К. нічим Тебе не перевисшив у працях і в обходженю з учениками також Тебе не перевисшить»³⁷.

Фактично професором філософського факультету Львівського університету Студинський працював од 1 квітня 1900 р., тобто від другого, літнього семестру 1899/1900 навчального року. Спершу надзвичайним³⁸, а від 1908 р. до 1 листопада 1918 р. — звичайним професором³⁹ української («руської») мови та літератури зі спеціальною увагою до церковнослов'янської мови та літератури⁴⁰ (назву кафедри, як бачимо, розширили, заакцентувавши на українській словесності й, таким чином, достосувавши до компетенції філософського факультету). Паралельно з Колесою Студинський

³⁷ Там само. С. 51.

³⁸ «Cyril Studziński, Doktor filozofii, profesor nadzw[yczajny] języka ruskiego i literatury z szczególnem uwzględnieniem języka starocerkiewnego, b[yli] docent pryw[atny] Uniwersytetu w Krakowie» (С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* : Skład Uniwersytetu i program wykładów w letnim półroczu 1899/900. Lwów, 1900. S. 21).

³⁹ Звання йому присвоєно 23 грудня 1907 р. (Єдлінська У. Кирило Студинський. С. 24). Також див.: Там само. С. 19; С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* : Skład Uniwersytetu w roku akademickim 1908/1909. Lwów, 1908. S. 24.

⁴⁰ Першу інформацію про Студинського в попередньому довіднику (на літнє півріччя 1899/1900 навчального року) доповнено в наступних довідниках, при цьому назву кафедри уточнено: «Cyril Studziński, Doktor filozofii, profesor nadzw[yczajny] języka ruskiego i literatury z szczególnem uwzględnieniem cerkiewno-słowiańskiego języka i literatury, b[yli] docent pryw[atny] Uniwersytetu w Krakowie, członek czynny nauk[owego] Towarzystwa im. Szewczenki» (С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* : Skład Uniwersytetu i program wykładów w zimowym półroczu 1900/901. Lwów, 1900. S. 22).

вів «семинар для українсько-руської філології»⁴¹ За розпорядженням міністра віровизнань і освіти від 24 серпня 1908 р., при цьому семінарі, який залишався під керівництвом Колесси, створено рівнорядний відділ, завідування якого доручено Студинському⁴²

Не зайве згадати, що від 1898 р. Студинський визначав редакційну політику й керував адміністрацією львівської газети «Руслан» — пресового органу християнських народовців (суспільників) на чолі з Ол. Барвінським⁴³, а від 1899 р. до середини 1914-го був у ній редактором відділу фейлетонів (підвалу сторінки, в якому друкувались художні твори і статті про мистецтво та літературу)⁴⁴, а влітку 1911 р. разом із тим-таки Барвінським, тодішнім радником двору, а також із професором учительської жіночої семінарії у Львові О. Маковеем та іншими діячами став членом-засновником консервативної політичної партії Християнсько-суспільний Союз, який, утім, «був партією однієї особи — Олександра Барвінського», якого й усіляко підтримував Студинський⁴⁵

Цікаво, що Осип Маковей пройшов певну поведінкову еволюцію від молодечої лівизни до поміркованої правиці у зрілому віці: бувши замолоду щирим симпатиком радикалів, і передовсім Франка⁴⁶, згодом, у 1890-х роках, працював у редакціях народо-

⁴¹ C. K. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* · Skład Uniwersytetu i program wykładów w letniem półroczu 1900/901. S. 50, 67; C. K. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* · Skład Uniwersytetu i program wykładów w półroczu letniem 1901/902. Lwów, 1902. S. 51; C. K. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* · Program wykładów w półroczu letniem 1908/909. We Lwowie, 1909. S. 16; та ін.

⁴² Єдлінська У Кирило Студинський. С. 24.

⁴³ Лехнюк Роман. Газета «Руслан» як джерело до вивчення середовища Католицького русько-народного союзу (1896–1901 рр.) // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. Тернопіль, 2015. Вип. 1. Ч. 1. С. 152.

⁴⁴ Єдлінська У Кирило Студинський. С. 102; Сніцарчук Лідія. Газета «Руслан» (Львів, 1897–1914 рр.): змістово-тематична модель видання / Вісник Львівського університету / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. 2007 Серія Журналістика. Вип. 31. С. 242, 246–250.

⁴⁵ Мудрий Мар'ян. Рукописні джерела до історії Християнсько-суспільного союзу в Галичині // *До джерел* Збірник наукових праць на пошану Олега Купчинського з нагоди його 70-річчя. Київ ; Львів, 2004. Т. 1. С. 423–424, 429–430.

⁴⁶ Див. щоденникові записи 1886–1891 рр.. Маковей О. Дневник [Записи про Івана Франка]. С. 35–60; також автобіографію, написану 26 березня 1924 р.

ських періодичних видань («Діло», «Зоря», «Буковина») й навіть «Народної Часописі» (українського додатку до польськомовної урядової «Gazety Narodowej»), а врешті зблизився з Ол. Барвінським⁴⁷ і приєднався до християнських суспільників-консерваторів.

В автобіографії Маковей зізнався:

«Доля заглузувала собі з мене: я був по симпатії радикал, а прийшлося заробляти на прожиток у “народовців” і навіть в урядовім часописі»⁴⁸.

За Франковим спостереженням, Маковей

«пройшов докладно народовецьку школу, хилився потроха й до радикалізму і тим способом усе-таки станув понад рівнем звичайного народовця <...>»⁴⁹.

Однак він не вступив ні до радикальної партії, ні до національно-демократичної:

«Цілий свій вік я не любив партійної правовірності і партійних кайдан, а що ніколи не мав наміру стати активним політиком, то й не путав собі рук і ніг»⁵⁰.

Щоправда, до Християнсько-суспільного Союзу Маковей таки дав себе залучити (проте й далі зосереджувався на педагогіч-

на прохання Дениса Лукіяновича: *Лукіянович Д.* Автобіографія О. Маковей // ЛНВ. 1925. Т. 88. Кн. 11. С. 232–233 (дата в кінці: Там само. С. 240). Маковей навіть одержав письмове запрошення («запросини»), датоване 14 серпня 1890 р., за підписами Франка, Павлика й Євгена Левицького на установчий з'їзд радикальної партії, запланований на 4 жовтня 1890 р. [т. 49, с. 535], а також мандат («карту вступу»), датований 15 серпня 1891 р., за підписом кількох осіб, зокрема Франка, на другий з'їзд радикалів, заповіджений на 3–4 жовтня 1891 р. (ІЛ. Ф. 3. Од. зб. 1612. Арк. 477).

⁴⁷ Іще за головування Барвінського в оновленому Науковому Товаристві ім. Шевченка Маковей був науковим секретарем (у 1893–1894 рр.). А навесні 1899 р. Барвінський домігся для Маковей стипендії з фонду для молодих письменників Міністерства віровизнань і освіти — цю «підмогу» Барвінський зумів «виторгувати» в Ягича, який робив подання на слов'янських літераторів (див. автобіографічну згадку Маковей та коментар Лукіяновича: *Лукіянович Д.* Автобіографія О. Маковей. С. 235–236).

⁴⁸ Там само. С. 234.

⁴⁹ *Франко Ів.* Реалісти чи кар'єристи? // *Жите і Слово*. 1896. Т. 5. Кн. 2. С. 73.

⁵⁰ *Лукіянович Д.* Автобіографія О. Маковей. С. 234.

ній роботі; від травня 1913 р. працював директором учительської семінарії в Заліщиках; звідти листувався з О. Барвінським).

Вирішальну роль в утворенні другої української філологічної кафедри на філософському факультеті Львівського університету та призначенні на неї К. Студинського відіграли політичні домовленості української та польської консервативної правниці й наполегливі дії австрійсько-польської державної, зокрема освітянської, влади, якій вдалося обійти університетську автономію. Університетська ситуація зі Студинським у 1895–1899 рр. була прямо протилежна ситуації із Франком 1895 р. За Франка тоді були професори філософського факультету Львівського університету, позбавлені впливу на ситуацію українські радикали та редакція польської газети «Kurjer Lwowski», а проти — Галицьке намісництво в особі К. Бадені, греко-католицький митрополит Сильвестер Сембратович, впливові народовці-консерватори А. Вахнянин та й, зрештою, Ол. Барвінський, а за Студинського в зазначених роках — ті самі галицькоукраїнські консерватори Вахнянин і Барвінський, той-таки митрополит і Митрополичий Ординаріят, польське намісництво (його очолював від 31 березня 1898 р. до червня 1903 р. «подоляк» Леон Пінінський), а проти — більшість професорів філософського факультету, українські радикали й народовці-«романчукісти».

На думку українського адвоката Євгена Олесницького (посла на Галицький Крайовий Сейм у 1900–1910 рр.), завдяки парламентським домовленостям Вахнянина і Барвінського з Польським Колом «Студинський <...> добився катедри, яка зрештою не була навіть зовсім потрібна, бо вже була обсаджена й інша катедра української літератури». Як згадував згодом Олесницький, «кільканадцять літ пізніше» йому говорив «про історію цієї катедри сам Бадені, котрий був уже тоді упавшою величиною і лиш як приватна людина засідав у соймі». Очевидно, йдеться про Казімежа Фелікса Бадені, який після відставки з посади президента міністрів Австрії (1895–1897) залишався послом на Галицький Крайовий Сейм (був ним у 1883–1909 рр., до смерті). Щодо відліку «кільканадцять літ пізніше», то, правдоподібно, Олесницький рахував од початку «нового курсу» Вахнянина і Барвінського (1894). За словами Олесницького, Бадені йому

«розповідав <...> раз у соймі, що лише з чисто політичних причин мусів креувати другу, зовсім непотрібну катедру української літератури, щоб посадити на ній Вахняниного зятя. Була це політична концесія, щоб дати доказ партії Вахнянин-Барвінський, що для них щось робиться»⁵¹.

Недарма згодом 16 жовтня 1912 р. в Радехові Студинський, очевидно, зі вдячності, а також О. Барвінський (А. Вахнянин помер раніше — 1908 р.) взяли участь у похороні Станіслава Бадені, який був маршалком Галицького Крайового Сейму в 1895–1901 рр., тобто саме тоді, коли вирішувалася справа з другою кафедрою української філології у Львівському університеті. Про цей обрядовий захід, під час якого крім римо-католицького обряду відбулася і греко-католицька Служба Божа, яку відправив митрополит Андрей Шептицький, опублікував допис у «Руслані» не хто інший, як сам Студинський⁵². Та ж газета Барвінського і Студинського вмістила непідписаний некролог, у якому відзначено заслуги угодовсько налаштованого «кр[аєвого] маршалка і соймового посла» перед Галицькою Україною:

«Гр. Бадені, обертаючись посеред руского народу, пізнав і зрозумів его побит, его змаганя і був рішучим прихильником его самостійного народного, культурного і господарського розвитку і не тільки яко посол, але й яко кр[аєвий] маршалок пособляв змаганям руского народу в тім напрямі і належав до тих немногих визначних політиків польских, котрі мали основне розумінє рускої справи. Своім знанєм і своєю вдачею міг він довести до розв'язки сего трудного питання польско-русского, а его втрату з того огляду відчує болючо і край, і держава, а також обидва тут поселені народи»⁵³.

⁵¹ Олесницький Є. Сторінки з мого життя / [упоряд. М. М. Мудрий; Б. О. Савчик; авт. прим. та комент. М. М. Мудрий]. Львів: Медицина і право, 2011. С. 284.

⁵² [Студинський К.] Похорони бл[аженої] п[ам'яті] гр[афа] Ст. Баденього // Руслан. 1912. № 234. 17/4.X. С. 2. Авторство на підставі нотаток К. Студинського: Матеріали до бібліографії опублікованих праць Кирила Студинського і літератури про нього / Підготував Мирослав Мороз. С. 193. № 687.

⁵³ † Станіслав гр. Бадені // Руслан. 1912. № 232. 15/2.X. С. 1–2. Також див. політичну оцінку, яку дав Станіславу Бадені Е. Олесницький, і коментар Мар'яна Мудрого: Олесницький Є. Сторінки з мого життя. С. 319, 378.

Хай Вахнянин добився другої української філологічної кафедри саме для свого зятя, усе-таки це був важливий здобуток для всього українського національно-культурного руху в Галичині. Для поляків ця кафедра була «зовсім непотрібною», як відверто висловився К. Бадені і як тенденційно пристав на його думку противник «нової ери» та «нового курсу» Олесницький, вороже налаштований до християнських консерваторів Вахнянина і Барвінського. Проте для українців нова кафедра означала збільшення і посилення своєї професорської присутності й освітньої та наукової ваги у Львівському університеті. Від того, що в цьому університеті утворили другу кафедру української словесності, виграли не лише Студинський, Вахнянин і Барвінський, а й загалом українська справа, притому від нової кафедри користь для розвитку української вищої літературознавчої освіти й науки виявилася навіть більшою, ніж од функціонування давньої (першої) кафедри під керівництвом О. Колесси. Це відзначив принагідно Франко в рецензії (Неділя. 1911. № 38. 1.X) на книжку Михайла Возняка «Маркіян Шашкевич як фольклорист» (Львів, 1911). Залічивши «рутеністів» (тобто українців) Ярослава Гординського, Михайла Тершаковця і М. Возняка «до наймолодшої генерації галицько-руських учених, що пройшла університетські студії під проводом проф[есорів] Олександра Колесси та Кирила Студинського», Франко наголосив:

«На всіх трьох видно головно вплив проф. Студинського, бо проф. Колесса задля браку часу⁵⁴ не встиг досі ані сам зазначити себе науковими працями крім тих, які належать іще до його перед-професорських літ, ані виявити свій духовий вплив на своїх слухачів⁵⁵ <...> Ідучи за прикладом свого вчителя, всі три вони в більшій або меншій мірі присвячують

⁵⁴ Певно, натяк на те, що О. Колесса був обтяжений адміністративними, громадськими та депутатськими обов'язками як декан філософського факультету (1903–1904), засновник і голова Товариства українських наукових викладів ім. Петра Могили (1906–1918), від 1906 заступник голови центральної управи товариства «Просвіта», від 1907 р. посол Райхсрату. Є. Н.

⁵⁵ За згодою Наталії Кобринської (у листі до Євгенії Ярошинської від 14 березня 1898 р.), персонаж сатиричного нарис-портрета Франка «Доктор Бессервіссер» (ЛНВ. 1898. Т. 1. Кн. 3; підпис: Не-Теофраст) «то, відай, Колеса, знаменито схарактеризований» (ІЛ. Ф. 101. Од. зб. 496). Насправді саркастичне вістря у «Докторі Бессервіссері» спрямоване проти Василя Щурата (див.. *Кобилецький* Ю. Творчість Івана Франка. Київ: Держвидав худліт., 1956. С. 81–82).

своїй праці збиранню та оброблюванню матеріалів до новішої спеціально галицько-руської історії літератури» [т. 38, с. 500].

Університетська конкуренція з Колесою пішла на користь Студинському, і він справді перевищив свого колегу в літературознавстві та у вихованні літературознавчих кадрів (Колеса більше зарекомендував себе як політичний діяч: у 1907–1918 рр. за підтримки УНДП був послом австрійської Державної Ради, де обстоював права галицьких українців у шкільництві; відомий також як організатор української освіти й науки, один із засновників та ректорів Українського Вільного Університету). Великий патріот, працелюб, невтомний і допитливий дослідник, ентузіаст українського слова, Студинський використав університетську кафедру, яка існувала до початку зимового семестру 1918 р., для подвижницької роботи на ниві української філологічної освіти та науки⁵⁶. Протягом 1900–1914 рр. (до початку Першої світової війни) він опублікував понад 550 історико-літературних, джерелознавчих та публіцистичних праць⁵⁷, багато з яких мають непроминущу цінність, заслуговують на перевидання і сучасне ретельне вивчення⁵⁸.

⁵⁶ Кафедру церковнослов'янської мови та літератури було засновано 1899 р. й у Чернівецькому університеті, але на греко-православному теологічному факультеті й завідував нею у 1899–1919 рр. професор-москвофіл Євген Козак.

⁵⁷ *Матеріали до бібліографії опублікованих праць Кирила Студинського і літератури про нього* / Підготував Мирослав Мороз. С. 151–198. На жаль, М. Мороз, скориставшись бібліографічними нотатками К. Студинського та доповнивши їх, не перевіряв позиції *de visu* (на власні очі), через що до покажчика закралися неточності.

⁵⁸ Багатюща наукова спадщина К. Студинського почасти висвітлюється у працях: *Свенціцький І.* Загальна характеристика наукової діяльності акад. Кирила Студинського // ЗНТШ. 1930. Т. 99 : ювіл. зб-к на пошану акад. Кирила Студинського. Ч. 1 : Праці філологічні. С. 1–9; *Гординський Я.* Акад. Кирило Студинський як дослідник літератури XVI й XVII ст. // Там само. С. 11–94; *Тершаковець М.* Акад. Студинський як дослідник галицько-українського відродження // Там само. С. 95–112; *Колеса Ф.* Академік Кирило Студинський про вплив усної словесності на поетів українського літературного відродження // Там само. С. 113–126; *Єдлінська У.* Зі сторінок творчості // *Єдлінська У.* Кирило Студинський. С. 54–98; *Кліш А.* Кирило Студинський : Життя та діяльність. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. С. 147–184 (параграфи: 4.2. Історико-літературознавчі, етнографічні та біографічні аспекти наукової спадщини К. Студинського; 4.3. Роль К. Студинського у дослідженні українського національного відродження).

Чернівецька спроба Івана Франка (1900)

Правдоподібно, відкриття другої української філологічної кафедри у Львівському університеті наштовхнуло Франка на думку спробувати працевлаштуватися у Чернівецькому університеті імені Франца Йосифа, поруч із тамтешнім професором української словесности Степаном Смаль-Стоцьким (можливо, йшлося про суплентуру, на яку раніше покладав надію Студинський). Із листа Смаль-Стоцького до Франка від 23 жовтня 1900 р. видно, що того-таки року письменник звертався до буковинського професора з проханням допомогти йому габілітуватися на посаду доцента в Чернівецькому університеті. Мабуть, Франко сподівався обійти неприхильне до нього Галицьке намісництво, управління якого не поширювалося на коронний край Герцогство Буковина, відокремлений од Королівства Галичини та Володимирії.

Відповідально поставившись до Франкового прохання й ретельно вивчивши місцеві обставини, Смаль-Стоцький у докладному відписі «любому Панові Доктору» зазначив: «Я особисто не то що не робив би Вашій габілітації ніяких перепон, але зі всієї душі рад причинитися до того». Проте габілітація є «справою цілої колегії професорів», яка, відповідно до «габілітаційних приписів», має «передусім рішати, чи в самій особі габілітанта нема яких причин, щоб не припустити его зовсім до габілітації». А справа Франкової габілітації ускладнена тим, що він уже раз габілітувався, однак міністерство не затвердило йому *veniae legendi*. Тому «гадки професорів» поділилися: одні пристали до думки Смаль-Стоцького, що вони попри колишню відмову міністерства можуть провести «акт габілітаційний», зважаючи лише на наукові здобутки претендента, а інші рішуче виступили проти цього, «по-

кликуючись на приписи габілітаційні» і припускаючи, що, може, дещо є в особі претендента такого, через що міністерство не затвердило габілітації. Не допомогло запевнення Смаль-Стоцького, що незатвердження «сталось лише з політичних причин», — професори хотіли переконатися в цьому «з актів», а «міністерство того акту нам не видасть», зауважив Смаль-Стоцький. Навіть якби на боці Смаль-Стоцького була більшість професорів, то меншість могла б висловити *votum separatum* (окрему думку, латин.), «в такому разі справа значно погіршила б ся, бо міністерство, здається, прихилило б ся до *votum* меншости». За словами Смаль-Стоцького, треба зважити й на те, що буковинський уряд «з політичного боку» не міг нічого написати до міністерства про Франка, не знаючи його, тому все знову сходилося до «намісництва у Львові».

Тому Смаль-Стоцький радив Франкові їхати «до самого міністра і з ним насамперед докладно» переговорити, чи допустив би він його «до академічної кар'єри». Також пропонував «поговорити вперед» із Ягичем, аби він заступився за Франка перед міністром або навіть сам габілітував його у Відні, бо «при тім значінню, яке має Ягич в міністерстві, єму се далеко скорше готові зробити, ніж, напр., мені», визнав Смаль-Стоцький і додав: «Коли ж Ви були б вже габілітовані у Відні, то се вже річ легка перенести *veniam legendi*, куда Ви хочете». Цю пораду, як зізнався Смаль-Стоцький, дав йому професор Омелян Калужняцький (завідувач кафедри порівняльної слов'янської філології у Чернівецькому університеті), і з неї Смаль-Стоцький також бачив, що й той «не конче рад» вплутуватися у цю справу, «а прецінь при габілітації і його слово важне»¹.

Чи хотілося Франкові тоді ще раз клопотатися у Відні за свою габілітацію і чи робив він якісь кроки для цього, невідомо.

Згодом, коли чернівецька газета «Час» (1933. 2.VI) у редакційній статті «Фанатизм роздору» зауважила, що Франкові «Чернівецький університет відмовив габілітації на доцента української мови й літератури», Смаль-Стоцький у листі від 5 червня 1933 р. (з Праги) до редактора Лева Когута роздратовано назвав це «брехливою вигадкою», твердив, що «така вістка про відмову в габіліта-

¹ Іл. Ф. 3. Од. зб. 1624. С. 189–192.

ції в Чернівецькому університеті зовсім безпідставна і неправдива», та запевняв:

«Про габілітацію в Чернівецьким університеті Франко ніколи ані одним словом зо мною не говорив. Коли б мав такий намір, то мусив би зо мною говорити. Але такого наміру у нього не було, тому не було й причини зо мною про це говорити. <...> ані на мені, а тим менше на буковинських українцях, не тяжить ніякий гріх, що Франкові Чернівецький університет відмовив габілітації на доцента української мови і літератури»²

Вину за те, що «міністерство шкільництва» не затвердило ухвали професорської колегії філософського факультету Львівського університету «дати Франкові веніам доценді», Смаль-Стоцький традиційно покладав на галицького намісника:

«Мені пояснили цю відмову у Львові так, що намісник Бадені нібито мав про це висловитися, що він ніколи не допустить, щоб хтось з редакції “Кур’єра львівського” а Франко був тоді в складі редакції тої газети — відразу засів на університетській кафедрі»³

Такі слова Бадені справді сказав Франкові, які той і навів у спогаді «Історія моєї габілітації» [т. 39, с. 46] У своєму спростуванні звинувачення в «Часі» Смаль-Стоцький мовив лише про Франкову спробу габілітації у Львівському університеті 1895 р. й зовсім не згадував про його намір 1900 р. габілітуватися у Чернівецькому університеті, коли сам-таки Смаль-Стоцький нічим не зміг допомогти проскрибованому письменникові, а лише описав йому невтішну чернівецьку ситуацію і порадив звернутися до міністра та Ягича. Смаль-Стоцькому варто було чесно висвітлити цей епізод, але він волів його замовчати.

1906 року правознавець і публіцист Михайло Лозинський, підсумовуючи досвід Франка та інших здобувачів українських кафедр у Львівському університеті, дійшов висновку, що **визначальним чинником була політична благонадійність**:

² Смаль-Стоцький С. Іван Франко й Буковина // Спогади 2011. С. 730–731.

³ Там само. С. 730.

«Дотеперішня практика обсаджування українських катедр дала наглядні докази, що рішенням чинником була тут в першій ряді не наукова здібність кандидата, тільки політична «благонадійність» супротив польсько-шляхотського правительства. Чому катедри української літератури по смерті Огоновського не дістав Франко, хоч щодо наукових кваліфікацій був він в кождім разі першим кандидатом?! А проф. Дністрянський чи був би дістав катедру, коли б в початках своєї наукової кар'єри не був з національно-політичного боку ще не записаною таблицею?⁴ А проф. Студинський чи був би тепер мав катедру, коли б не був політичним одностороннім дд. Барвіньського й Вахнянина, і до того зятем останнього?! Та й то треба було вводити його на неї аж через габілітацію в Кракові! Або були б спровадили на катедру історії проф. Грушевського, коли б були знали, що се буде такий Грушевський, яким наша суспільність так гордиться? <...> се факт, що при таких самих кваліфікаціях вони не дістали б були катедри, коли б можна їм було закинути політичну «неблагонадійність», як не дістав її Франко при кваліфікаціях, признаних самим сенатом Львівського університету»⁵.

У змаганнях Франка, Колесси і Студинського за університетські посади політична кон'юнктура, а також родинні зв'язки справді мали вирішальне значення. Практика призначень на українські кафедри Львівського університету за Австрії показала, що молоді науковці зі ще не чітко виявленою або не досить відомою політичною позицією (своєрідна *tabula rasa* — чиста дошка, як ось Грушевський, Колесса, Дністрянський) дійсно мали більше шансів, аніж зрілий учений і при цьому надто добре знайомий як тенденційний письменник, газетяр і політик, яким був Франко.

⁴ Галицький український правознавець і політичний діяч *Станіслав Дністрянський* (*1870–†1935) від 1899 р. був доцентом, від 1901-го — надзвичайним, а від 1907-го до 1918 р. — звичайним професором кафедри австрійського цивільного права (з українською мовою викладання) у Львівському університеті. У 1907 і 1911 рр. його було обрано послом до Державної Ради у Відні від УНДП.

⁵ *Лозинський М.* В університетській справі / *М. Лозинський* // *Діло*. 1906. № 259. 1/14. XII. С. 2.

**Франкова спроба обійняти
доцентуру слов'янських літератур
у Львівському університеті
(1907)**

На початку травня 1907 р. Франко знову подав документи на затвердження його давньої габілітації — на вакантну тепер кафедру слов'янської філології у Львівському університеті. За повідомленням газети «Kurjer Lwowski» (у числі за 5 травня 1907 р.), Франко вніс до сенату Львівського університету подання про допуск його до габілітації на кафедру славістики з українською мовою викладання¹ 8 травня цю новину сповістив (за польськими газетами) український часопис «Діло»², а 9 травня, за «Ділом», — москвофільський часопис «Галичанинъ»³ 10 травня «Діло» уточнило, що Франко вніс подання не до університетського сенату, а до Міністерства віровизнань і освіти, «щоб воно затвердило давню його габілітацію на опорожнену тепер катедру славістики у львівським університеті»⁴ В усіх повідомленнях наголошено, що Франко подав заявку на викладання українською мовою.

Місце звільнилося після смерті завідувача кафедри слов'янської філології, професора порівняльної філології слов'янських мов Антонія Каліни (помер 3 травня 1906 р.). Франко від 1907 р. втратив роботу в редакції «Літературно-Наукового Вісника», перенесеної до Києва, тому вирішив знову спробувати працювати в університеті. Властиво, це було повернення до давньої пропозиції В. Ягича «габілітуватися у Львові на доцентуру слов'янських літератур», про яку Франко повідомляв Драгома-

¹ Dr. Iwan Franko... // KLw. 1907 № 208. 5.V. Wydanie poranne. S. 2.

² Д-р Іван Франко вніс до сенату. // Діло. 1907 № 91. 8 н. ст. V. С. 2.

³ Всячина // Галичанинъ. 1907 № 91. 26.IV/9.V. С. 3.

⁴ Д-р Іван Франко вніс подане. // Діло. 1907 № 93. 10 н. ст. V. С. 3.

нова в листі від 20 червня 1893 р. [т. 49, с. 409]. А тепер у листі до М. Грушевського від 7 травня 1907 р. він сповіщав, що в новому поданні прохав дозволу на викладання не лише української літератури та фольклористики, чого добивався раніше, а й «славістики» (певно, слов'янських літератур), притому польською та українською мовами:

«Я подав до міністерства просв[іти] просьбу, щоб мені дали venia[m] legendi на мою габілітацію з р. 1895 з розширенням програми на славістику і мови викладової на польську й руську. Може б, удалося зайняти місце Каліни. А не вдасться, то мені байдуже» [т. 50, с. 321].

Щоправда, згодом в останньому абзаці спогаду «Історія моєї габілітації», дописаному 4 листопада 1912 р.⁵, Франко згадував про своє подання не до міністерства, а до деканату філософського факультету Львівського університету:

«Аж у році 1907, усунувшись з редакції “Літературно-наукового вісника”, я одну хвилину подумав, чи не добре було б ще раз поспробувати на основі моєї габілітації з-перед десяти літ досягнути урядове уповноваження у Львівському університеті. Я вніс прохання до деканату філософського факультету, але ніякої відповіді на нього не діждався. Приватно тільки я довідався, що моє прохання було обговорене на засіданні філософського факультету, та там не запала ухвала надіслання його до міністерства освіти, але його відіслано до так званої інгумаційної чи то пак гуманістичної комісії, де воно спочиває й досі» [т. 39, с. 49].

Франкове подання розглянули 15 липня 1907 р. на засіданні колегії професорів філософського факультету під керівництвом декана, професора теоретичної фізики Мар'яна Смолюховського⁶, за присутності Кирила Студинського. Колегія мала зробити своє подання до міністерства, проте Смолюховський після роздумів

⁵ Франко І. Історія моєї габілітації / Др Іван Франко // Діло. 1912. № 252. 7.XI/25.X. С. 4.

⁶ Про нього див.: С. К. *Uniwersytet imienia cesarza Franciszka I we Lwowie* : Skład Uniwersytetu w półroczu letniem 1906/907. Lwów, 1907. S. 3, 19, 23.

запропонував попередньо скерувати Франкову справу до Комісії з гуманітарних культур, із дорученням, аби вона «добрала відповідні фахові сили» для вивчення цього питання, а вже після її розгляду надіслати до міністерства подання від факультету з викладом у супровідному листі суті справи. Присутні ухвалили пропозицію одноголосно⁷

Ситуація на той час для Франка склалася і персонально, і суспільно ще несприятливіше, ніж 1895 р. В очах польської суспільності він мав скандальну репутацію як автор антиміщкевичівської статті «Ein Dichter des Verrathes» («Поет зради») (Die Zeit. 1897 Bd. 11. № 136. 8.V), до того ж у ньому вбачали затятого борця за національні права українців, що викликало неабияку осторогу в польської влади в Галичині та університетської професури, надто ж за умов, коли у Львові вкрай загострилася боротьба за український університет.

А завідувачем кафедри слов'янської філології, яка була вакантною в 1906–1908 рр., став 64-річний польський мовознавець Адам Антоній Кринський (Kryński; *19.05.1844–†10.12.1932) — він керував кафедрою у 1908–1914 рр. До того довгі роки працював учителем II гімназії у Варшаві, де в 1871–1891 рр. навчав грецької та латинської мов, а в 1891–1906 рр. — французької, і коли 1908 р. філософський факультет Львівського університету запросив його на кафедру слов'янської філології, уже минало два роки, як він був на пенсії. 7 травня 1908 р. Кринський прочитав у Львівському університеті вступну лекцію «Języki słowiańskie, ich rozwój i stosunki wzajemne» («Слов'янські мови, їх розвиток і взаємини»), яку відтак опубліковано в липневому номері львівського місячника «Ate-neum Polskie», присвяченого справам культури (1908. Т. 3. № 1. Lipiec), та окремою відбиткою.

Ще 1884 р. Кринський заснував у Варшаві перший у Польщі мовознавчий журнал — «Prace Filologiczne», де з'являлися пуб-

⁷ Державний архів Львівської області. Ф. 26. Оп. 7 Спр. 574. Арк. 18–29; Горак Р. Друга спроба // Іван Франко: дух, наука, думка, воля Матеріали Міжнар. наук. конгресу, присвяченого 150-річчю від дня народження Івана Франка (Львів, 27 вересня — 1 жовтня 2006 р.). Львів ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2010. Т. 2. С. 448–449.

лікації з питань загального мовознавства, розвитку слов'янських мов, а особливо польської мови. Від 1900 р. він як член редколегії опікувався мовознавчим відділом і був автором численних мовознавчих статей різноманітної тематики в багатотомній енциклопедії «Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana».

Проте публікації Криńskiego стосувалися переважно польської мови — її історії, пам'яток, граматики, правопису, лексикографії та закопанського діалекту: підручники «Gramatyka języka polskiego» і «Pisownia polska. Prawidła i ich uzasadnienie» (обидва — Варшава, 1897; витримали кілька видань), «Słownik języka polskiego» (спільно з Яном Карловичем і Влодзімежем Недзведзьким; Варшава, 1900. Т. 1, 1902. Т. 2; 1904. Т. 3; 1908. Т. 4), а також багато статей, рецензій і публікацій пам'яток ставропольської мови. У своєму доробку на той час (1908 р.) він мав лише окремі науково-популярні славістичні статті, вміщені у виданні «Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana», як ось «Białoruski język», «Przekłady Biblii na język polski, czeski, słowacki, łużycki, litewski i łotewski» (1892. Т. 8), «Bułgarski język» (1892. Т. 9), «Czeski język» (1895. Т. 14), «Filologia (klasyczna, słowiańska, polska i germańska)» (1898. Т. 21) та ін.⁸ Натомість у Франка натовді було чимало друкованих праць, присвячених слов'янським літературам і письменникам (не лічачи українських та польських, адже у Львівському університеті функціонували окремі кафедри української та польської філології).

Польська більшість Львівського університету обрала завідувачем кафедри слов'янської філології фахівця, який досліджував насамперед польську мову. До того ж Франко на початку 1908 р. невиліковно занедужав і вже не міг претендувати на посаду викладача університету. Його спроби стати приват-доцентом української літератури та етнографії (фольклористики) або й слов'янських літератур Львівського університету, а також приват-доцентом Чернівецького університету, на превеликий жаль, не мали успіху.

⁸ Adam Antoni Kryński *Życie i prace* / Przedstawił Stanisław Szober. Warszawa, 1934. Odbitka z Prac Filologicznych T. 16. S. VIII–X, XII–XIV; Bibliografia prac prof. Adama Antoniego Kryńskiego Ułożył Stanisław Szober // Ibid. S. XVII–XXXIV

Post scriptum.

Майстерність Франка-лектора

Поза всяким сумнівом, Іван Франко був би прекрасним університетським викладачем. Про блискуче прочитану пробну лекцію я вже казав. Варто згадати ще раз доповідь про становище селян Східної Галичини «Die Lage des galizischen Bauernstandes» («Становище галицького селянського стану»), що її виголосив Франко німецькою мовою на запрошення Товариства фабіянців у Відні в залі популярного громадського театру «Etablissement Ronacher» 11 грудня 1896 р. Про цей віденський успіх галичанина кореспондент «Діла» повідомляв:

«Позаяк ім'я д-ра Франка знане у Відні, а тема відчиту була для віденців цікава, то вже на півгодини перед відчитом (т. є. о 8-й) простора саля була заповнена, а хто прийшов пізніше, займав місце в прибічних комнатах буфетових або на галерії. Більше як третину присутніх становило жіноцтво. (Треба тут зазначити, що заряджено, аби в часі відчиту слухаюча публіка не їла і не пила, як се тут є в звичаю.)¹ Д-р Франко якими красками змалював нужду нашого селянина, його повсякденне життя серед порядків, витворених “сполечною [суспільною (полонізм). Є. Н.] єрархією” І прояснило се не одному віденцеві, котрий доси не міг надивуватись, як то можливо, що деякі “зелісні руки”, починаючи у Відні ржавіти, могли в Галичині набрати стільки блиску... [Певно, натяк на президента міністрів К. Бадені. — Є. Н.] Не один пізнав, за якою то “волею людю” многі галицькі панове засідають... при буфетах в парламенті — при буфетах, бо ті послі майже не беруть участи в нарадах <...>.

¹ Театр «Etablissement Ronacher» був обладнаний столами і стільцями. Протягом вистави можна було пити, їсти, курити. Є. Н.

В часі відчиту відзивалися часто виклики “hört!” [“слухайте!”] (нім.). — Є. Н.], “bravo!”. <...> Головною задачею відчиту було представити соціяльне положенє галицького мужика, і сій задачі прелегент, на мою гадку, вповні відповів. По відчиті вив'язалася дискусія. Забирали слово 8 бесідників, а на кінци прелегент поправив деякі хибні погляди німців і заявив готовість ще не раз послужити відчитом, коли товариство забажає. Сю заяву прийняли присутні оплесками»².

Про цей надзвичайно вдалий відчит Франка пізніше залишив свідчення Марко Черемшина:

«Тут аудиторія була з-посеред поступової інтелігенції, і Франко викладав науковою метою, а його виклад незвичайно захоплював слухачів, серед яких були і парляментарні посли, і редактори поважних газет і журналів, і професори університету, і письменники, як Петер Альтенберг, Шніцлер і ин.

Після викладу посипались із аудиторії численні запити, а Франко на всі ті запити відповідав через дві години [тобто протягом двох годин (полонізм). — Є. Н.], змальовуючи всестороннє положеннє українського народу у східній Галичині. Вражіннє було велике»³.

А згодом Франко вельми успішно прочитав цикл лекцій «Огляд української літератури від найдавніших часів до кінця XIX віку» на літніх університетських курсах з історії, історії літератури й етнографії (з акцентом на українознавстві), влаштованих для молодих слухачів із Галичини, Центральної та Східної України. До організаційного комітету курсів, що їх провело у Львові впродовж 23 червня — 22 липня 1904 р. Товариство прихильників української літератури, науки і штуки, входили очільники цього товариства М. Грушевський (голова), Франко (заступник голови), дружина голови Марія Грушевська (скарбник) і Володимир Гнатюк (заступник секретаря). Лекції відбувалися у великій (концертній) залі готелю «Belle Vue» («Бельвю») (тепер будинок № 27 на про-

² Зь Втьдня одержали мы письмо въ справѣ вѣдчиту д-ра Франка... // Дѣло. 1896. № 272. 3/15.XII. С. 2.

³ Черемшина Марко. Фрагмент моїх споминів про Івана Франка. С. 236.

спекті Свободи, де розташована торгова галерея «Опера Пасаж»). Участь у курсах взяли 135 слухачів⁴

Відкрив курси промовою про потребу української вищої освіти Грушевський⁵, після нього вступну лекцію до історії українського письменства («короткий огляд дотеперішніх праць над історією літератури в Західній Європі та огляд ріжних цілей, які кладе собі та дисципліна, і ріжних метод, якими послугується вона»)⁶ виголосив Франко. Він зробив «вступний виклад < > про розвій праць над історією літератури в Європі, починаючи від греко-римської старовини»⁷ Ймовірно, Франко скористався своєю давньою статтею «Задачі і метод історії літератури» (Руска Школа. Чернівці, 1891. Т. 1. Вип. 2. С. 45–51) [див. передрук: т. 41, с. 7–16] Назагал на час читання курсу влітку 1904 р. він мав у своєму доробку праці «Метод і задача історії літератури» (орієнтовно 1890–1891) [див. т. 41, с. 17–23], «План викладів історії літератури руської», «Спеціальні курси», «Мотиви» (початок листопада 1894 — не пізніше початку березня 1895) [т. 41, с. 24–73], які лишилися у нього від часу його підготування на доцента, а також праці «Literatura ukrajinsko-ruská (maloruská)» (Slovanský Přehled. 1898. № 1, 2), «Literatura rusinsko-ukrajinská» (Slovanský Přehled. 1899. № 6) [т. 41, с. 74–100], «Южнорусская литература» (Энциклопедический словарь. Санкт-Петербург, 1904. Т. 41) [т. 41, с. 101–161]

Стислий виклад змісту Франкового курсу із зазначенням його назви «Огляд української літератури від найдавніших часів

⁴ Наукові вакаційні курси // ЛНВ. 1904. Т. 27. Кн. 7. С. 52–56; *Кревецький І.* Вільні університети // Там само. Кн. 8. С. 101; *Грушевський М.* Українсько-руські наукові курси // Там само. С. 102–113; *Грушевський М.* Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р. Уряджені у Львові Товариством прихильників української літератури, науки і штуки. Львів : Накладом Товариства прихильників української літератури, науки і штуки, 1904. С. 3–15; також додані наприкінці брошури Грушевського (після с. 15, без нумерації сторінок) переліки запланованих днів, годин, викладачів і тем: «Наукові курси. Поділ годин у днях 23–30 н. ст. червня 1904», «Наукові курси. II. Поділ годин у днях 1–11 н. ст. липня 1904», «Наукові курси. III. Поділ годин у днях 12–22 н. ст. липня 1904».

⁵ *Грушевський М.* Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р. С. 4–6.

⁶ Там само. С. 6.

⁷ *Наукові вакаційні курси.* С. 52.

до кінця XIX віку» навів М. Грушевський⁸. Найпевніш, цей реферативний виклад свого курсу сам Франко подав Грушевському, бо навряд щоб той слухав його лекції, то більше, що й свого курсу Грушевський не дочитав до кінця через нездужання. Мирослав Мороз зареєстрував реферативний виклад Франкового курсу в брошурі Грушевського (не вказавши її автора, через недогляд або з цензурних міркувань) як Франкову публікацію⁹. Тож є підстави подавати цей реферативний «Огляд української літератури від найдавніших часів до кінця XIX віку» у Повному зібранні текстів Франка як його працю, принаймні в розділі «Dubia».

Крім того зберігся автограф плану-конспекту Франкових лекцій, без назви, підпису й дати¹⁰. Уперше оприлюднив цей план-конспект Михайло Возняк, означивши його загальною назвою «програмні записки щодо української літератури XIX ст.»¹¹. Покликуючись на публікації М. Возняка, М. Мороз зареєстрував цей план-конспект під власною описовою назвою¹². Під назвою «Огляд історії української літератури від найдавніших часів до кінця XIX віку» план-конспект уміщено в додатковому томі до «Зібрання творів» [т. 54, с. 906–911]. Текст подано за автографом (Франко-

⁸ Грушевський М. Українсько-руські наукові курси. С. 107–110; Грушевський М. Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р. С. 8–11.

⁹ «3865. Огляд української літератури від найдавніших часів до кінця XIX віка. — Кн.: Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р., уряджені у Львові Товариством прихильників укр. літератури, науки і штуки. Льв., 1904, с. 8–11. Без підп.» (Іван Франко : Бібліографія творів 1874–1964. Склад М. О. Мороз. Київ : Наук. думка, 1966. С. 332).

¹⁰ ІЛ. Ф. 3. Од. зб. 576. 13 арк. Що цей план-конспект стосується літніх курсів 1904 р., свідчить те, що текст на арк. 12, 13 написано на звороті арк. 3, 4, на яких записано текст (із Франковими виправленнями) останніх трьох речень і частково останнього абзацу невідомої статті: *Наукові вакаційні курси* // ЛНВ. 1904. Т. 27. Кн. 7. С. 55–56.

¹¹ Возняк М. С. Франко як дослідник і історик української літератури // Українська література. 1945. № 3. С. 94–97. Передруковано у вид.: Возняк М. С. Франко як дослідник і історик української літератури // Возняк М. С. З життя і творчості Івана Франка. Київ : Вид-во АН УРСР, 1955. С. 247–251.

¹² «4365. [Програмові записки про укр. літ-ру XIX ст., за якими І. Франко читав “Огляд укр. літ-ри від найдавніших часів до кінця XIX віку в дні 23, 24, 25, 28, 30 червня і 2, 5, 6, 8, 13, 15 і 19 липня 1904 р.]» (Іван Франко : Бібліографія творів : 1874–1964 / Склад М. О. Мороз. С. 376).

ві скорочення слів розкрито в квадратних дужках, хоча не скрізь), а не за публікацією Возняка, який подавав скорочені слова повністю без квадратних дужок. Щоправда, в коментарі [т. 54, с. 1159–1160] помилково зазначено, що текст подається за першодруком у начебто непідписаному виданні «Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р., уряджені у Львові Товариством прихильників української літератури, науки і штуки» (Львів, 1904. С. 8–11), хоча в цій брошурі, автором якої є М. Грушевський¹³, насправді надруковано на зазначених сторінках інший — зреферований — текст Франкових лекцій.

Згаданий автограф Франкового тексту — я б назвав його «[План-конспект курсу викладів “Огляд історії української літератури від найдавніших часів до кінця XIX віку”]» — зберігся не повністю (його написано чорним чорнилом, а суцільну нумерація аркушів зроблено пізніше олівцем, певно, рукою упорядника автографа). Збережений текст містить нотатки не про весь лекційний курс (од вступу «про еволюцію науки історії літератури взагалі», через огляд «старого українського письменства домонгольської доби», літератури XIII–XVIII ст. до характеристики «головних ідейних течій та літературних здобутків українського слова в XIX віці» та «загальних уваг про характер нашого письменства, його хиб і вигляди на майбутнє»¹⁴), а майже виїмково про нову українську літературу від кінця XVIII ст. (зачин Котляревського) до 1880-х років на Наддніпрянщині й у Галичині, а також частково про «карпаторуське письменство» (українську літературу в Угорській Русі) XVI — початку XIX століття і літературу «бачванських русинів» у Новому Саді XVIII ст., до того ж впадають в око прогалини у висвітленні літературного процесу на Наддніпрянщині в період між Котляревським і Шевченком, у Галичині часів «Руської Трійці» (1830-ті — початок 1840-х років) і згодом 1850-х років, а також в Угорській Русі XIX ст.¹⁵

¹³ Його як автора вказано не на титульній сторінці брошури, а під текстом: М. Грушевський (*Грушевський М.* Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р. С. 15).

¹⁴ Там само. С. 6, 8–11.

¹⁵ На «пропуски» частково звернув увагу М. Возняк (*Возняк М. С.* З життя і творчості Івана Франка. С. 248, 250).

Учасник цих курсів, український поет, новеліст, публіцист і політичний діяч польського походження із Наддніпрянщини Богдан Ярошевський (*1870–†1914) невдовзі після них вельми схвально відгукнувся про Франкові лекції: «Досконалі виклади історії української літератури Франка збирають багато слухачів»¹⁶ За пізнішим мемуарним свідченням Ярошевського, йому «пощастило почути Франка як історика нашого письменства». Франкові

«лекції відзначалися багатим змістом і самостійними поглядами на історію нашої літератури. Лектор зазнайомив нас з староруським письменством, з творами духовної літератури, розвинув перед аудиторією свій погляд на рукописну літературу 18-го століття і на безпереривність української письменницької продукції од найдавніших часів аж до Котляревського і початку нової друкованої літератури. В огляді нової літератури, поруч з оцінкою артистичної вартости творів, дав об'єктивний аналіз їх національно-суспільного значіння. В особі лектора ми мали перед собою визначний тип літературного критика, котрий сполучив почуття артизму з провідною національно-суспільною думкою, опертою на непохитних щиро-демократичних підвалинах. Цікавий по змісту, ясний і переконуючий виклад, завдяки першорядним лекторським здібностям д-ра Франка, захоплював і примушував до пильної уваги. Видно було, що аудиторія щораз більше споріднюється з думками лектора та що ці виклади не минуть для слухачів безслідно. Цей настрій аудиторії виявлявся в розмовах про вражіння з поодиноких лекцій і в сталій численній участі слухачів на лекціях Франка».

Врешті Ярошевський, якому «доводилось слухати лекції таких видатних російських професорів» (тобто професорів російського Університету св. Володимира в Києві), як російський економіст Володимир Железнов, російський психолог, філософ і логік Георгій Челпанов, український історик Іван Луцицький та український літературознавець Микола Дашкевич, а також «інших відо-

¹⁶ *Zahorodny Stefan*. Rewolucyjno-społeczny ruch ukraiński pod zaborem rosyjskim // Krytyka. 1905. Zesz. 12. S. 428–429. *Стефан Загородний* псевдонім Б. Ярошевського.

мих лекторів», порівнював з ними Франка й високо оцінював його лекторську майстерність. Знаючи, що Франка не допустили до викладання у Львівському університеті, Ярошевський сповнював сумом, усвідомлюючи, «якого талановитого професора української літератури в особі Франка ми втратили! Пригадую, — зазначив він, — що цими думками я поділився тоді з присутнім на викладах Юл. Бачинським, і він згодився вповні з моїм поглядом»¹⁷

За спогадами історика, публіциста й літературознавця Дмитра Дорошенка, «найбільше цікавили» його й усіх приїжджих з Російської імперії лекції М. Грушевського (читав історію України князівської доби), але він «викладав страшенно нудно, не давав ширших узагальнень, а переказував, і то дуже одноманітно, саму лише фактичну історію, — коли який князь панував, з ким воював або переговорював. Читав з рукопису, якимось монотонно < >»¹⁸ Не дивно, що його лекції розчарували слухачів із Російської імперії, які чули «прекрасних лекторів у Петербурзі або в Москві»: «ми сподівалися, — писав Дорошенко, — почути щось “нове”, щось захоплююче, пориваюче, адже тут була конституційна Австрія, можна було про все вільно говорити!»¹⁹ До слова, Грушевський свого курсу не дочитав — за його поясненням, «за браком годин і за нездоров'ям прелегента», тобто його самого²⁰

Як згадував Д. Дорошенко, «ще більше розчарував» історик Степан Томашівський, який лекцією «Угорська Русь» «так згнівдив свою аудиторію, що за другим разом прийшло всього кількеслухачів»²¹ За інформацією Грушевського, Стефан Томашів-

¹⁷ *Ярошевський Б.* Невикористаний скарб. Спомини з вакаційних викладів української літератури д-ра Ів. Франка в 1904 р. // *Привіт Іванови Франкові в сороклітє його письменської праці. 1874–1914* Літературно-науковий збірник. Львів Накладом Ювілейного комітету, 1916. I Частина літературна. С. 167–168. Йдеться про *Юліяна Бачинського* (*1870–†1940) публіциста, історика, журналіста, громадсько-політичного діяча, автора резонансної політично-філософської книжки «Україна irredenta» (Львів, 1895).

¹⁸ *Дорошенко Д.* Мої спомини про давнє-минуле (1901–1914 роки). Виннипег, 1949. С. 56–57

¹⁹ Там само. С. 57

²⁰ *Грушевський М.* Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р. С. 7

²¹ *Дорошенко Д.* Мої спомини про давнє-минуле (1901–1914 роки). Виннипег, 1949. С. 57

ський прочитав дві лекції по одній годині кожна: «Угорська Русь»²² та «З історії українсько-польських відносин XVII в.», проте цей курс «не був скінчений < > за браком годин < ..>»²³ Тема «Угорська Русь» фігурує в запланованому переліку «Наукові курси» під датою 29 червня²⁴, а тема «З історії українсько-польських відносин XVII в.» була запланована на 18, 19, 20 і 22 липня (по годині щодня)²⁵, з яких відбулася, очевидно, тільки одна лекція 18 липня (правдоподібно, через малий інтерес або й брак слухачів).

«Зате, — згадував Д. Дорошенко, — вподобали ми всі Франка. Він викладав спокійним рівним голосом, без зовнішніх ефектів, і хоч викладав старе українське письменство, але виклади були такі цікаві, такі глибокі змістом, що ми слухали з найбільшою увагою, не пропускаючи ні одної лекції великого ученого».

Утім, «гарно викладали» також К. Студинський (відродження Галичини в середині XIX ст.)²⁶, Іван Брик (практична граматика української мови), Іван Раковський (онто- і філогенез людини), «ефектно» — «добрий промовець» Микола Ганкевич, у якого, щоправда, «огляд соціалістичного руху в 19 в.» (він читав курс найновішої історії Західної Європи) здався Дорошенкові «більше промовами на вічу, як науковими лекціями»²⁷ Вельми сподобалися слу-

²² Грушевський М. Українсько-руські наукові курси. С. 111; Грушевський М. Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р. С. 13.

²³ Грушевський М. Українсько-руські наукові курси. С. 106; Грушевський М. Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р. С. 7.

²⁴ «Наукові курси. Поділ годин у днях 23–30 н. ст. червня 1904» (див. наприкінці брошури Грушевського «Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р.»).

²⁵ Див. перелік «Наукові курси. III. Поділ годин у днях 12–22 н. ст. липня 1904», доданий наприкінці брошури М. Грушевського (після с. 15).

²⁶ За словами М. Грушевського, «доповненням до курсу д-ра Франка був поменший курс д-ра Кирила Студинського під [титулом] «Культурний рух у Галичині від виступу М. Шашкевича до 1860 р.»» (Грушевський М. Українсько-руські наукові курси. С. 110; Грушевський М. Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р. С. 11).

²⁷ Микола Ганкевич (*1869–†1931) був правником, журналістом, публіцистом, політичним діячем, ідеологом австромарксизму в українській соціал-демократії. Про зміст Ганкевичевих лекцій на літніх університетських курсах 1904 р. та його взаємини з Франком див.. Нахлік Є., Нахлік О. Ганкевич Микола / Франківська енциклопедія. Т. 1. С. 329–335.

хачам «дуже живі і змістовні» виклади Федора Вовка (українська етнографія та антропологія), який приїхав спеціально з Парижа²⁸

Інший слухач курсів, бібліограф і літературознавець Володимир Дорошенко, засвідчив, що Франко в лекціях «встиг дати нам повний і систематичний огляд українського письменства, який був для багатьох із нас справжньою новиною». Цей мемуарист також відзначив:

«Викладач із Франка був прегарний. Без афектації, без си-
луваного красномовства, спокійно, річево й логічно пли-
ла його мова, багата на факти й висновки. Ми слухали його
з великою увагою й цікавістю й ніколи не нудилися на його
викладах. Франко чудово знав свій предмет та вмів його гар-
но “подати”, хоч і просто й без жадних викрутасів. Він був
найкращим лектором на наших курсах. З ним міг конкуру-
вати хіба Хведір Вовк, який викладав етнографію й антро-
пологію. Вовкові виклади були так само ясні та прозорі, як
і Франкові»²⁹

Щодо інших лекторів В. Дорошенко зазначив:

«Добрим викладачем був також Микола Ганкевич, але тон
його викладів був не професорський, а вічевий. <...> інші ви-
клади не відзначалися ні своїм змістом, ні формою. <...> Пев-
но [тобто упевнено. Є. Н.] говорив К. Студинський, але
зате нудно. Правда, тема його курсу була досить невдячна для
красномовства — полемічне письменство XVI–XVII вв., —
а він не потрапив поза схоластичною шкаралущею відчути
живе життя того часу, як це вмів зробити Франко»³⁰

Щоправда, про такий курс Студинського немає згадки у за-
значених вище хронікально-інформативних статтях, опубліко-
ваних у «Літературно-Науковому Вістнику» (1904. Т. 27 Кн. 7, 8),
а також у переліках «Наукові курси», доданих до брошури М. Гру-
шевського «Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р.»,
хоча не можна відкидати того, що Студинський його прочитав.

²⁸ Дорошенко Д. Мої спомини про давнє-минуле. С. 57

²⁹ Дорошенко Вол. Іван Франко : (Зі споминів автора) // Свобода. 1952. № 138.
29.V. С. 3.

³⁰ Там само. № 139. 31.V. С. 3.

Можливо, він долучився до незавершеного дотичного курсу Томашівського «З історії українсько-польських відносин XVII в.», а може, продовжив незавершений курс Грушевського.

В. Дорошенко також зауважив:

«Крім того, Студинський дуже “нісся”, пишаючися своїм становищем університетського професора й походженням (“внук Качали”³¹). Вітаючися з нижчими від себе, він подавав їм не цілу руку, а лише два пальці. Нас, “східняків”, така поведінка тільки відштовхувала від прелегента. Натомість Франко приваблював своєю простотою, скромністю й доступністю. Він не любив строїти з себе пана. Одягався дуже скромно, ходив завжди в вишиваній сорочці і своїм зверхнім виглядом нічим не відрізнявся з-поміж загалу, хіба цією вишиванкою. <...> Та стоїло Франкові заговорити, й він покoryав нас своїм розумом, знанням і логікою свого слова»³²

Син мецената курсів Євгена Чикаленка Левко Чикаленко, громадсько-політичний діяч та археолог, який слухав ті лекції 16-річним юнаком, також із захватом згадував Франкові виклади:

«Мені, ще молодому тоді хлопцеві, виклади Грушевського видалися каторгою. Здається, ніколи в житті своєму я не зустрічав менш цікавого лектора. Зате якою насолодою було ждати, сидючи в кріслі, коли нарешті в залу увійде Микола Ганкевич або Федір Вовк.

Дивна річ сталася з викладами Івана Франка. Тема “Стара українська література” не заповідала нічого цікавого, проте ні одного дня я не пропустив, ніколи не знудився і з жалем слухав останню годину тому, що вона остання. Не скажу тепер, що саме чув, але лектора як зараз пам’ятаю, і пам’ятаю, що завжди було почуття якоїсь сенсації, що увага ні на хвилину не присиплялась, бо речі менш цікаві чергувалися з якимсь дотепом, з якимсь анекдотом. Хоч я тепер не

³¹ Стефан Качала (*1815–†1888) греко-католицький священик у Галичині, український політичний і громадський діяч, ідеолог народництва, публіцист, журналіст, історик, меценат. Його донька Вікторія була матір’ю Кирила Студинського. Є. Н.

³² Там само.

пам'ятаю обсягу цілого курсу, але деякі факти загніздилися в моїй голові на ціле життя, а деякі легенди просто стали якимись частинами мого світогляду. Франко зробився об'єктом загального захоплення»³³

Франкові було заплановано 12 лекцій курсу «Огляд української літератури від найдавніших часів до кінця XIX віку» загальною кількістю 15 годин (23, 24, 25, 28, 30 червня і 2, 5, 6, 8, 13, 15, 19 липня)³⁴ Однак у звіті Грушевського зазначено, що Франко прочитав 18 годин загального курсу «Огляд української літератури від найдавніших часів до кінця XIX віку»³⁵, з них 12 лекцій він присвятив новій українській літературі (від Котляревського до кінця XIX ст.)³⁶ Можливо, Франко використав три години із запланованого на 18, 19, 20 і 22 липня (по годині щодня), але незавершеного курсу Томашівського «З історії українсько-польських відносин XVII в.», з якого той спромігся прочитати лише одну лекцію. А може, Франко використав години також незавершеного курсу Грушевського.

Невдачі з доцентурою Доля компенсувала Франкові величезними успіхами на інших нивах — творчій та науковій. Не ставши доцентом, він виявився навдивовижу продуктивним та успішним академічним ученим, зосередивши свою дослідницьку роботу в Науковому Товаристві імені Шевченка, і потужно впливав на розуми й серця реципієнтів не з університетської кафедри, а зі сторінок своїх численних наукових публікацій у виданнях НТШ та інших товариств і організацій. Наукова спадщина Івана Франка й сьогодні є актуальним і дійовим чинником розвитку гуманітарних наук в Україні.

³³ Чикаленко Л. Як ми з І. Франком ловили рибу // Спогади 2011. С. 577

³⁴ Див. переліки «Наукові курси. Поділ годин у днях 23–30 н. ст. червня 1904», «Наукові курси. II. Поділ годин у днях 1–11 н. ст. липня 1904», «Наукові курси. III. Поділ годин у днях 12–22 н. ст. липня 1904», додані наприкінці брошури: *Грушевський М.* Українсько-руські наукові курси вакаційні 1904 р. (після с. 15).

³⁵ Там само. С. 8.

³⁶ Там само. С. 11.

Показчик осіб і творів без авторства

- «Адельфотес», граматика 29, 118, 120
Адлер (Adler), Віктор 102, 103, 106
Александрова, Галина 20, 135
Альтенберг (Altenberg), Петер (псевдонім Ріхарда Енглендера) 156
Андрієвська, Лариса 20
Андрусак, Тарас 75
Антонович, Володимир 15, 19, 98, 112, 114
Арабажин, Наталія (дівооче прізвище: Деген) 69
Аркуша, Олена 14, 108
- Бадені (Badeni), Казімеж (Казимир, польс. Kazimierz, нім. Kasimir) Фелікс (прізвисько: Мікадо) 28, 35–37, 40, 42, 63, 67, 76, 77, 79–86, 90–93, 99–103, 105, 107, 108, 116, 123, 125, 143–145, 149, 155
Бадені (Badeni), Станіслав Марцін 28, 72, 85, 144
Баран, Степан 73
Барвінська, Євгенія (дівооче прізвище: Любович) 47, 93, 98
Барвінський, Богдан 89–91, 113
Барвінський (Барвіньский), Олександр 3, 13–17, 19, 26, 28, 35, 41, 42, 44–47, 60, 67, 72–74, 79, 89–101, 108–114, 116–119, 121, 123, 126, 129, 130, 137, 138, 141–145, 150
Бачинський, Юліан 161
Барвінські, брати 90
Белей, Іван 96, 128, 129
Бігун, Михайло 23
Біляндт-Райдт (Біландт-Райдт, Wylandt-Rheidt), Артур 127
Бобжинський (Bobrzyński), Міхал 14, 28, 79–81, 91, 109, 125, 126
Бодянський, Осип 115
- Болоз-Антоневич (Болоз Антоневиц, Bołoz Antoniewicz, Антоневиц-Болоз, Antoniewicz-Bołoz), Ян 49, 51
Боронь, Олександр 60
Брик, Іван 162
Бронський (Христофор Бронський) див. Христофор Філалет
Брюкнер (Брікнер, Brückner), Олександр 24, 34, 127, 132, 133
Будзиновський, В'ячеслав 128, 129
Бурлака, Галина 114
Бутич, Іван 4
- Вагилевич (Wagilewicz), Іван 48, 75, 159
Валігурський (Waligórski), Францішек 111
«Варлаам і Йоасаф» 6, 8, 74
Вахнянин (Wachnianin), Анатоль (Наталь) 21, 24–26, 28, 35, 39, 45, 67, 83, 98, 99, 110, 116, 118, 126–134, 136, 137, 143–145, 150
Вахнянинівна, Леонтія див. Студинська, Леонтина (Леонтія)
Вацлав з Олеська див. Залеський (Zaleski), Вацлав
Верхратський (Верхрата), Іван 26, 37–40, 52, 113, 123
Винар, Василь 139
Винярський, Володимир 139
Вовк, Федір (Хведір) 66, 163, 164
Возняк, Михайло 6, 15, 40, 41, 54, 60, 66, 85, 90, 98, 116, 117, 145, 146, 158, 159
Войташевський, Грицько 86
Войцеховський (Wojciechowski), Тадеуш (Тадей) 17, 42, 49, 51, 53, 61, 62, 68
Вольф (Wolf), Карл Герман 100–102

Гайова, Оксана 28
Галушко, Марія 64, 138
Ганкевич, Микола 162–164
Гартель (Hartel), Вільгельм фон 138
Гирич, Ігор 114
Гнатів, Ярослав 5
Гнатюк, Володимир 113, 114, 133, 156
Гнатюк, Михайло 4
Головацький (Hołowacki), Яків 48, 74, 75, 159
Горак, Роман 5, 102, 105, 107, 153
Горак, Яким 25
Горбачевський, Іван 113
Гординський, Ярослав 145, 146
Грінченко, Борис 115, 117, 118–122
Грушевська (дівоче прізвище: Вояківська), Марія 156
Грушевський (Gruszewski; псевдонім: *Observator*), Михайло 7, 8, 11, 13–17, 19, 28, 40, 47–51, 53, 59, 61, 76, 92, 93, 98, 112–115, 118, 121, 122, 126, 128, 129, 131–137, 139, 150, 152, 156–159, 161–165
Гартнер, Теодор 26
Гауч фон Франкентурн (Gautsch von Frankenthurn), Пауль 108, 125
Гживінський (Grzywiński), власник ресторації 78
Гонта (Гонта), Іван 52
Гощинський (Goszczyński), Северин 74
Данилович, Северин 16
Дашкевич, Микола 19, 98, 123, 160
Дашкевич, Ярослав 4
Деген, Сергій 69
Дей, Олексій 20, 101, 102
Дембінський (Dembniński), Броніслав 49, 50, 59
Деркач, Марія 11–13, 85
Дибовський (Dybowski), Бенедикт 51
Дикарів, Митрофан 15, 40, 41, 60, 66, 115–117, 123

Дідушицький (Dzieduszycki), Войцех 107
Дністрянський (Дністрянський), Станіслав (Станислав) 76, 150
Долінський (Doliński), Александер 76
Дорошенко, Володимир 163, 164
Дорошенко, Дмитро 161–163
Драгоманов, Михайло 6, 7, 9–12, 15, 17, 19, 41, 44, 45, 47, 64, 66, 67, 71, 72, 77–82, 88, 92, 106, 113, 114, 151, 152
Дуніковський (Dunikowski), Еміль Габданк 49
«Евфонія веселобрмачая», панегірик 29
Єдлінська, Уляна 21, 25, 27, 28, 98, 118, 125, 140–141, 146
Железнов (рос. Железнов), Володимир 160
Желехівський, Євген 126
Житецький, Павло 19, 21, 50, 54, 115, 117, 123
Закшевський (Zakrzewski), Ігнацій 17, 49
Залеський (Zaleski), Вацлав (псевдонім: Вацлав з Олеська, *Wacław z Oleska*) 74
Залеський (Zaleski), Юзеф Богдан 46
Зашкільняк, Леонід 13
Зінґер (Singer), Ізидор (*1857–†1927) 102, 103
Зінґер (Singer), Ізидор (*1859–†1939) 102
Зобків, Михайло 75, 76
Зубрицький, Денис 32
Іван Вишенський 6, 10–12, 17, 29–31, 34, 50, 54–56, 61
Іван Дамаскин 111
Іпатій Потій (Поцей) 31
Ісус Христос 18

- Їречек (Jireček), Константин Йосеф 8, 9
- Кадій (Kadyi), Генрик 49
- Каліна (Калина, Kalina), Антоній 14–17, 35, 47, 49–51, 53, 59, 61, 66, 68, 71, 131, 151, 152
- Калужняцький, Омелян 148
- Каннер (Kanner), Гайнріх 107
- Карлович (Karłowicz), Ян 154
- Каспрович (Kasprowicz), Ян 69, 85
- Качала, Володимир 98
- Качала, Стефан 164
- Кирило Скіфопольський 120
- Кирчів, Роман 68
- Кларі-Альдрінген (Clary-Aldringen), Манфред фон 108
- Кліш, Андрій 146
- Кобилецький, Юрій 145
- Кобилянська, Ольга 35
- Кобринська, Наталія 69, 74, 145
- Когут, Лев 12, 148
- Козак, Євген 146
- Колб, Наталія 36
- Колесса (Колеса), Олександр (криптонім: О. К.) 3, 19, 26, 35, 42–47, 51, 52, 62–67, 73, 77, 79, 87, 88, 93, 98, 99, 115, 118–123, 127–129, 131–134, 136, 137, 139–141, 145, 146, 149
- Колесса, Філарет 146
- Комаров, Михайло 85
- Кониський, Олександр (псевдонім: Семен Жук) 15, 40, 41, 59–61, 66, 74, 112, 114–119, 122
- Копач, Іван 47
- Коперницький (Kopernicki), Ізидор 70
- Корб'як, Дмитро 22
- Корнієнко, Наталія 20
- Корнійчук, Валерій 18
- Котляревський, Іван 50, 57, 159, 160, 165
- Коцовський, Володимир 3, 19, 29, 47, 48, 87, 122, 123
- Кошарська, Мар'яна 20, 135
- Кревецький, Іван 157
- Кримський, Агатангел 3, 63, 67, 115–123
- Кринський (Kryn'ski), Адам Антоній 153, 154
- Кручкевич (Kruczkiewicz), Броніслав 49
- Кубаля (Kubala), Людвік 55
- Кулачковський, Олександр 23
- Куліш, Олександра (псевдонім: Ганна Барвінок) 96
- Куліш, Пантелеймон 54, 96, 97, 114
- Купчинський, Олег 4, 141
- Кшачковський, директор львівської поліції 82
- Лев XIII, Папа Римський 22
- Левицький (Lewicki), Вітольд
- Левицький, Володимир Лукич (псевдонім: Василь Лукич) 26, 47, 138
- Левицький, Євген 16, 142
- Левицький, Кость 100
- Левицький, Орест 31
- Лехнюк, Роман 141
- Лімановський (Limanowski) Болеслав 106
- Лозинський (Лозинський), Михайло 149, 150
- Лукіянович, Денис 19, 20, 38, 46, 47, 51, 64, 65, 142
- Луцик, Володимир 109
- Лучаківський (Лучаковский), Костянтин (Константин, Кость) 3, 19, 35–39, 47, 85, 123
- Лучицький, Іван 160
- Львівський літопис 32
- Любович, Максиміліан 98
- Любович, Олена (дівооче прізвище: Студинська) 98
- Люегер (Lueger), Карл 100–103
- Лютер, Мартін 78
- Ляйхнер (Leichner), Ігнац (Гнат) 103–105

Лятур (Латур, Vinzenz Baillet von Latour), Вінценц Байє фон 127
 Ляхович (Lachowicz), Броніслав 49

Магомет (Mahomet, Мухаммад), пророк ісламу 12, 57
 Мадейський (Madeyski), Станіслав 25, 66, 83, 84, 92, 93, 109
 Макаровський, Михайло 139
 Макарушка, Остап 11
 Маковей, Осип 5, 33, 69, 84, 103, 113, 114, 139–143
 Максимович, Михайло 115
 Марков (Марків), Осип 119
 Мелетій Смотрицький 50
 Мельник, Ярослава 113
 Менґер (Menger), Карл 102
 Метлинський (Metliński), Амвросій 124, 125
 Мицько, Ігор 32
 Мишанич, Олекса 103
 Міцкевич (Mickiewicz), Адам 7, 46, 73, 74, 153
 Могилянський, Андроник 104
 Могилянський, Антін 104
 Мончаловський, Осип 119
 Мороз, Мирослав 6, 11–13, 27, 54, 61, 70, 76, 85, 133, 144, 146, 158
 Мочульський, Василь 120
 Мочульський, Михайло 111
 Мудрий, Мар'ян 113, 114, 141, 144

Нахлік, Євген 4, 69, 86, 162
 Нахлік, Оксана 162
 Негребецький, Іван (крипт.: И. Н.) 101, 102
 Недзведзький (Niedwiedzki), Влодзімеж 154
 Николин, Христина 21
 Новикова, М. 86

Огоновський, Іларій 48
 Огоновський, Олександр 75

Огоновський, Омелян 5–7, 10, 11, 13, 19, 24, 35, 40–44, 47, 48, 65, 66, 72, 75, 115, 117, 120–122, 150
 Окуневський, Теофіль (Теофіл) 16, 42, 92–98, 100, 108, 109
 Олесницький, Євген (Євген) 16, 104, 143–145
 Оріховський (Orzechowski), Станіслав 55
 Острозький, Костянтин (Василь) 31
 Охримович, Володимир 16
 Охримович, Ксенофонт 83
 Ощипок, Наталя 111

Павлик, Михайло 12, 16, 44–46, 63–67, 71, 72, 77–82, 88, 92, 96, 109, 142
 Падура (Padurra), Тимко 74
 Партицький, Омелян 47
 Пахолків (Pacholkiv), Святослав 21, 66, 127
 «Пересторога з'яло потребная на потомные часы православным христіаном...» 24, 26, 28, 29, 31–34, 118–120
 Пернерсторфер (Pernerstorfer), Енгельберт 102, 104, 105
 Петро Могила 29, 145
 Петро Скарґа (Piotr Skarga) 55, 56
 Петрушевич, Антоній 32
 Петрушевич, Станіслава Кароліна 32
 Пентак (Piętak), Леонард 37
 Пілят (Пілат, Pilat), Роман 14, 15, 17, 18
 Пінінський (Piniński), Леон 108, 143
 Погодін, Михайло 32
 Погребенник, Федір 35, 45
 Понтій Пілат (Piłat) 18
 Прицак, Омелян 122
 Прохасько, Юрій 62
 Пузина (Puzyna), Юзеф 14, 49, 51, 84, 85
 Пулюй, Іван 96, 112
 Пушкін, Олександр 69

- Радзішевський (Radziszewski), Броніслав 49
 Радченко, Костянтин 134, 135
 Раковський, Іван 162
 Ревакович (Rewakowicz), Генрик 73
 Ржегорж (Řehoř), Франтішек 84
 Ржепецький, Антон (Антін) 19, 20
 Рітнер (Rittner), Едвард 64, 66, 80, 83, 84, 92, 109, 116
 Романчук, Юліян 16, 64, 79, 84, 95, 114, 129
 Романюк, Світлана 126
 Ронахер (Ronacher), Антон 105, 106, 155
 «Руська Трійця» 159 (також див. Вагилевич, І.; Головацький, Я.; Шашкевич, М.)
 Сава Освячений (Савва Освячений) 120
 Савчик, Б. О. 144
 Салій, Олександра 33
 Сангушко (Сангушко-Любартович, Sanguszko-Lubartowicz), Евстахій Станіслав 107
 Сапіга (Сапега, Sapieha), Адам 46
 Сахно, Богдана 20, 135
 Сварник, Галина 28
 Свенціцький, Іларіон 146
 Сембратович, Антоній 22, 104
 Сембратович, Йосиф 104
 Сембратович, Михайло 22
 Сембратович, Олександр 104
 Сембратович, Роман (псевдонім: Severus) 43, 62, 103, 104
 Сембратович, Сильвестер, митрополит 21, 22, 24, 36, 38, 85, 92, 99, 110, 123, 126–128, 130, 136, 143
 Сембратович, Теодозій (Теодор) 104
 Сембратович, Теофіль 22, 23
 Семенюк, Григорій 20, 135
 Семирадзький (Siemiradzki), Юзеф 51
 Середа, Остап 68
 Сісецький, Анатолій 4
 Скоропадський, Павло 20
 Скурський (Skurski), Олександр 49
 «Слово о полку Ігоревім» 47, 48
 Смаль-Стоцький (Стоцький, Стоцький), Степан 6, 7, 26, 37, 41, 46, 64, 123, 126, 147–149
 Смолюховський (Smoluchowski), Мар'ян 152, 153
 Снічарчук, Лідія 141
 Соболевський, Олексій 119, 120, 123
 Стефаник, Василь 103
 Студинська, Вікторія (діво́че прізвище: Качала) 27, 98, 164
 Студинська, Леонтина (Леонтія) (діво́че прізвище: Вахнянин, Вахнянинівна) 21, 26
 Студинський, Йосиф 98
 Студинський, Кирило (Studziński, Сугул; псевдоніми: Зорян, К. Люнин, Кость Вікторин) 3, 19, 21–35, 38, 39, 42, 43, 45, 47, 49, 52, 62, 75, 76, 93, 98, 99, 115–141, 143–147, 150, 152, 162–164
 Тельбак, Вікторія 113
 Тельбак, Віталій 112–114
 Тершаковець, Михайло 145, 146
 Тихолоз, Наталя 5, 69
 Тишковський (Tyszkowski), Павел 101
 Томашівський, Степан (Стефан) 161, 162, 165
 Третяк (Tretiak), Юзеф (Осип) 7, 16, 17, 26, 123, 124, 139
 Трильовський, Кирило 16
 Тун унд Гогенштайн (Thun und Hohenstein), Франц Антон фон 127, 130
 Туркевич, Леон (Лев) 36
 Устіянович (Устіянович, Ustianowicz), Николай (Микола) 74, 75

- Федькович, Юрій (Осип) 46
 Фінкель (Finkel, Finkiel), Людвік 14, 17, 49
 Флоринський, Тимофій 134, 135
 Франко, Андрій Іванович 69, 76, 77
 Франко, Ольга (діво́че прізвище: Хоружинська) 7, 10, 11, 13, 44, 69, 127
 Франко, Петро 37, 38, 76, 77
 Франко, Тарас 76, 77
 Франко-Ключко, Анна 76, 77
 Франц I (Franciszek I), цісар 5, 49, 65, 88, 140, 141, 145, 152
 Франц Йосиф I (Franciszek Józef I), цісар 6, 19, 85, 101, 111, 118, 137, 138, 147
- Харлампович, Костянтин 139
 Хоружинська, Марія 69
 Христофор Філалет (псевдонім Мартина Броневського, він-таки Христофор Бронський) 30
- Цвіклінський (Ćwikliński), Людвік 37, 49, 62
 Цеглинський, Григорій 37
 Цеглинський, Роман 37
 Цесельський (Ciesielski), Теофіль 49
 Ціпсер (Zipser), Юзеф (нім. Йозеф) 103, 105, 106
- Чайковський, Андрій 63, 84
 Чайковський (Czajkowski), Міхал 74
 Челпанов, Георгій 160
 Черемшина, Марко (псевдонім Івана Семанюка) 101–104, 107, 156
 Чикаленко, Євген 164
 Чикаленко, Левко 164, 165
 Чорновол, Ігор 21, 108
- Шоповал, Юрій 128
 Шараневич, Ісидор (Ізидор, Сидір) 15, 49, 50, 53, 59, 132, 134, 136–138
 Шацька, Альбіна 14, 74, 93
- Шашкевич (Szaskiewicz), Маркіян 48, 74, 75, 145, 159, 162
 Швець, Алла 69, 74
 Шевченко, Тарас 5, 7, 22, 46, 50–53, 59–61, 73, 74, 91, 159
 Шенерер (Schönerer), Георг фон 102
 Шептицький, Андрей 144
 Шишманов, Іван 79
 Шніцлер (Schnitzler), Артур 156
 Шутмаєр (Schuhmeier), Франц 102, 104
- Щурат, Василь 35, 145
- Ягич (Ягич), Ватрослав 6–9, 16, 17, 21, 127, 142, 148, 149, 151
 Янишин, Богдан 74
 Ярошевський, Богдан (псевдоніми: Stefan Zahorodny, Стефан Загородний) 160, 161
 Ярошинська, Євгенія 145
- Eisenberg, Ludwig 105
- Groner, Richard 105
- Horbal, Bogdan 22
- Machul-Telus, Beata 22
 Matkowski (Матковський), Jan (Іван) 68
- Orzeszkowa, Eliza 18
- Radyszewskyj (Радишевський), Rostysław 68
 Rozłucki (Розлуцький), Ihor 68
- Szober, Stanisław 154
- Wacław z Oleska див. Залеський (Zaleski), Вацлав
 Wytrzens, Güntner 9

Наукове видання

Нахлік, Євген Казимирович

**Перипетії з приват-доцентурою Івана Франка
у Львівському та Чернівецькому університетах**

Надруковано в авторській редакції

Комп'ютерна верстка

Ярослава Нахліка

Дизайн обкладинки

Ярослава Нахліка й Анни Христонько

Підписано до друку 28.10.2018.

Формат 60х90 1/16. Гарнітура Minion Pro.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Умовно друк. арк. 10,75. Обл.-вид. арк. 9,35.

Наклад 200 прим. Зам. № 181592.

Надруковано у Видавництві Львівської політехніки

79013, м. Львів, вул. Ф. Колесси, 4, корп. 23А

Тел.: (032) 258 22 42

Нахлік, Є. К.

Н34 Перипетії з приват-доцентурою Івана Франка у Львівському та Чернівецькому університетах / Євген Нахлік ; НАН України. ДУ «Інститут Івана Франка». Львів, 2018. 172 с. («Франкознавча серія». Випуск 16).

ISBN 966-02-2900-3 (серія)

ISBN 978-966-02-8558-3 (Випуск 16)

УДК 82.09:[378.4.096:80(=16)]І.Франко:005.332.4(477.83)"189/190"